

**GÖRME VE ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN
TOPLUMSAL ALGILARI VE BEKLENTİLERİ
(ANKARA İLİ ÖRNEĞİ)**

ADEM CERAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
GÖRME ENGELLİLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL, 2018

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Adem

Soyadı : CERAN

Bölümü : Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Görme ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algıları ve Beklentileri (Ankara İli Örneğı)

İngilizce Adı: Social Perceptions and Expectances of Visual and Mentally Disabled Children (Ankara Sample)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Adem CERAN

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Adem CERAN tarafından hazırlanan "Görme ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algıları ve Beklentileri (Ankara İli Örneğı)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliğı / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Görme Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Salih ÇAKMAK

Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. Salih ÇAKMAK

Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Pınar ŞAFAK

Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Dr.Öğr.ÜYESİ **Zehra ATBAŞI**

Zihin Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 17/09/2018

Bu tezin Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

*Bu tezi, devlet parasız yatılı okullarında okuyarak hayatlarını değiştirmeyi başarmış tüm köy
çocuklarına ithaf ediyorum*

TEŞEKKÜR

Bu konuyu tez olarak çalışmam konusunda beni teşvik eden, her düştüğümde beni ayağa kaldıran ve danışmanlığımı özveride bulunarak üstlenen, sabır ve hoşgörüsünü çalışma boyunca esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Salih ÇAKMAK'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca gerek ders, gerek tez aşamasında gerekse de akademisyen olmam konusunda beni cesaretlendiren hiçbir yardım ve desteğini esirgemedi karşılıksız sunan, araştırma sürecinde ciddi bir emek harcayan kardeşim Dr. Mahmut ÇİTİL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman yanımda olan maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Betül CERAN'a, kendisiyle ilgilenmem gereken süreçte tezime zaman ayırmama kırılmayan her zaman beni mutlu etmeyi bilen hayatımın anlamı birtanecik kızım Elif Asya'ya, anneme ve babama en içten teşekkürlerimi sunarım.

Adem CERAN

**GÖRME VE ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN
TOPLUMSAL ALGILARI VE BEKLENTİLERİ
(ANKARA İLİ ÖRNEĞİ)
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Adem Ceran
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EYLÜL, 2018**

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de Görme ve Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yapısını, toplumsal algılarını ve beklentilerini belirlemektir. Karma modelde olan bu çalışmada veri toplama araçları olarak Dr. Mahmut ÇİTİL tarafından geliştirilen Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi (EÇEPA), Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sorun ve Beklentileri Görüşme Formu, Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği ve Engelli Çocuğun Eğitimine İlişkin Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Bu kapsamda Ankara ili Yenimahalle ve Altındağ ilçelerde bulunan iki Görme Engelliler okulu ve Sincan, Mamak, Keçiören, Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde rehabilitasyon merkezlerinden eğitim alan Görme ve Zihinsel engelli çocuğa sahip 220 ebeveynle çalışılmıştır. Toplanan veriler SPSS-21 paket programına işlenmiş ve bu program yardımı ile analiz edilmiştir. Buna göre, ölçme aracının içerisinde yer alan ölçeklerin yapı geçerliğine ilişkin açımlayıcı faktör analizi ile, ölçeklerde yer alan maddelerin iç geçerliklerine madde-toplam korelasyon analizi ile bakılmış, ölçeklerin iç tutarlık güvenirlik katsayıları Cronbach Alpha Güvenirlik katsayısı ile test edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen algı ve yeterlikler arasında anlamlı farklılık olup olmama durumlarına 2 kategorili değişkenler için bağımsız örneklem (Independent-Sample) t-testi ile 2 den fazla kategorili değişkenler için tek yönlü varyans (One-Way Anova) analizi ile bakılmıştır. Demografik özelliklere göre bazı anket maddelerindeki dağılım düzeyleri arasındaki farklılığa ki-kare analizleri ile bakılmıştır. Görüşme formları ise betimsel analizle ve içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin yapısını, işleyişini, toplumsal ilişkilerini ve eğitsel süreçlerini etkilemektedir. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerin bu özellikleri toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama dışında benzer sosyo-ekonomik ve kültürel tabakadaki ailelerden çok da farklı bir görünüm taşımamaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışma ve sonuç kısmında geniş bir şekilde ele alınmıştır

Anahtar Kelimeler : Aile, engel, aile yapısı
Sayfa Adedi : 148
Danışman : Doç. Dr. Salih ÇAKMAK

**SOCIAL PERCEPTIONS AND EXPECTANCES OF VISUAL AND
MENTALLY DISABLED CHILDREN
(ANKARA SAMPLE)
(Master Thesis)**

Adem Ceran

**GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
SEPTEMBER, 2018**

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the social and educational problems of the families with disabled children. In this term, it is aimed to detect the general features, social lives, issues related to their children's education and the social relations of the families with disabled children. In this study, which has a mixed model, a questionnaire developed by the researcher and called as "The profile of the Families with Disabled Children Questionnaire" , The Problems and the Expectations of the Families with Disabled Children Form" , "The Scale of Social Attitude towards the Disabled Children" and The Scale of Disabled Children Education Capability" are used. 220 parents from Ankara city took part in this study. The data are processed to SPSS-21 and analysed with the help of this program. According to the data gained, commentary factor analysis related to structural validity of the scales is maintained. Internal validity of the factors in the scale is gained via Cronbach Alpha Fidelity Co-efficient. The Depending on the parents themselves, the spouses, the disabled children and the demographic structure of the family the perception and sufficiency of are compared. The variation between the allocation level of the some of the questionnaire factors are tested via x2 tests analysis. The meeting forms are analysed via commentary analysis and content analysis. According to the survey; having a disabled child affects the family structure, functioning, social relations and educational process. However, the characteristics of families with disabled children has not hold a very different view of the families in simular socio-economic and cultural layers except for the behavior of their perception of society. The data gained from the study discussed in the discussion and conclusion chapters.

Key Words : Family, disability, family structure
Page Numbers :148
Supervisor : Doç. Dr. Salih ÇAKMAK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Giriş	1
Problem Durumu.....	10
Araştırmanın Amacı	12
Araştırmanın Önemi	16
Varsayımlar	18
Sınırlılıklar	19
Tanımlar.....	19
BÖLÜM II.....	21
YÖNTEM.....	21
Araştırmanın Modeli.....	21
Araştırma Grubu.....	21
Evren ve Örneklem	22

Veri Toplama Araçları.....	23
Engellilere Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği	25
Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışması..	29
Görme ve Zihin Engelli Çocuklar İçin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal	
Algı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi	30
Verilerin Toplanması	34
Verilerin Analizi	35
BÖLÜM III	37
BULGULAR	37
Birinci Alt Problem	37
İkinci Alt Problem	38
Üçüncü “Alt Problem.....	39
Dördüncü Alt Problem.....	40
Altıncı Alt Problem	43
Yedinci Alt Problem.....	44
Dokuzuncu Alt Problem	48
Onuncu Alt Problem	49
On Birinci Alt Problem.....	51
On İkinci Alt Problem.....	53
On Dördüncü “Alt Problem	55
On Beşinci Alt Problem	56
On Altıncı Alt Problem	57
On Yedinci Alt Problem	58
On Sekizinci Alt Problem	60
On Dokuzuncu Alt Problem	61
Yirminci Alt Problem.....	62
Yirmi Birinci Alt Problem.....	64
Yirmi Üçüncü Alt Problem.....	66
Yirmi Dördüncü Alt Problem	67
Yirmi Beşinci Alt Problem:	69
BÖLÜM IV	71
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	71
Tartışma Ve Sonuç	71

Ailelerin Sosyo-Demografik Özellikleri	71
Ailelerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri	75
Ailelerin Sosyo-Kültürel Özellikleri	77
Ailelerin Toplumsal İlişkileri	81
Öneriler	93
Uygulamacılar ve Kamu Çalışanları İçin Öneriler	93
Araştırmacılar İçin Öneriler	96
KAYNAKLAR.....	99
EKLER	125
EK 1. Görme Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi	126
Ek 2. Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeğı.....	130

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Ve Yüzde Dağılımları.....	22
Tablo 2. Görme ve Zihinsel Engelli Çocuğa İlişkin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	23
Tablo 3. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	26
Tablo 4. Faktör Özdeğerleri ve Açıklama Varyansları	26
Tablo 5. Maddelere Ait Faktör Yük ve Madde Toplam Korelasyon Sonuçları	28
Tablo 6. Faktörlere Ait Alfa Güvenirlik Katsayıları	29
Tablo 7. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Geçerlik Çalışmasına İlişkin Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocukların Ailelerinin Uyum İndeks Değerleri	31
Tablo 8. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocukların Ailelerinin Cronbach Alpha Güvenirlik Sonuçları.....	34
Tablo 9. Görme Engelli Çocuğun Ebeveynine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	37
Tablo 10. Zihin Engelli Çocuğun Ebeveynine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	38
Tablo 11. Görme Engelli Çocuğun Annesinin Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	39

Tablo 12. Zihin Engelli Çocuğun Annesinin Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	41
Tablo 13. Görme Engelli Çocuğun Babasının Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 14. Zihin Engelli Çocuğun Babasının Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları	43
Tablo 15. Görme Engelli Çocukların Annelerinin Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları	45
Tablo 16. Zihin Engelli Çocukların Annelerinin Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları	47
Tablo 17. Görme Engelli Çocukların Babalarının Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları	48
Tablo 18. Zihin Engelli Çocukların Babalarının Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları	50
Tablo 19. Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Aylık Net Gelirlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-way Anova Sonuçları.....	51
Tablo 20. Zihin Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Aylık Net Gelirlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....	53
Tablo 21. Görme Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....	54
Tablo 22. Zihin Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-	

<i>Testi Sonuçları.....</i>	<i>55</i>
<i>Tablo 23. Görme Engelli Çocukların Yaşlarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>56</i>
<i>Tablo 24. Zihin Engelli Çocukların Yaşlarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>58</i>
<i>Tablo 25. Görme Engelli Çocukların Kaç Kardeş Olduklarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>59</i>
<i>Tablo 26. Zihin Engelli Çocukların Kaç Kardeş Olduklarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>60</i>
<i>Tablo 27. Görme Engelli Çocukların Doğum Sıralarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>61</i>
<i>Tablo 28. Zihin Engelli Çocukların Doğum Sıralarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>63</i>
<i>Tablo 29. Görme Engelli Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>64</i>
<i>Tablo 30. Zihin Engelli Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları.....</i>	<i>65</i>
<i>Tablo 31. Görme Engelli Çocuğun Engel Durumuna Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....</i>	<i>66</i>
<i>Tablo 32. Zihin Engelli Çocuğun Engel Durumuna Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları.....</i>	<i>68</i>

Tablo 33. <i>Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocuğun Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları</i>	69
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Ölçeğin faktörlerine ilişkin yamaç-birikinti grafiği	27
<i>Şekil 2.</i> Engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal algı ölçeğine ait 1. düzey 4 faktörlü DFA modeli.....	33

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

A	Cronbach'ın iç tutarlık endeksi (Cronbach's alpha)
AB	Avrupa Birliği
ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DSM	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
ICF	Uluslararası Engellilik Ölçütü Sınıflandırması
ICIDH	İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslar arası Sınıflandırması
EÇAPA	Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi
F	Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu
<i>f</i>	Frekans
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
N	Sayı
ÖEHY	Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğı
ÖZİDA	Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı – Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Gen. Müd.
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
sd	Serbestlik derecesi (deviation of freedom)

SPSS	Statistical Package for Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı)
SS	Standart Sapma
Sh	Standart hata
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
t	İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Test İstatistiği Sonucu
TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
X ²	Ki-kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness)
WHO	World Health Organization
vb.	ve benzeri
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Görme ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmanın giriş bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

Giriş

Aile, toplumun oluşmasında temel öneme sahip bir kurumdur. Aile aynı zamanda aile bireylerinin bir düzen içerisinde ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerinin yerine getirildiği bir kurumdur (Başbakanlık, 2010). Bunun yanı sıra aile, nüfusu yenileme işlevi olan, milli kültürü taşıyan, çocukları sosyalleştiren ve eğiten bir işleve sahiptir. Her birey ailesinden aldığı ortak kalıtsal özelliklerle dünyaya gelir. Bireyler toplumsal olarak kabul görmek ve toplumla uyum içinde olmak için ilk temel davranış örneklerini ailesinden edinir (Özdemir, 2017). Çocuğun ev ve toplum içinde bağımsız olarak yaşamını sürdürebilmesi ve toplumsal kaynaklardan yararlanmasını sağlayacak özellikteki birçok beceriyi ya da bu beceriler için gerekli önkoşul niteliği taşıyan başka becerileri ilk olarak öğrenmeye başladığı ortam aile ortamıdır (Boyras, 2015; Can Toprakçı, 2006; Cavkaytar, 1998; Çakmak, 2011; Diler Sönmez, 2008; Eylenen, 1999; Fox ve Binder 1990; Güzel, 2006; Kargın,1990; Özen, 2004; Vuran 1997; Yakın, 2009). Bu açıdan aile, yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuğun bakım ve eğitiminden sorumlu kurumdur. Aynı zamanda aile ekonomi, siyaset, eğitim, din vb. toplumsal kurumları hem etkilemekte hem de bu kurumlardaki değişimlerden etkilenmektedir. Engellilik ise bir toplumsal kurum olmaktan daha çok bir toplumsal olgudur (Çitil, 2016). Fakat engellilik gibi toplumsal bir olgunun bu kurumlara olan etkisinin yeterince ele alınmadığı söylenebilir.

Toplum içerisinde normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalar çocuklar için birçok imkâna kolay bir şekilde ulaşabilirlerken, özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa sahip anne-babaların ulaşabileceği imkânlar oldukça sınırlı kalabilmektedir. Anne-babaların bilgiye ve hizmetlere ulaşmada maruz kaldığı kısıtlı imkânlar eğitim materyalleri, eğitim kurumları, istihdam, ulaşım, sağlık hizmetleri, çevrenin fiziki yapısı, sosyal ve toplumsal kabul gibi alanlarda da kendini yine göstermektedir. Bu durumda özel eğitime ihtiyacı olan bireye sahip anne-babaların bu tür desteklere olan ihtiyacı artmaktadır. Bu bağlamda bireye tüm temel ve başlangıç eğitiminin verilmeye başlandığı yer olan ailenin önemi dikkate alındığında aile bireylerinin psikolojik, toplumsal ve sosyal ihtiyaçları göz ardı edilemez (Çakmak, 2011; Özen, 2004).

Yukarıda verilen aile ile ilgili bilgiler doğrultusunda gerek normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin gerekse yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin ihtiyaç duydukları eğitim kavramının kapsamı üzerinde durulması gerektiği söylenebilir. Yetersizlikten etkilenmiş çocukların ihtiyaçlarına yönelik sunulan özel eğitim; özel gereksinimli bireylere ve bu süreçten birinci dereceden etkilenen özel gereksinimli bireylerin ailelerine hizmet veren alandır. Özel eğitim alanında ailelere önem verilmesi gerekliliğine ve ailelerin eğitimine de önemle vurgu yapılmaktadır (Acar, H. 1998, Akandere, M. Acar, M., ve Baştuğ, G. 2009, Akçamete, G. ve Kargın, T. 1996, Akçamete, G. ve Kargın, T. 1996, Bıçak, N. 2009). Fakat engelli çocuğun eğitiminde ve gelişiminde birinci dereceden doğal eğitimci rolü üstlenen anne ve babalar uzun yıllar göz ardı edilmiş. Bunun yanı sıra aileler çocuklarıyla ilgili eğitim ve çalışmalarda uygulayıcı olmaktan çok bilgi alıcı olarak rol oynamışlardır (Doğan, 2010).

Özel gereksinimli çocuklara sahip ailelerin eğitimi yasal açıdan da önemlidir ve hüküm altına alınmıştır. Bu hükümler Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 5. Maddesinin ç, g, Üçüncü bölüm 12. Maddenin birinci ve 2/c ve 18. Maddenin 1. alt başlıklarında açık bir biçimde ifade edilmiştir. Buna göre “aile eğitimi, her tür ve kademedeki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye verilecek her türlü rehberlik ve özel eğitim hizmetlerini içerir bu hizmetler bakanlıkça hazırlanan aile eğitimi programı doğrultusunda okul ve kurumlarda yürütülür” denilmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Yani Ö.E.H.Y göre aile eğitimleri sadece aileye çocuğuna öğreteceği kavram ve beceri eğitimi sunmak olmayıp ailenin kendini psikolojik olarak korumasına da hizmet etmelidir. Çünkü bu aileler özel eğitime ihtiyaç duyan bir çocukları olduktan sonra normal olarak yapabildikleri birçok toplumsal ve sosyal davranışı gerçekleştirmekten mahrum kalmakta ve

toplumdan dışlanmışlık hissi yaşamakta, aile içi dinamiklerini sarsmakta, bu durum ise yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip aile fertlerini psikolojik olarak yıpratmaktadır (Bozkurt, F. 2009, Burcu, E., 2000, Canpolat, T. 2001, Cavkaytar, A. 2008, Çitil, M., Özdemir, S., ve Atbaşı, Z., 2012, Gölalmış, E. G. 2005).

Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitiminde ailenin gereksinim ve beklentilerinin öneminden yola çıkarak Türkiye’de ve dünyada engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda engelli çocuğu olan ailelerin yapısı konusunda doğrudan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmaların ise neredeyse tümünün sadece tek yetersizlik türünden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin özellikleriyle ilgili olduğu görülmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde özel eğitim alanında aile ile ilgili benzer çalışmaların (Duru ve Duyan 2018, Çitil 2016, Yavuz 2016, Alparslan, Lafçı ve Öztunç 2014, Akçamete, Sardohan Yıldırım 2014, Doğan 2010, Şanlı 2010, Izgar 2009 ve Aslanoğlu 2004, Sarısoy, 2000, Albaş 1999, Akçamete ve Kargın 1996, Sucuoğlu 1995, Kuloğlu ve Aksaz 1990, Akkök 1989). tarafından yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de toplam nüfusun yaklaşık % 6.6’sı engelli olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2011). Bu kadar büyük bir kesimin aile yapısı ve özellikleri ile ilgili çalışmaların yapılmasında uygulamacılar ve araştırmacılar için türlü yararlar bulunmaktadır. Anne-babaların engelli çocuklarına karşı olan davranışlarını onların kişilikleri, yaşadıkları aile ve çevre belirlemektedir. Anne-babaların ve ailelerin özelliklerinin içinde yaşadıkları kültürden etkilenmesi ve bu özelliklerin ailelere sağlanan destekle ilişkili olarak farklılaşabileceği göz önüne alındığında; engelli çocukların anne-babalarının ve ailelerinin özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmaların Türkiye’deki engelli çocuklar ve anne-babaları hakkında bilgi vermesi açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir (Sucuoğlu, 1997; Kurt, 2001). Eşlerin eğitim düzeylerindeki denge, aradaki yaş farkı, eşlerin yaşam felsefesi, evlilik yaşı, sosyo-ekonomik düzey, hanede yaşayan kişi sayısı, aile içi ilişkiler, karşılıklı anlayış ve sevgi düzeyi, açık ve olumlu bir iletişim biçimi, aile üyelerinin psikolojik durumları, ailenin ekonomik özellikleri ve gereksinimleri aile işleyişini etkileyen önemli etmenlerdir (Oğultürk, 2012). İlgili araştırmalar kısmında görüleceği üzere Türkiye’de engelli çocuğu olan ailelerin yapısı konusunda doğrudan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir. Yine aile yapısı ve toplumsal süreçler konusunda genel bir profil çıkarmayı amaçlayan çalışmaların da çok az olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalara göre engelli bireylerin olduğu kadar onların aileleri de toplumsal kabul görme açısından çok avantajlı değildirler (Sarı, 1999). Buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkılırsa; ailelerin yapısını, toplumsal konumlarını, gereksinim ve sorunlarını ele alan çalışmaların artmasının

hem toplum geneline, hem aileye hem de engelli bireye yönelik uygulamalar için önemli fikir kaynağı olacağı düşünülmektedir.

İlgili Araştırmalar

Alan yazında yapılan çalışmalara göre engelli çocuğa sahip aileler; engelin nedeni, türü ve özellikleri, çocuğun nasıl tedavi edileceği, bu durumla nasıl başa çıkılacağı, çocuğun davranış problemlerine nasıl müdahale edileceği, okuma güçlükleri, öz bakım becerilerinde eksiklik ya da bağımsız hareket etmede sınırlılıkların nasıl azaltılacağı, yasal hak ve sorumluluklar, toplumsal servislerden nasıl yararlanacakları, gelecekte neler olabileceği gibi konularda bilgi gereksinimi duymaktadırlar (Öncül, 2012). Danış'ın (2006: 93) Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadığı Duygular, Çocuklarının Geleceğine İlişkin Düşünceleri ve Umutsuzluk Düzeyleri çalışmasında, Ankara ilinde faaliyet gösteren beş Zihinsel Engelliler Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde çocukları eğitim alan 146 veli ile yaptığı görüşmelerde, görüşme yapılan velilerin %91,5 kendilerinin ölümünden sonra çocuklarının geleceği için endişeli olduğunu belirtmiştir.

Yavuz (2016)'un 37 sorudan oluşan anket ve 13 açık uçlu sorudan oluşan iki veri toplama aracı kullanarak ailelerin, engelli çocuğa sahip olmalarından dolayı kurumsal, ekonomik ve psikososyal açıdan yaşadıkları sosyal dışlanmayı tespit etmek aynı zamanda geleceğe yönelik bu alanlarda beklentilerini incelemek ve belirlemek amacıyla Muğla özel eğitim uygulama okulunda eğitim gören 60 öğrenci velisiyle yaptığı çalışmada ebeveynlerden okuryazar olmayan 2 kişi, ilkokul terk 1 kişi, ilköğretim mezunu 39 kişi, lise mezunu 12 kişi, yüksekokul mezunu 4 kişi ve lisans ve üstü dereceye sahip 2 kişi olduğu görülmektedir. Yine bu çalışmaya katılan 60 anneden: 49 annenin ev hanımı ve herhangi bir işte çalışmadığı, 1 annenin çiftçi, 4 annenin memur, 2 annenin işçi, 1 annenin emekli, 3 annenin ise serbest çalıştığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan 60 babadan ise 8'i çiftçi, 13'ü memur, 24'ü işçi, 15'i ise serbest çalışanlardan oluşmaktadır. Yine çalışmaya katılan ailelerden 53'ünün çekirdek aile, 6'sının tek ebeveynli ve 1'nin ise geniş aileden oluştuğu görülmektedir. Sonuç olarak Ankete katılan 60 veliden %60'ı (36 veli) engelli çocuğa sahip olmanın sosyal ilişkileri olumsuz etkilediğini ifade ederken, derinlemesine görüşme yapılan 8 velinin tamamı engelli çocuğa sahip olmanın sosyal ilişkileri olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ankete katılan 60 veliden (51 veli) %85'i toplum tarafından dışlandıklarını ifade ederken (9) %15' dışlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerle yapılan görüşmede engelli çocuğa bakmanın zor ve masraflı olmasından dolayı yeni çocuk yapmaktan kaçındıkları ifade edilmiştir.

Yapılan araştırmanın sonucunda ailelerin devletin engelli bireylere sunduğu imkânlardan ve haklardan memnuniyet düzeylerinin 23,5'inin olumlu olduğu, 76,5'inin ise olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Derinlemesine yapılan görüşmelerde katılımcı 7 kişinin yakın çevreden destek görmediği, 8 kişinin tamamının ise sosyal hayattan kopmuş olduğu, Zihinsel engelli bireylerin bakımında genellikle birinci derecede annelerin sorumlu olmalarıyla birlikte annelerin çocuğunun bakımıyla ilgili bu süreçte kendi aile çevresindeki bireyler desteklendiklerini belirtmiş olmaları da toplumsal, sosyal ve psikolojik olarak desteğe duyulan ihtiyacı göstermektedir.

Devletin ve kamu kuruluşlarının engellilere sağladığı haklar dışında, engelli çocuğu olan ailelerin birçoğunun, engelli çocuğuna yönelik devletten daha fazla beklentisinin olduğu. Bu beklentilerin ise engelli bireylerin toplumla bütünleşebilmesini ve bağımsızlaşmasını sağlayan çalışma hayatında yer almalarının arttırılması olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Şanlı (2012)'nın betimsel ve ilişkisel yöntem kullanarak Samsun İl sınırları içerisinde bulunan 14 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden zihin engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmek amacıyla yaptığı çalışmaya katılan 443 anne babadan; 29 anne ve 23 babanın Okur yazar olmadığını, 168 anne ve 145 babanın ise ilkokul ve orta okul mezunu olduğunu geri kalan 16 annenin ve 8 babanın ise yüksek okul ve üniversite mezunu olduğunu ortaya koymuştur. Bu verilere göre engelli çocuğa sahip ailelerin çoğunun, sosyo-ekonomik düzeylerinin “düşük ve ortaya yakın” olduğu ortaya çıkmıştır. Yine araştırmaya katılan ve açık uçlu soruya cevap veren 31 veliden 19'unun ev temelli destek hizmetlerden sağlık ve psikiyatrist desteği istediği, çalışmada ailelerin en fazla çocuklarının ileride yararlanabileceği kurumlar hakkında bilgiye gereksinim duyduğu, ailelerin zihin engelli çocuklarının devam ettiği kurumların çocuk ve ailenin eğitimsel gereksinimlerini yeterince karşılayamadığı, zihin engelli çocuğun yaşının ilerlemesiyle farklı alanlarda eğitim gereksinimlerinin ortaya çıkması ile aileleri söz konusu ihtiyacı karşılayacak farklı kurumlarla ilgili bilgi arayışına yönlendirdiği ortaya çıkmıştır. En fazla maddi gereksinim belirtenlerin 11-15 yaşlarında zihin engelli çocuğu bulunan aileler olduğu, bunu sırasıyla 0-5, 6-10, 21 ve üzeri, 16-20 yaş zihin engelli çocuğu olan ailelerin izlediği görülmektedir. 11-15 yaşlarında zihin engelli çocuğu olan ailelerin daha fazla maddi gereksinim belirttikleri görülmektedir. Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimleri üzerinde anne-baba yaşının önemli bir faktör olmadığı, Erkek çocuğu olan ailelerin ihtiyaçlarının, zihin engelli çocuğu kız olan ailelere göre daha yüksek olduğu halde söz konusu farkın anlamsız olduğu, 1 çocuğu olan ailelerin Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi Alt Ölçeği puan ortalamalarının diğer ailelere göre daha yüksek olduğu, bunu sırasıyla 2, 3, 5 ve daha fazla ve 4 çocuğu olan

ailelerin izlediği, araştırma sonucuna göre katılımcı 441 anne-babadan, %59'unun kaygılı, %24'ünün huzursuz, %17'sinin ise rahat duygu durumu içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır.

Doğan (2010)'nın zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada ise çalışmaya katılan 267 ebeveyninden 15 ebeveynin okuryazar olmadığı, 10 ebeveynin okuryazar olduğu, 149 ebeveynin ilköğretim mezunu olduğu, 31 ebeveynin ortaokul mezunu olduğu, 41 ebeveynin lise mezunu olduğu, 18 ebeveynin üniversite mezunu olduğu, 3 ebeveynin ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Bu çalışmaya katılan ailelerin öncelikli olarak Okul bitince çocuklarının nerede çalışacağı, Sivil toplum kuruluşları ve bunların çalışma alanları, engelli çocuklarının cinsel eğitimi nasıl yapacakları, anne babaların hak ve sorumlulukları ve Dil konuşma becerilerini geliştirme yollarının neler olduğu konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını belirttikleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra çalışmaya katılan Ailelerin Yemek yeme becerisi eğitimi, Tuvalet becerisi eğitimi, Giyinme ve soyunma becerisi eğitimi, Diş fırçalama becerisi eğitimi, Çocuğunun engeli hakkında bilgilendirme ve eğitim istemedikleri ortaya çıkmıştır.

Varol'a (2006) göre engelli çocuğu olan ebeveynlerin kaygı, depresyon ve genel psikolojik değerlendirilmesinin yapılması onlara sağlanacak psikolojik destek açısından önemlidir.

Yine yapılan araştırmalarda engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon, kaygı ve umutsuzluk düzeyleri normal çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek çıkmıştır. Ailelerin bunu aşması için ailelere destek hizmet sağlanması gerekmektedir.

Lafçı (2014)'nın zihinsel engelli çocukların anne ve babaların yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi amacıyla Adana ili Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk psikiyatri polikliniğine başvuran 4-17 yaş arası 65 mental retardasyonlu bireyin anne ya da babasından çalışmaya gönüllü olan 55 anne babayla yapılan yüz yüze çalışmada 8 annenin okuryazar olmadığı, 21 annenin ilköğretim mezunu olduğu, 22 annenin ortaokul mezunu olduğu, 4 annenin ise yüksekokul mezunu olduğu, aynı zamanda babalardan ise 10'unun ilköğretim mezunu, 13'ünün ortaokul mezunu, 27'sinin lise mezunu 5'inin ise yüksekokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ailelerin tamamının ise düşük ve orta gelirli ailelerden oluştuğu görülmüştür. Yine Engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan çalışmalarda; babaların eğitim düzeyinin, annelere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerden annelerin babalara göre daha yüksek oranda psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları, toplumsal olarak kabul görme düzeylerinin babalara oranla daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Hamarta, Deniz ve Uslu (2002), engelli çocuğu olan 50 anne ve 36 baba üzerinde yaptıkları araştırmalarında annelerin gelecekle ilgili umutsuzluk duygu düzeyleri babaların umutsuzluk

duygu düzeylerinden anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur. Engelli kız çocuğu 21 olan anne-babaların umutsuzluk düzeyleri, engelli erkek çocuğu olan anne- babaların umutsuzluk düzeyinden, zihinsel engelli çocuğu olan anne- babaların umutsuzluk düzeyleri işitme-konuşma ve ortopedik engelli çocuğu olan anne- babaların umutsuzluk düzeylerinden anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur.

Gölbilmiş (2005)'ın öğretilabilir ve eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli tanısı almış çocuğu olan 425 anne üzerinde yapmış olduğu araştırmada; engel düzeyi arttıkça annelerin algıladıkları umutsuzluk ve karamsarlık duygularının arttığı, engelli çocuğun cinsiyetine ve yaşına göre annelerin algıladıkları umutsuzluk ve karamsarlık düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı, sosyal destek, karamsarlık ve gelecek planı yapma değişkenlerinin engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk düzeylerini anlamlı ölçüde açıkladığı bulgusuna ulaşmıştır.

Aydoğan-Akıncı (1999), Ankara il merkezindeki özel eğitim kurumlarında fiziksel, zihinsel, hem zihinsel hem de fiziksel çocuğu olan 146 anne ve 111 babadan oluşan 257 engelli çocuğu olan aile üzerinde çalışmıştır. Araştırmada, engelli çocuğun cinsiyeti, çocuğun özünlüğünün türü, anne- babanın cinsiyeti ve yaşı gibi değişkenlerin anne babaların umutsuzluk düzeyleri üzerinde anlamlı ölçüde etkili faktörler olmadığı görülürken, engelli çocuğun yaşı, özel eğitim aldığı süre, anne babaların eğitim ve gelir düzeyleri gibi değişkenlerin umutsuzluk düzeyleri üzerinde anlamlı ölçüde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ailelerin sosyal yapısını inceleyen çalışmaların ele aldıkları konuların ise dağınık olduğu söylenebilir. Ailelerin çocuklarının engelli olduklarını nasıl fark ettikleri, geçirdikleri evreler, kime başvurdıkları, sorunlarını kime anlattıkları, kimi suçladıkları, ne tür sosyal dayanak, destekler buldukları, günlük yaşantılarındaki değişim, çevre ile olan ilişkileri, eşlerin birbirleri ile ilişkileri, diğer çocukları ile ilişkileri, bu değişimlerin aile yapısını nasıl etkilediği, eğitimle ilgili güçlükleri, engel durumu öğrenildikten ne kadar sonra çocukların eğitim almaya başladıkları, aldıkları eğitimin yararlı olup olmaması, olduysa hangi alanlarda olduğu, çocuğun eğitim almasının ailenin gelecek beklentilerine ne düzeyde etki ettiği gibi birçok başlık altında araştırmaların çeşitlendiği görülmektedir (Çitil, 2016). Alan yazındaki araştırmalarda özellikle zihinsel engelliler, otizm ve işitme engellilerin ailelerine kavram ve beceri öğretimine yönelik çalışmaların daha çok öne çıktığı görülmektedir (Albaş, 1999; Ardıç, 2012). Bu durumun istisnası olarak örnek verilecek olursa, Aslanoğlu (2004) 'nın çalışmasında otistik, zihin, işitme, görme ve bedensel engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin aile içi ilişkileri incelenmiştir. Engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili araştırmaların daha çok ailelerin engellilik olgusu ile tanıştıktan sonraki süreçte yaşadıkları psikolojik durumları

ortaya koymaya çalıştıkları ve beceri öğretimi ile ilgili olduğu görülmektedir. (Coşkun ve Akkaş, 2009; Çengelci, 2009; Keskin ve diğ., 2010). Ancak bu araştırmaların genellikle engelli çocuğa sahip annelerin benlik, stres, depresyon düzeyi vb. konularda yapıldığını söylemekte fayda bulunmaktadır (Bahar ve Diğ., 2009; Uğuz ve diğ, 2004; Köksal ve Kabasakal, 2012).

Yapılan literatür taramasında ise sadece görme engelli çocuğa sahip aileleri ele alan ve bu ailelerin toplumsal sorunları ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmaların daha da sınırlı olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar ise Aslanoğlu (2004), *Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*, Nergiz (2013), *Görme Engeli Çocuk Ebeveynlerinin Yaşadığı Güçlüklerin Belirlenmesi ve Tükenmişlik, İle Yaşam Doyumuna Yönelik Yordayıcı Değişkenler*. Taşdemir (2013), *Görme Engelli Öğrenci Annelerinin Yılmazlık Özelliklerinin İncelenmesi: İstanbul İli Örneği*. Arıkan (2002), *Aile Ve Özürlülük: Görme Özürlüler Derneği'ne Üye Özürlü Aileleri Üzerine Bir Araştırma* yukarıda belirtilen araştırmalardan anlaşılacağı üzere farklı engel gruplarını bir arada ele alarak karşılaştırmalı araştırmaların da yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

Ancak engelliliğin bazı ailelerde pozitif etkileri olduğunu iddia eden araştırmalar da bulunmaktadır (Aslanoğlu, 2004; Çitil, 2016; Kara, 2003). Bu araştırmalara göre eşlerin birbirleriyle sorunu paylaşması sonucunda uyum değerlerinin yükselmesi, hayatın derin bir anlam kazandığı düşüncesi, aile içi şefkat ve anlayışın artması, aile bireylerinin birbirine yaklaşmasıdır. (Aslanoğlu, 2004; Kara, 2003).

Engelli bir çocuğa sahip olmak ailenin yapısını ve işleyişini etkileyebildiği gibi onların gereksinimlerini de etkileyebilmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin diğer ailelere nazaran gereksinimlerini arttırabilmektedir. Yurt dışı alan yazında ailelerin gereksinimlerini belirleyen birçok çalışma olduğu bilinmektedir. Bu konuda öncü çalışmalardan birini yapan Bailey ve Simeonsson (1998)'a "göre engelli çocuğu olan aileler, bilgi, destek, diğerlerine açıklama yapma, toplumsal servisler, maddi destek alanlarında yardıma gereksinim duymaktadırlar." Engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda ise aile eğitimi ve ailelerin yaşadığı toplumsal ve sosyal problemlerle ilgili yakın tarihte yapılan çalışmaların olmadığı bu çalışmaların genel olarak 2000'li yıllar ve öncesinde yapılmış olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların ise Kazak ve Marvin (1984), Margarit ve Ankonina (1993), Marshall ve Olsen (1999), Tokad ve Sara (1995), Dyson (1993), Trute (1990), De Myer (1981), Backman (1991) tarafından yapıldığı görülmektedir.

Kazak ve Marvin (1984) engelli bir çocuğu olan ve olmayan 100 ailedeki farklılıklarla ilgili yaptığı çalışmada engelli çocuğa sahip annelerin normal gelişim gösteren çocuğu sahip annelere göre strese karşı daha hassas olduğu, engele bağlı olarak çocuğun yaşadığı sınırlılıklar ve anneye bağımlılığın anneleri bunalttığı, annelerin babalara oranla engelli çocukla daha fazla ilgilendiği yine engelli çocuğu olan ailelerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere nazaran daha dar sosyal çevreye sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Margalit ve Ankonina (1993)'nın İsrail Tel - Aviv üniversitesinde engelli çocuğu olan ve olmayan ailelerle yaptığı çalışmada engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocuğu olmayan ailelere göre aile içi ilişkileri daha az vurguladıkları, aile içinde kişisel gelişime daha az yöneldikleri, problemlerle başa çıkma stratejilerine daha çok yöneldiklerini ve aile içinde ve çevrede karşılaştıkları sorunlara daha fazla olumsuz tepki verdiklerini ortaya koymuştur.

Marshall ve Olsen (1999)'in otistik, down sendromlu, gelişimsel gerilik gösteren zihinsel engelli, görme ve işitme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerle yaptığı aile direncinin ailenin içsel dayanıklılığı, esnekliği, ne kadar sağlam temellere dayandığı, yaşam zorlukları, stres yaratan durumların ne kadar kontrol altına alınabildiği nasıl üstesinden geldiği, olumsuz yaşantıların getirdikleri karşısında pasif roller yerine aktif uyum çabalarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışma sonucuna göre anne babaların direnç düzeyleri ile iletişim biçimleri ve aldıkları aile içi sosyal destek arasındaki ilişkinin anne babaların direnç düzeyleri ile ters orantılı olduğunu ortaya koymuştur.

Tokad ve Sara (1995)'nın spastik çocuğu bulunan anne – babaların kaygı ve depresyon düzeylerini araştırdığı çalışma sonucunda anne ve babaların %35'inde orta düzeyde %15'inde ise ileri düzeyde depresyon olduğu görülmüştür.

Dyson (1993) farklı engel gruplarından engelli çocuğu olan anne babalarla, aile işleyişini ve anne babaların yaşadıkları stres düzeyi ile yaşanan stresin kalıcılığını iki yıl arayla incelediği ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerle karşılaştırdığı 2 çalışmasında da, engelli çocuğa sahip anne babaların yaşadığı stresin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalara göre daha yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

Trute (1990) ise gelişimsel geriliği olan çocukların aileleriyle yaptığı çalışmada engelli çocuğu olan ailelerde düzenin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre daha fazla bozulduğuna ilişkin bir bulguya ulaşamamıştır.

De Myer (1981)'in yaptığı çalışmada ise, otizim spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocuğa sahip anne babalardan bu çocukların yaşantısal ve eğitsel güçlüklerine bağlı olarak

annelerin daha fazla etkilendikleri ve annelerin üçte birinin majör depresyon belirtileri gösterdiklerini belirlemiştir. Ayrıca engelli birey büyüdükçe ailenin çektiği güçlüklerin azalmadığı aksine arttığını ifade etmiştir.

Backman (1991)'ın engelli çocukların ve normal gelişim gösteren çocukların aileleri üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada; engelli çocuğu olan ailelerin daha yüksek stres yaşadığı, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre çocuklarının bakımına yönelik daha fazla gereksinimleri olduğunu belirlemiştir. Ayrıca her iki grupta da annelerin babalara göre daha fazla stres yaşadığını ortaya koymuştur.

Sonuçta engellilik olgusu her aileyi farklı şekil ve derecede etkileyebilmektedir. Bazı aileler engelliği dayanılması son derece güç bir durum olarak tanımlarken, bazı aileler kader ve mücadele gerektiren yaşam tarzı olarak tanımlamaktadırlar (Çitil, 2016; Lüle, 2008). Yine Engelli çocuğu olan ailelerin aile dışındaki bireyler tarafından kabul görmediklerini düşünceleri ve sosyal yalnızlık yaşamaları dolayısıyla psikolojik ilişki ve sosyal destek gereksinimlerinin karşılanamaması çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler yaşamalarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Güngör,2008;s.10).

Tüm bu bilgiler ışığında özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin ailelerinin toplumsal kabul ve dışlanmışlıkla ilgili algılarının anlaşılması ve bunlarla ilgili yapılması gereken çalışmaların ihmal edildiği söylenebilir. Bu nedenlerden dolayı görme ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal algıları ve beklentileri hakkında mevcut durumunun ortaya çıkarılması bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarının engelli çocuğa sahip ailelerin eğitime yönelik düzenlemelere katkı sağlayacağı ve etkili uygulamalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Problem Durumu

Engellilik olgusu toplumsal yaşamın önemli bir konusu ve sorunu olarak ele alınmaktadır. Doğal olarak engelli bireye sahip ailelerin bu olgudan etkilenip etkilenmediği ise önemli bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. Dünya Nüfus Günü için Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre; görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma ve yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir. Diğer bir ifadeyle 2011 yılında toplam nüfusun %6,6'sının en az bir engeli vardır. Bu araştırma

sonuçlarına göre ise en az bir fonksiyonda zorluk yaşadığını veya hiç yapamadığını belirtenlerin %42,8'inin erkek, %57,2'sinin ise kadın olduğu görülmektedir. Ve araştırma sonucuna göre ise Türkiye'de toplam nüfusun yaklaşık % 6,6'sı engelli olarak kabul edilmektedir. 2018 nüfus verilerine göre Türkiye nüfusun 80.810.525 olduğu görülmektedir. Bu nüfus %6.6 engel oranı ile tekrar hesaplandığında ise güncel engelli oranının yaklaşık olarak 5.333.494 olduğu söylenebilir. Engelli çocuğa sahip aileler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerle benzer sorunlar yaşayabildikleri gibi engelliliğin doğası gereği farklı sorunlar da yaşayabilmektedirler. Bu kadar büyük bir kesimin aile yapısı ve özellikleri ile ilgili çalışmaların yapılması, engelli çocuğa sahip ailelerin hangi alanlarda ne tür sorunlar yaşadığının belirlenmesi, bu alanda yapılacak uygulamalar ve araştırmalar için büyük önem ve yarar taşımaktadır.

Anne-babaların engelli çocuklarına karşı olan davranışlarını onların kişilikleri, yaşadıkları aile ve çevre belirlemektedir. Anne-babaların ve ailelerin özelliklerinin içinde yaşadıkları kültürden etkilenmesi ve bu özelliklerin ailelere sağlanan destekle ilişkili olarak farklılaşabileceği göz önüne alındığında; engelli çocukların anne-babalarının ve ailelerinin özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmaların Türkiye'deki engelli çocuk anne-babaları hakkında bilgi vermesi açısından önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1997; Kurt, 2001). Ailelerin gereksinimlerini bilmek ise onlara sunulacak hizmetlerin türü, içeriği, niteliği ve yönteminin belirlenmesinde oldukça yararlıdır (Batmaz, 2011; Sucuoğlu, 1995).

Buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkılırsa; ailelerin yapısını, toplumsal konumlarını, gereksinim ve sorunlarını ele alan çalışmaların artması hem toplumun geneline, hem aileye hem de engelli bireye yönelik uygulamalar için önemli fikir kaynaklarıdır. Bu kapsamda zihin engelli ve görme engelli çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma ile görme ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin özellikle toplumsal ortamlarda karşılaştıkları güçlükler belirlenmiş ve bu kapsamda görme ve zihinsel yetersizlik özelliği gösteren çocuğa sahip ailelerin toplumsal gereksinimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu sebeple bu araştırmanın problem durumunu Türkiye'deki görme ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin toplumdan beklentilerinin ve toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerinin belli değişkenlere göre belirlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı görme ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerinin incelenmesidir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

A. Görme engelli çocuğu olan;

1. Ailelerin sosyodemografik ve sosyo-kültürel yapısı nasıldır?
2. Aileler engelli çocukları ile birlikte ne tür etkinlikleri ne sıklıkla gerçekleştirmektedirler?
3. Ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri nasıldır?
4. Ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri aile özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, maddi durum vb.) ve çocuğun özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, engel türü ve derecesi vb.) göre değişmekte midir?

B. Zihinsel engelli çocuğu olan;

1. Ailelerin sosyodemografik ve sosyo-kültürel yapısı nasıldır?
2. Aileler engelli çocukları ile birlikte ne tür etkinlikleri ne sıklıkla gerçekleştirmektedirler?
3. Ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri nasıldır?
4. Ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri aile özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, maddi durum vb.) ve çocuğun özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, engel türü ve derecesi vb.) göre değişmekte midir?

C. Engel türlerine göre ailelerin;

1. Sosyodemografik ve sosyo-kültürel benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
2. Aileler engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikler farklılaşmakta mıdır?
3. Toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri arasında fark bulunmakta mıdır?

D. Ailelerin toplumdan ve devletten beklentileri nelerdir?

Alt Problemler

1. Görme engelli çocuğu olan ailelerin sosyodemografik yapısı nasıldır?
2. Aileler görme engelli çocukları ile birlikte ne tür etkinlikleri ne sıklıkla gerçekleştirmektedirler?
3. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri aile özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, maddi durum vb.) çocuğun özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, engel türü ve derecesi vb.) göre değişmekte midir?
 - 1) Ebeveynlerin engelli çocuğa yönelik toplum davranışı ölçeğinin alt faktörleri ve geneline ilişkin algı düzeyleri nedir?
 - 2) Annenin yaşına göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 3) Babanın yaşına göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 4) Annenin eğitimine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 5) Babanın eğitimine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 6) Annenin doğum yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 7) Babanın doğum yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 8) Annenin yerleşim yerine göre (hayatının büyük kısmını geçirdiği yer) engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 9) Babanın yerleşim yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 10) Engelli çocuğun yetersizlikten etkilenme derecesine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 11) Engelli çocuğun yaşına göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

- 12) Engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 13) Ebeveynlerin engelli olan çocukla birlikte sahip oldukları çocuk sayılarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 14) Ebeveynlerin “engelli olan çocuğunun doğum sırasına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 15) Engelli çocuğun “resmi veya özel bir okula devam etme durumlarına göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 16) Engelli çocuğun kaçınıcı sınıfa devam ettiğine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 17) Ebeveynlerin engelli olan çocuklarının engel durumunun anlaşılabilirliğine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 18) Ebeveynin ilk evlenme yaşına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
4. Zihin engelli çocuğu olan ailelerin sosyodemografik yapısı nasıldır?
 5. Aileler zihin engelli çocukları ile birlikte ne tür etkinlikleri ne sıklıkla gerçekleştirmektedirler?
 6. Görme engelli çocuğa sahip ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri aile özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, maddi durum vb.) çocuğun özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, engel türü ve derecesi vb.) göre değişmekte midir?
 - 1) Ebeveynlerin engelli çocuğa yönelik toplum davranışı ölçeğinin alt faktörleri ve geneline ilişkin algı düzeyleri nedir?
 - 2) Annenin yaşına göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 3) Babanın yaşına göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
 - 4) Annenin eğitimine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

- 5) Babanın eğitimine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 6) Annenin doğum yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 7) Babanın doğum yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 8) Annenin yerleşim yerine göre (hayatının büyük kısmını geçirdiği yer) engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 9) Babanın yerleşim yerine göre engelli çocuğa yönelik toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 10) Engelli çocuğun yetersizlikten etkilenme derecesine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 11) Engelli çocuğun yaşına göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 12) Engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 13) Ebeveynlerin engelli olan çocukla birlikte sahip oldukları çocuk sayılarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 14) Ebeveynlerin engelli olan çocuğunun doğum sırasına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 15) “Engelli çocuğun resmi veya özel bir okula devam etme durumlarına göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 16) Engelli çocuğun kaçınıcı sınıfa devam ettiğine göre ebeveynlerin toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 17) Ebeveynlerin engelli olan çocuklarının engel durumunun anlaşılabilirliğine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?
- 18) Ebeveynin ilk evlenme yaşına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

- 19) Engel türlerine göre ailelerin sosyodemografik ve sosyo-kültürel benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
- 20) Engel türlerine göre aileler engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikler farklılaşmakta mıdır?
- 21) Engel türlerine göre ailelerin kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeyleri arasında fark bulunmakta mıdır?
- 22) Aileler devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden ne düzeyde memnundurlardır?
- 23) Ebeveynlerin “demografik özelliklerine (Yaş, Eğitim, Doğum Yeri ve Yerleşim Yerleri) göre devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetten memnun olma düzeyleri arasında farklılık var mıdır?
- 24) Ebeveynlerin çocuklarının yetersizlikten etkilenme derecelerine göre devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetten memnun olma düzeyleri arasında farklılık var mıdır?
- 25) Aileler engelli çocuklar ile ilgili devletten neler beklemektedir?
- 26) Aileler engelli çocuklar ile ilgili toplumdan neler beklemektedir?

Araştırmanın Önemi

Yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerinin belirlenmesi adlı bu çalışma farklı disiplinlerin ortak bir çalışma alanı olarak önem kazanmaktadır. Mevcut aile araştırmaları sosyolojide ve eğitim bilimlerinde çok önemli bir yere sahip olmasına karşın engelli çocuğu olan ailelerle ilgili toplumsal araştırmaların (Türkiye’de) oldukça az olduğu görülmektedir (Çitil, 2016).

Genç bitkiler en iyi doğru bir güneş, su ve besin kombinasyonu sağlandığında büyür. Özetle benzer şekilde, çocuklar ve gençler de en iyi hayatlarındaki insanlar birlikte çalıştıklarında ve birbirlerine destek olduklarında gelişir, desteklenir, öğrenir. Farklı ortamlar, kişiler arasındaki bu bağlantılar, ilişkiler (örneğin ev ve okul, öğretmenler ve ebeveynler) gelişim ve öğrenme için önemlidir." (Bronfenbrenner, 1979) Gelişimin tipik ürünleri ile ilgili olarak özel bir dönem ya da evre, gelişimsel dönüm noktaları ve gelişimsel görevler süresince bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu değişikliklerin neden olduğunu bilmek de aynı şekilde önemlidir. Bu

nedenle, birçok gelişim kuramcısı gelişimi etkileyen ve kontrol eden temel süreçleri daha iyi anlamak amacıyla modeller ve kuramlar ortaya koymaktadır. Çocuğu çevresinin merkezine alan kuramların başında ise Ekolojik kuram gelmektedir (Davaslıgil, 1997) . Ekolojik kuram, hem tanımlayıcı hem de açıklayıcı özellikleriyle yarar sağlar. Ekolojik kuram meydana gelen gelişimi, çevresel "bağlamın" ve kişinin yaşadığı tarihsel zaman diliminin bir fonksiyonu olarak görür. Gelişimsel açıdan bakıldığında, insan ekolojisinin incelenmesi, bireylerin çevreleriyle ve birbirleriyle olan ilişkilerin incelenmesi anlamına gelmektedir. Ekolojik kurama göre çocuk, farklı düzeylerde çevreden etkilenen karmaşık bir sistem içinde gelişir. Çocuğun biyolojik olarak getirdiği eğilimleri, çevresel faktörlerle birleşerek gelişimini şekillendirir. Bronfenbrenner (2005) çevreyi, iç içe geçmiş 5 katmandan oluşan bir sistem olarak görür: Her katmanın diğer katmanlarla çift yönlü ilişkili olarak gelişimi etkiler. Ekolojik sistem kuramına göre beş ekolojik sistem şunlardan oluşur Mikrosistem: Çevrenin en içteki katmanı olan mikrosistem, çocuğun yakın çevresiyle olan aktivite ve etkileşimlerini kapsar. Bu katmanda yetişkin, çocuğun davranışlarını etkilediği gibi çocuğun fiziksel özellikleri, kişiliği ve kapasitesi yetişkin davranışlarını etkiler. Mezosistem: İkinci katman olan mezosistem; ev, okul ve mahalle gibi mikrosistemler arasındaki bağlantıları kapsar. Örneğin aile içi deneyimler ile akran ve okul deneyimleri, bu katmanda yer alır. Ekosistem: Üçüncü katman olan ekosistem, çocukların yakın çevresiyle olan ilişkilerini etkileyen sosyal çevreyi kapsar. Bunlar ebeveynlerin iş yerleri, gittikleri dini kurumlar, sağlık/sosyal hizmetler gibi resmî organizasyonlar olabilir. Makrosistem: Dördüncü katman olan makrosistem, kültürel değerleri, kanunları, gelenekleri ve kaynakları kapsar. Makrosistemin çocukların ihtiyaçlarına verdiği öncelik iç katmanlardan alacakları desteği etkiler. Kronosistem: Katmanların hepsini içine alan kronosistem, yaşanan zaman dilimini anlatır. Bu katman hem çocuktan hem de çevreden kaynaklanan değişimlerle şekillenir. Yani ekolojik kurama göre yetersizlikten etkilenmiş bireyin ve ailesinin tüm bu sistemlerin merkezinde ve etki alanında olduğu ifade edilmektedir. İşte bu sebeple yetersizlikten etkilenmiş bireyin ailesinin temel etkileşimde bulunduğu bu sistemler bütününe karşı algılarının ve beklentilerinin bilinmesi bu tür ailelere sunulacak desteklerin bilinmesi ve planlanması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bunların bilinmesi ve planlanması ise yetersizlikten etkilenmiş bireyin daha hızlı, etkili, yararlı ve sağlıklı bir gelişim göstermesine fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun sonucunda ise ailelerin karşılaşmış oldukları sorunların azalmaya başlaması ve gereksinim duydukları desteklerin sağlanması ailelerin daha sağlıklı ve güçlü bir yapıya dönüşmesine katkı sağlayacaktır. Ülkemizde toplam nüfusun yaklaşık % 6,6'sı engelli olarak kabul edilmektedir (Tüik,2011) Bu kadar büyük bir kesimin aile yapısı ve özellikleri ile ilgili

Çalışmaların yapılmasında politikacılar, araştırmacılar ve uygulamacılar için türlü yararlar bulunmaktadır. Anne-babaların engelli çocuklarına karşı olan davranışlarını onların bireysel özellikleri, yaşadıkları aile ve evre belirlemektedir. Anne-babaların ve ailelerin özelliklerinin içinde yaşadıkları kültürden etkilenmesi ve bu özelliklerin ailelere sağlanan destekle ilişkili olarak farklılaşabileceği göz önüne alındığında; engelli çocukların anne-babalarının ve ailelerinin özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmaların Türkiye’deki engelli ocuk anne-babaları hakkında bilgi vermesi açısından çok önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1997; Kurt, 2001). Aile gereksinimlerinin belirlenmesi; aileye sağlanacak hizmetlerin türü, içeriği, niteliği ve yönteminin seçimi açısından çok önemlidir (Sarı, 1999:17). Buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkılırsa; ailelerin yapısını, toplumsal konumlarını, gereksinim ve sorunlarını ele alan çalışmaların artması hem toplumun geneline, hem aileye hem de engelli bireye yönelik uygulamalar için önemli fikir kaynaklarıdır.

Engelli ocuğa sahip ailelerle ilgili araştırmalar çoğunlukla zihinsel yetersizliği olan ve otizimli çocuğu olan aileler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de farklı engel gruplarını bir arada ele alan karşılaştıran araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ülkemizde görme engelli çocuğa sahip ailelerin özellikleri ve toplumsal sorunlarına ilişkin araştırmaların da çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu tür araştırmaların sınırlı olması Türkiye’de engelli çocuğu olan ailelerin genel toplumsal sorunları konusunda alan yazının yetersiz bir alt yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu tür çalışmaların az olması sebebiyle ailelere yönelik toplumsal servisler ve ailelere yönelik yapılan bilimsel araştırmaların ve uygulamaların da etkili sonuçlar vermeme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Farklı yetersizliklerden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerle yapılan bu araştırmayla görme yetersizliğinden ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin farklı ve benzer beklentilerini, ihtiyaçlarını aynı zamanda aile özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemesi açısından araştırmanın sonuçlarının politika yapıcılar, araştırmacılar ve uygulamacılar için önemli katkılar getireceği düşünülmektedir.

Bu araştırma Türkiye’de görme ve zihin engelli çocuğa sahip ailelerin toplumun kendilerine yönelik davranışlarını ve toplumsal beklentilerini karşılaştırmalı olarak ele alan ilk araştırmadır. Bu çalışmanın tamamlanması sonucunda alanyazına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Varsayımlar

Veri toplama araçlarına verilen cevapların doğru ve samimi olacağı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, görme ve zihin engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının özellikleri, genel ve çevre ile olan ilişkileri, toplumun davranışlarına göre algıları, toplumdan ve devletten beklentilerini içeren anket ve ölçek soruları ile sınırlıdır.

Tanımlar

Aile: Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal kurumdur (Ozankaya, 1999, s.357)

Engel: Bireyin yetersizlik yüzünden yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri gereği gibi oynayamama durumunda kalması” dır (Cavkaytar 2008, s. 3).

Görme engelli birey; görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine ihtiyacı olan bireye denir (Gürsel 2008, s. 219).

Zihin engelli birey: zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan birey (ÖEHY,2006)

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, eylem araştırmalarının özelliklerine, bu araştırmanın aşamalarına, verilerin toplanması ve çözümlenmesi süreçlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de görme yetersizliği ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerinin belli değişkenlere göre belirlenmesidir. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip ailelerin genel özelliklerini, sosyal yaşamlarını ve toplumsal ilişkilerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Yapılan araştırma bu bağlamda tarama modelindedir. Karasar (2007)’a göre, tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır.

Araştırmanın nicel verileri anket yöntemi ile ve ölçek formu ile sağlanmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırma kapsamında çocukları Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından değerlendirilmiş ve yetersizlik tanısı almış 6-18 yaş arası okul çağında çocuğu olan 220 aile, Ankara ilindeki merkez ilçelerden seçilmiştir. Araştırmaya dahil edilen zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan 110 aile ve görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğu olan 110 aile çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında Ankara merkez ilçelerden, Çankaya, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle ilçelerinde yaşayan ailelerden bu ilçelerin Ankara nüfusuna oranına uygun şekilde katılımcı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Çankaya’dan 57, Keçiören’den 32, Yenimahalle’den 58, Altındağ’dan 33, Sincan’dan 40 aileye anket uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen 220 ebeveynin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo-1’de gösterilmektedir.

Evren ve Örneklem

Tablo 1.

Katılımcı Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Özellikler		Kategoriler	Görme Engelli		Zihinsel Engelli	
			<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Formu Dolduran		Anne	88	80,0	82	74,5
		Baba	22	20,0	28	25,5
		Kategoriler	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Yaş	Anne	30-39 Yaş	72	65,5	80	72,7
		40 ve Üzeri	38	34,5	30	27,3
	Baba	30-39 Yaş	50	45,5	67	60,9
		40 ve Üzeri	60	54,5	43	39,1
Eğitim	Anne	İlkokul Mezunu	44	40,0	50	45,5
		Ortaokul Mezunu	20	18,2	17	15,5
		Lise Mezunu	28	25,5	31	28,2
		Ön lisans, Lisans ve Lisansüstü	18	16,4	12	10,9
	Baba	İlkokul Mezunu	22	20,0	32	29,1
		Ortaokul Mezunu	13	11,8	17	15,5
		Lise Mezunu	43	39,1	35	31,8
		Ön lisans, Lisans ve Lisansüstü	32	29,1	26	23,6
Doğum Yeri	Anne	Köy-kasaba	47	42,7	35	31,8
		İlçe	27	24,5	23	20,9
		Şehir-Büyükşehir	36	32,7	52	47,3
	Baba	Köy-kasaba	46	41,8	31	28,2
		İlçe	18	16,4	23	20,9
		Şehir-Büyükşehir	46	41,8	56	50,9
Hayatınız Kısımının Yerleşim Yeri	Anne	Köy-kasaba	5	4,5	15	13,6
		İlçe	4	3,6	15	13,6
		Şehir-Büyükşehir	101	91,8	80	72,7
	Baba	Köy-kasaba	5	4,5	11	10,0
		İlçe	4	3,6	17	15,5
		Şehir-Büyükşehir	101	91,8	82	74,5
Aylık Net Gelir (Türk İş, Ocak 2018)		2000 ve Altı	39	35,5	28	25,5
		2001-3500	44	40,0	32	29,1
		3501 ve Üstü	27	24,5	50	45,5
Gelirle İhtiyaçları Karşılama Durumu	Temel	Kolay	13	11,8	12	10,9
		Orta	91	82,7	64	58,2
		Zor	6	5,5	34	30,9

Tablo 2.

Görme ve Zihinsel Engelli Çocuğa İlişkin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Özellikler	Kategoriler	Görme Engelli		Zihinsel Engeli	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Yetersizlikten Etkilenme Derecesi (RAM Tanısına Göre)	Az Gören-Hafif Derecede	24	21,8	41	37,3
	Total Görme Engelli-Orta Derecede	69	62,7	31	28,2
	Görme+ Ek Yetersizlik-Ağır Derecede	17	15,5	38	34,5
Çocuğun Cinsiyet	Kız	47	42,7	33	30,0
	Erkek	63	57,3	77	70,0
Çocuğun Yaşı	6-10	46	41,8	73	66,4
	11-14	40	36,4	26	23,6
	15-18	24	21,8	11	10,0
Engelli Olan Çocukla Birlikte Çocuk sayısı	1	24	21,8	18	16,4
	2	45	40,9	68	61,8
	3 ve Üzeri	41	37,3	24	21,8
Engeli Olanın Doğum Sırası	1	50	45,5	51	46,4
	2	37	33,6	36	32,7
	3 ve Üzeri	23	20,9	23	20,9
Çocuğunuz Kaçınıcı Sınıfı Devam Ediyor	1-4	40	36,4	53	48,2
	5-8	43	39,1	30	27,3
	9-12	27	24,5	27	24,5
Çocuğunuzun Engel Durumu İle İlgili Hangisi Daha Uygun	İlk Bakışta Anlaşılır	83	75,5	36	32,7
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	24,5	74	67,3
Toplam		110	100,0	110	100,0

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi kullanılmıştır. Engelli çocuğu olan ailelerin toplumun kendilerine yönelik algılarını belirlemek amacıyla da Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği kullanılmıştır.

Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi

Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi araştırmanın giriş kısmında belirtilen genel amaç ve alt amaçlar doğrultusunda tanımlanan probleme ilişkin anket literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda Çitil (2016) tarafından geliştirilen Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi (EÇAPA) temele alınarak araştırma sorularına yanıt getirecek maddeler seçilmiştir. EÇAPA’da; Engelli Çocuk Hakkında Bilgi Formu, Sosyo-Ekonomik Düzey Belirleme Formu, Aile Yapısı ve İşleyişini Belirleme Formu, Ebeveynlerin

Sosyo- Kültürel Özelliklerini Belirleme Formu, Ailelerin Toplumsal İlişkilerini Belirleme Formu ve Engelli Çocuğun Eğitimi Hakkında Ebeveyn Sorun ve Beklentileri alt başlıklarında olmak üzere 6 ayrı bölüm bulunmaktadır. 55 soruya sahip olan ve çok kapsamlı bir anket olan EÇAPA bu araştırmanın kapsamı dışında birçok soru içerdiğinden bu araştırmanın ihtiyaç duyulan soruları uyarlanarak yeni bir anket oluşturulmuştur. Buna göre araştırmacı tarafından uyarlanan Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi (EÇOA) ortaya çıkmıştır.

EÇOA sosyo-demografik ve ekonomik düzey bilgi formu, engelli çocuk hakkında bilgi formu, ailelerin sosyo-kültürel özellikleri ve toplumsal beklentileri bilgi formu ve Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği olmak üzere dört alt başlıktan oluşmaktadır. EÇAPA'da her bölüm içerisinde farklı soru tipleri kullanılmıştır. Ankette, ölçülen özelliğe göre dört farklı soru türü kullanılabilir. Bunlar olgusal sorular, bilgi soruları, davranış soruları, inanç ve kanı sorularıdır (Büyüköztürk ve diğ. 2009:127). Olgusal sorular: bireyin kimliğini bildiren sorular olup; yaş, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi vb. demografik özelliklerini betimler. Davranış Soruları: cevaplayıcılara göre bireylerin ya da kendilerinin alışkanlıkları, iletişim davranışları, sosyal ya da kültürel etkinliklere katılma davranışları gibi davranışlarını belirlemeye yönelik sorulardır. İnanç, Kanı ve Tutum Soruları: cevaplayıcıların bir konu ya da objeye ilişkin duygularını ve görüşlerini belirlemeye yönelik sorulardır. Bilgi Soruları: Cevaplayıcıların sosyal, ekonomik, politik vb. bir konuda ne bildiklerini ve bilgiye ulaşma kaynaklarını belirlemeye yönelik sorulardır. Bu kapsamda EÇOA'da dört soru tipi de her bölüm içerisinde yerine ve araştırma amaçlarına uygun bir şekilde kullanılmıştır. Anket soruları, cevap seçeneklerinin belirgin olma durumuna göre açık uçlu sorular ve kapalı uçlu sorular olmak üzere ikiye ayrılabilir (Arseven, 2001; Büyüköztürk vd. 2009:129). Bu kapsamda Sosyo-demografik ve ekonomik düzey bilgi formu 9 sorudan oluşmaktadır. Bu kapsamda ebeveynlerin yaşı, medeni durumu, öğrenim durumu, meslekleri, doğdukları yer, yerleşim yerleri, evlerine en yüksek geliri kimin getirdiği, aylık gelirleri ve bu gelirle temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını ortaya koymayı amaçlayan kapalı uçlu sorular bulunmaktadır.

Engelli çocuk hakkında bilgi formu 12 sorudan oluşmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğun yetersizlikten etkilenme derecesi, cinsiyeti, yaşı, hastane tanısı, ek yetersizlik durumu, kardeş sayısı, doğum sırası, okul türü ve devam durumu, sınıfı ve engelinin anlaşılabilirliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Ailelerin sosyo-kültürel özellikleri ve toplumsal beklentileri bilgi formu ise 17 maddeden oluşmaktadır. Bu kapsamda ailelerin engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikleri ve bu etkinliklere katılma sıklıklarının belirlemek amacıyla 15 etkinliği içeren kapalı uçlu bir soru formun ilk sorusunu oluşturmaktadır. Yine devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden memnuniyet düzeylerini belirlemek için kapalı uçlu bir soru daha bulunmaktadır. Bunların yanı sıra engelli çocuğu olan ailelerin devletten ve toplumdan beklentilerini belirlemek için iki açık uçlu soru daha bulunmaktadır. Yapılandırılmamış sorular olarak da bilinen açık uçlu sorular, katılımcılara serbestçe istedikleri cevabı verme imkanı sağlar (Büyüköztürk ve diğ. 2009:129). Bu tür soruların avantajı, araştırmacının beklemediği veya planlamadığı cevapları da alabilmesi ve böylece konu hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgiye sahip olunabilmesidir (Büyüköztürk vd. 2009:129).

Anket Formu Oluşturulduktan Sonra Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim bölümünde Araştırma görevlisi olarak çalışan yine gazi üniversitesi sınıf öğretmenliği bölümünde Doç. Dr. Olarak görev yapan ve son olarak Ölçme ve Değerlendirme bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapan üç farklı alan uzmanına gösterilerek uzman görüşü alınmıştır. Anketin uygulanabilirliği ve anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla da 40 veliye pilot uygulama yapılmıştır. Bunun ardından yapılan düzeltmeler de aynı uzmanlara gösterilerek anket nihai şeklini almıştır.

Engellilere Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği

Yine araştırmada kullandığımız dört ölçekten biri olan Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği Çitil (2016), tarafından geliştirilmiştir. Çitil (2016)'e göre ölçek 4 alt faktörden oluşmaktadır. Buna göre 10 maddeden oluşan Kötü Muamele ve Dışlanma: insanların çocuklarını aşağılamaları, tanıdıkları ailelerin kendilerini dışlamaları ve aralarına kabul etmemeleri, sadece yakın tanıdıklarının kendilerine iyi davranmaları, komşularının bir araya geldiklerinde kendilerini davet etmemeleri, yetişkinlerin çocuklarından korkmaları/çekinmeleri, bazı ailelerin çocuklarının engelli çocukları ile iletişim kurmalarını engellemeleri, diğer çocukların çekinip yaklaşmamaları ya da kötü davranmaları, şiddet uygulamaları, oyun oynamak istememeleri gibi konulardaki algıları içermektedir. 6 maddeden oluşan Olumsuz tutum ve merak görme alt faktöründe ise; tanıştıkları yeni kişilerin çocuğun durumunu merak etme, acıyarak, garipsenerek ya da dikkatle bakılma, insanların çocuğun durumuna üzülmeleri, insanların çocuğun kendi başına bir şeyi başaramayacağını düşünmesi, çocukları ile ilgili üzücü ve yıpratıcı sorular sormaları gibi aile algıları yer almaktadır. 5

maddeden oluşan Yardım ve kabul görme alt faktöründe ise; iyi niyetle yaklaşılması, insanların yardımcı olmaya çalışması, insanların engelli çocuğu korumaya çalışmaları gibi konulardaki algılar yer almaktadır. 5 maddeden oluşan İlgi ve Anlayış Görme alt faktöründe ise; insanların ilgi gösterip sevecen davranmaları, çocukları olumsuz bir davranış sergilediğinde anlayış göstermeleri, anne-baba olarak takdir görmeleri, toplumun engelliler konusunda bilinçli davranması gibi konulardaki algılar yer almaktadır.

Ölçeğin, yapı geçerliği faktör analizi ile test edilmiştir. Bu amaçla önce deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testlerinin sonuçları Tablo-3'te görüldüğü gibidir.

Tablo 3.

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Ölçüsü		,87
Bartlett Küresellik Testi	X ²	2678,71
	Sd	325
	p	,000

Tablo 3'te görüldüğü üzere, hesaplanan KMO uyum ölçüsü değeri 0,87'dir. Leech, Barrett ve Morgan (2005); Şencan (2005); ve Tavşancıl (2005) gibi alanyazın uzmanları kritik değer olarak 0,50'ye göre bu değer altındaki faktör analizi yapılamayacağını belirtmişlerdir (Büyüköztürk, Şekercioğlu ve Çokluk, 2010: 207; Tavşancıl, 2010). Ölçeğe ait Kaiser-Meyer-Olkin değeri kritik değerler karşılaştırıldığında "0.80-0.89" yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Büyüköztürk, Şekercioğlu ve Çokluk, 2010:207). Aynı veriler için hesaplanan Bartlett Küresellik Testi 2678,71 olup 0,01 düzeyinde manidardır ($X^2_{325}=2678,71$). Bu değerlere, deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizine tabi tutulabileceğini göstermektedir. Uygulama yapılan örneklem sayısının faktör analizi yapabilmek için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

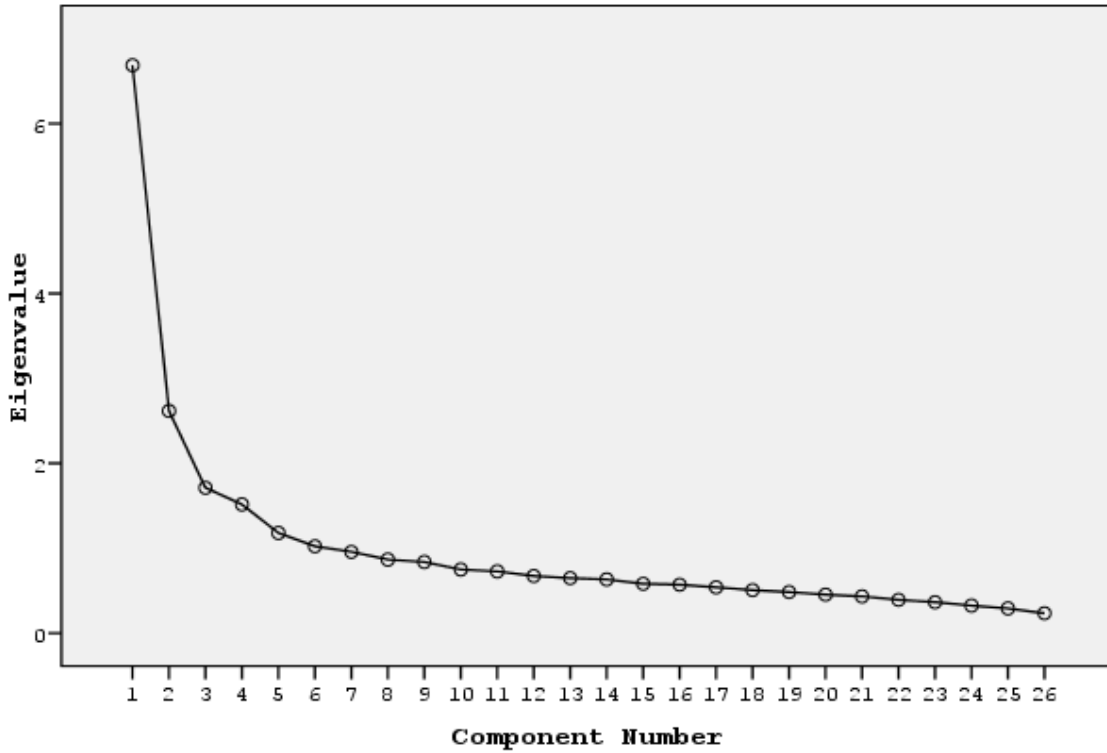
Tablo 4.

Faktör Özdeğerleri ve Açıklama Varyansları

Faktör	Başlangıç Özdeğer			Döndürme Sonrası Toplam		
	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %
1	6,69	25,72	25,72	4,49	17,27	17,27
2	2,62	10,06	35,78	3,27	12,58	29,85
3	1,71	6,58	42,37	2,48	9,53	39,38
4	1,52	5,83	48,20	2,29	8,81	48,20

Tablo 4'te görüldüğü üzere, öz değeri 1,5'dan büyük 4 faktör vardır. Bu dört faktörün açıkladığı varyans, toplam varyansın % 48,20'sidir. Başlangıç öz değerleri dikkate alındığında, birinci faktöre ait öz değerin (6,69), ikinci faktöre ait öz değer (2,62), üçüncü faktöre ait öz değer (1,71) ve dördüncü faktöre ait özdeğer (1,52) sonuçları, 1,5'dan büyük olmasından dolayı 4 faktör olarak ifade edilmektedir. Ölçeğin 4 faktörde açıkladığı varyans %48,20, kabul edilebilir düzeyde açıklama varyansına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Döndürme öncesi ve döndürme sonrası faktörlerin açıkladıkları varyans değerleri birinci faktörde düşüş olurken diğer faktörlerde yükselme olmuştur.

Scree Plot

Şekil 1. Ölçeğin faktörlerine ilişkin yamaç-birikinti grafiği.

Şekil-1'e bakıldığında Ölçeğin dört faktörde eğim gösterdiği ve dördüncü faktörden sonra kırılmanın düzgünleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Yamaç-birikinti grafiğine bakıldığında ölçeğin dört faktörde açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Deneme formunda yer alan maddelerin hangi faktör yük değerine sahip oldukları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Maddelere Ait Faktör Yük ve Madde Toplam Korelasyon Sonuçları

Maddeler	Faktör				Madde Toplam Korelasyon
	1	2	3	4	
s15	0,63				0,61(*)
s17	0,58				0,52(*)
s18	0,47				0,43(*)
s19	0,63				0,54(*)
s21	0,65				0,59(*)
s22	0,69				0,68(*)
s24	0,61				0,56(*)
s25	0,73				0,68(*)
s27	0,61				0,38(*)
s28	0,57				0,55(*)
s2		0,62			0,47(*)
s4		0,74			0,68(*)
s5		0,79			0,70(*)
s9		0,72			0,52(*)
s11		0,51			0,47(*)
s16		0,63			0,52(*)
s3			0,50		0,35(*)
s6			0,72		0,55(*)
s7			0,68		0,52(*)
s13			0,51		0,39(*)
s14			0,54		0,42(*)
s20				0,65	0,46(*)
s23				0,57	0,41(*)
s26				0,63	0,31(*)
s29				0,53	0,30(*)
s30				0,63	0,44(*)

*p<,05

Tablo 5'e baktığımızda 15., 17., 18., 19., 21., 22., 24., 25., 27. ve 28. maddeler birinci faktörde; 2., 4., 5., 9., 11. ve 16. maddeler ikinci faktörde, 3., 6., 7., 13. ve 14. maddeler üçüncü faktörde; 20., 23., 26., 29. ve 30. maddeler dördüncü faktörde en yüksek faktör yük değerine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Birinci faktörde maddelerin faktör yüklerine bakıldığında, 47 ile ,73 arasında değişmektedir, ikinci faktörde maddelerin faktör yüklerine bakıldığında ,51 ile ,79 arasında, üçüncü faktörde maddelerin faktör yüklerine bakıldığında ,50 ve ,72 ve dördüncü faktörde maddelerin faktör yüklerine bakıldığında ,57 ve ,65 arasında değişmektedir. Bu yük değerlerine göre ölçek dört faktörlü olup tüm maddeler ölçekte yer alabilecek yük değerine sahiptir. Varimax rotasyon yöntemi kullanılarak uygulanan temel bileşenler analizi işlemi sonucunda, 30 maddeden oluşan ölçekten, birden fazla faktöre yük veren (binişik) dört madde (1., 8., 10. ve 12. maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. Tabachnick ve

Fidell'e (2001)'e göre her bir maddenin yük değerinin 0,40 kritik değer altında olması halinde “vasat” olduğu belirlenmiştir (Akt: Büyüköztürk, Şekercioğlu ve Çokluk, 2010: 194). Belirlenen faktörün açıklama varyansını artırmak için sınır değer olarak ,40 faktör yükü belirlenmiştir.

Madde toplam korelasyonuna dayalı olarak yapılan madde analizi sonuçları tablo-3'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre korelasyon değerleri $r=,30$ (s29) ile $r=,70$ (s5) arasında değişmektedir ve 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Nihai ölçek formunda kalan 26 maddenin madde toplam korelasyonları kabul edilebilir niteliktedir, yani ölçeğin geneliyle ölçülebilecek özelliğin her bir madde ile ölçülmeye çalışılan özelliğin aynı olduğu dolayısıyla 26 maddenin ölçekte yer alabilecek niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

Geçerlik çalışmaları sonucunda faktör yük değerleri, 40 sınır değerinin üzerinde olan ve madde toplam korelasyon değerleri. 30'a eşit ve yüksek olan 26 madde 4 faktör altında toplanarak ölçeğe son şekli verilmiştir. Birinci faktörde yer alan 10 madde “Kötü Muamele ve Dışlanma” başlığı altında, ikinci faktörde bulunan 6 madde “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” başlığı altında, üçüncü faktörde 5 madde ile “Yardım ve Kabul Görme” başlığı altında ve dördüncü faktörde 5 madde ile “İlgi ve Anlayış Görme” başlığı altında toplanmıştır.

Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenirligi için her bir faktöre ilişkin ve testin geneline ilişkin olarak belirlenen maddelerin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayılarına bakılarak Tablo-6'da gösterilmiştir. Bu katsayı, tüm sorular dikkate alınarak hesaplandığından, testin genel güvenirlilik yapısını diğer katsayılara göre en iyi yansıtan katsayıdır (Özdamar, 2004).

Tablo 6.

Faktörlere Ait Alfa Güvenirlik Katsayıları

	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör	Ölçeğin Geneli
Madde Sayısı	10	6	5	5	26
Cronbach α	,85	,80	,69	,62	,88

Tablo-6'ya göre Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları 1.Faktör için ,81 olarak, 2. Faktör için ,83, 3. Faktör için 74, 4. Faktör için ,70 ve ölçeğin geneli için ,88 güvenirlilik katsayısı ile yüksek düzeyde ve kabul edilebilir düzeyde güvenirlilikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da ölçeğin tüm faktörleri için kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu söylenebilir. Tezbaşaran (1997: 47), likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenirlilik katsayısının

olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre araştırma için kullanılan ölçeğe ait faktörlerin tamamının güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Ölçek için kullanım izni ölçek geliştiriciden alınmıştır. Hem EÇOA hem de ölçek katılımcılara araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Arseven'e göre (2001) anket, kendisinden bilgi alınacak kişi tarafından, kimsenin etkisi altında kalmadan, yazılarak doldurulmalıdır. Bu sebeple anket soruları araştırmanın amacını belirleyen araştırma problemindeki değişkenlere uygun nitelikte ve anketi cevaplayanların anlayabileceği bir nitelikte olmalıdır (Arseven, 2001:124). Ancak Büyüköztürk vd. (2009:137) göre anket uygulama biçimi yüz yüze uygulama, posta ile uygulama, telefonla uygulama ve bilgisayarla uygulama olarak dörde ayrılabilir. Anketin ön uygulamaları sürecinde görüldüğü üzere özellikle eğitim seviyesi düşük ailelerde anketin katılımcı tarafından doldurulmasında ciddi sorunlar görülmüştür (Çitil, 2016). Yüz yüze görüşmenin araştırmacının uygulamaya ilişkin kontrolünü arttıracığı; zaman ve maliyet açısından önemli tasarruflar sağlayacağı söylenebilir. Görüşmeyi yapan kişi kendini samimi bir şekilde dostça tanıtp, uygulamanın amacını açıklayarak görüşmesine başlar. Burada görüşülen kişi veya kişilerin neden ve nasıl seçildiği, tahmini uygulama süresi açıklanır ve katılımcıların görüşmeyi kabul etmesi beklenir. (Büyüköztürk vd. 2009:137). Bu sebeple ankette genel olarak yüz yüze uygulama yöntemi tercih edilmiştir.

Görme ve Zihin Engelli Çocuklar İçin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi

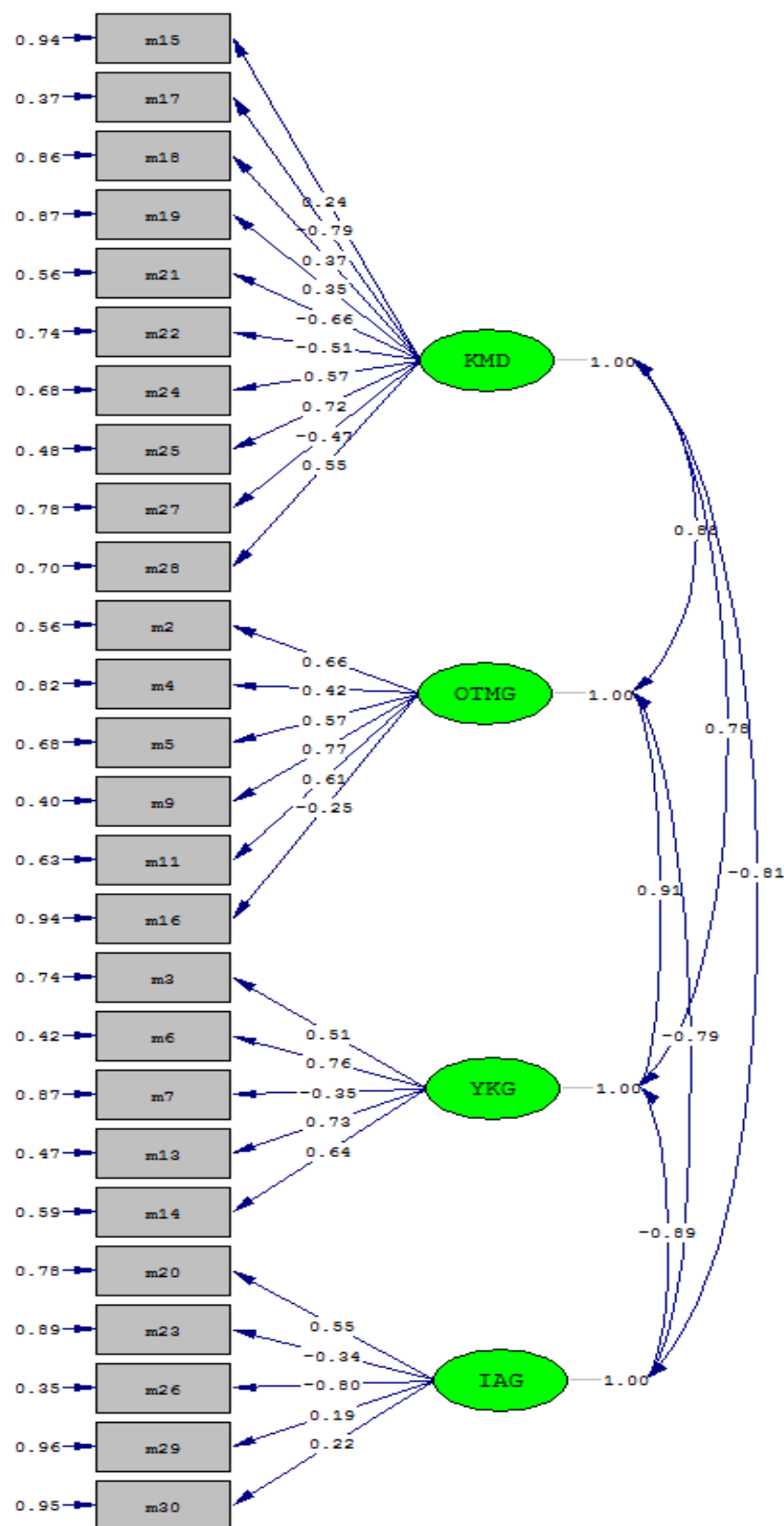
Daha önceden geçerlik ve güvenirlik analizleri Çitil (2015) tarafından yapılan ölçeğin 26 maddelik 4 faktörlü yapısının 110 görme engelli ve 110 zihin engelli çocuk üzerinde doğrulanıp doğrulanmadığına Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile bakılmıştır. Yapılan DFA analizleri sonucunda her bir faktörün altında yer alan maddelerin uyumlu olup olmadığını gösteren t değerleri incelendiğinde görme engelli ve zihin engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere ait bütün maddelerin t değerlerinin anlamlı olduğu ve uyum göstermeyen bir maddenin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeği uygulanarak görme ve zihin engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere uygulanan DFA modeline ilişkin uyum indeks değerleri Tablo-3'de görülmektedir.

Tablo 7.

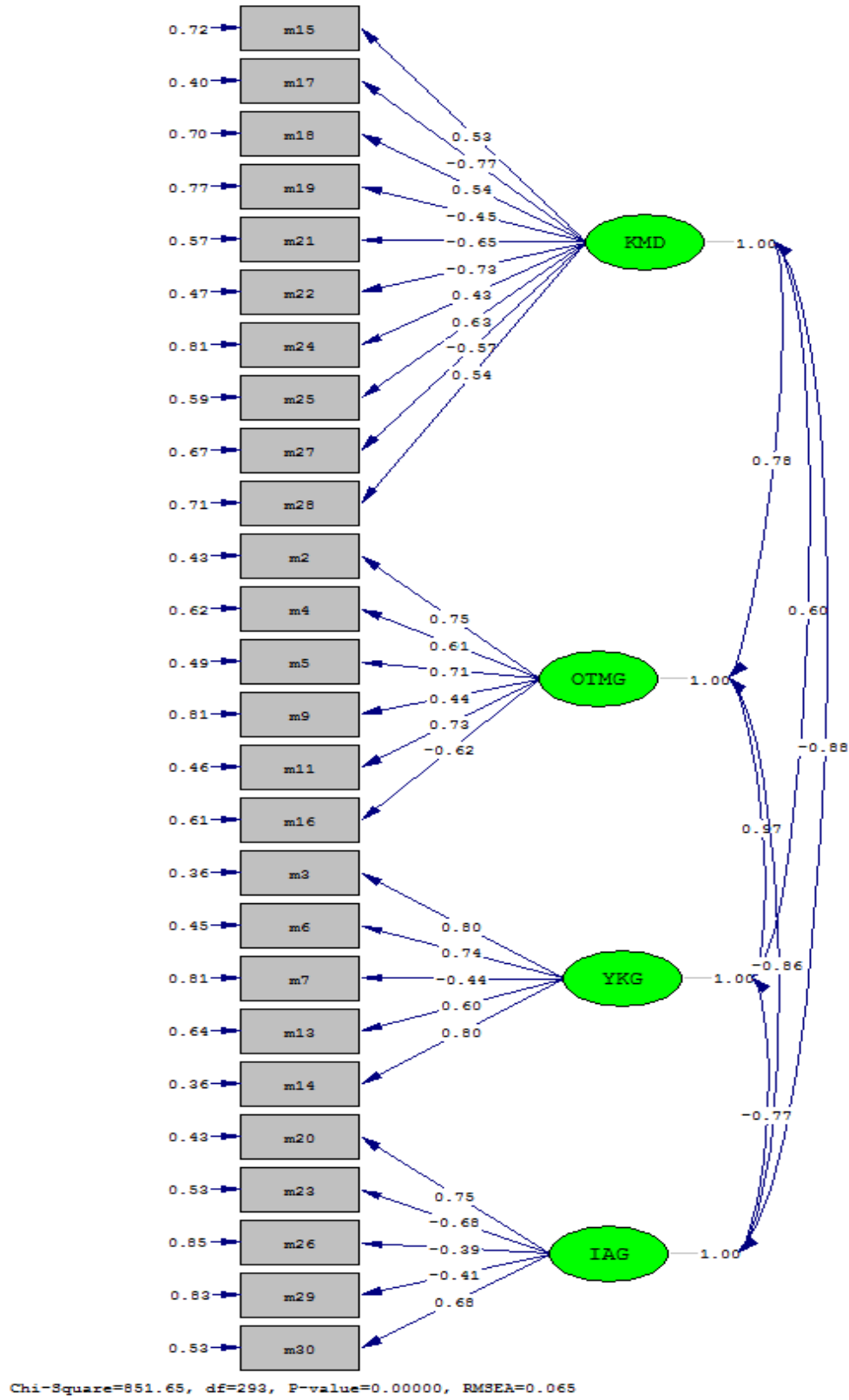
Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Geçerlik Çalışmasına İlişkin Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocukların Ailelerinin Uyum İndeks Değerleri

Görme Engelli Çocuk Uyum İndeks	$\chi^2/ (sd)$	RMSEA	SRMR	NNFI	CFI	NFI	GFI	AGFI
	769.61/(293)=2.93	0.066	0.062	0.95	0.95	0.93	0.92	0.88
Zihin Engelli Çocuk Uyum İndeks	$\chi^2/ (sd)$	RMSEA	SRMR	NNFI	CFI	NFI	GFI	AGFI
	851.65/(293)=2.91	0.065	0.060	0.96	0.96	0.94	0.93	0.89

Tablo 7'ye bakıldığında görme ve zihin engelli çocukların ailelerine uygulanan ölçekten toplanan veriler ile kurulan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)'ne ait uyum indeks değerlerinin incelendiği görülmektedir. Görme engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere ilişkin $\chi^2/ (sd)$ değeri incelendiğinde 2,93 değeri ile $2 < \chi^2/ sd \leq 3$ kritik değeri ile karşılaştırıldığında kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. Zihin engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere ilişkin $\chi^2/ (sd)$ değeri incelendiğinde 2,91 değeri ile $2 < \chi^2/ sd \leq 3$ kritik değeri ile karşılaştırıldığında kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. Görme engelli çocukların ailelerinin ve zihin engelli çocukların ailelerinin algılarına ait RMSEA ve SRMR değerlerine bakıldığında 0,08 kritik değerinden düşük olduğundan dolayı kabul edilebilir uyum indeksine sahip olduğu görülmektedir. Verilere Ait NNFI, CFI, NFI, GFI ve AGFI değerleri Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller (2003) belirlemiş olduğu kritik değerleri ile karşılaştırıldığında kabul edilebilir uyum indeksine sahip olduğu görülmektedir. Zihin engelli çocukların ailelerine uygulanan ölçeklerden toplanan verilere ait uyum indeks değerlerinin, görme engelli çocukların ailelerine uygulanan ölçeklerden toplanan verilere ait uyum indeks değerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Zihin engelli çocukların ailelerinin toplumsal algı düzeylerinin daha iyi doğrulandığı görülmektedir. Verilere ilişkin kurulan DFA modelleri Şekil 2'de görülmektedir.

Chi-Square=769.61, df=293, P-value=0.00000, RMSEA=0.066

Görme Engelli Çocukların Ailelerine Ait DFA Modeli

Zihin Engelli Çocukların Ailelerine Ait DFA Modeli

Şekil 2. Engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal algı ölçeğine ait 1. düzey 4 faktörlü DFA modeli.

Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeğine ait görme ve zihin engelli öğrencilerden toplanan verilere ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo-4'te verilmektedir.

Tablo 8.

Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocukların Ailelerinin Cronbach Alpha Güvenirlik Sonuçları

	KMD	OTMG	YKG	İAG	Genel
Madde Sayısı	10	6	5	5	26
Görme Cronbach α	0,86	0,63	0,75	0,60	0,87
Zihin Cronbach α	0,86	0,81	0,72	0,61	0,88

Tablo 8'e bakıldığında ölçeğin güvenirliliğinin belirlenmesinde iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach Alpha hesaplanmıştır. Engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal algı ölçeğine ait alt faktörlerine ve geneline ait görme engelli çocukların ve zihin engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere göre güvenilirlik katsayıları incelendiğinde görme engelli çocukların ailelerine ait verilere ilişkin güvenilirlik katsayıları 0,60 ile 0,87 aralığında değiştiği ve zihin engelli çocukların ailelerine ait veriler ilişkin güvenilirlik katsayıları 0,61 ile 0,88 aralığında değiştiği görülmektedir. Özdamar (1999)'a göre, Cronbach Alpha güvenirlilik değerinin 0,60 ile 0,79 aralığında kabul edilebilir düzeyde ve 0,80 ile 0,90 arasında olması yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmiştir. Ölçeğin alt faktörleri her iki örnekleme de kritik değerler ile karşılaştırıldığında kabul edilebilir ve yüksek düzeyde güvenilirliklere sahip olduğu görülmektedir. Görme engelli çocukların ailelerinden toplanan verilerin her bir faktördeki ve ölçeğin genelinde güvenilirlik katsayılarının zihin engelli çocukların ailelerinden toplanan verilere ait güvenilirlik katsayılarından biraz daha düşük olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Veriler, anket formları ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ile araştırmacı tarafından toplanmıştır. Arseven'e göre (2001) anket, kendisinden bilgi alınacak kişi tarafından, kimsenin etkisi altında kalmadan, yazılarak doldurulmalıdır. Bu sebeple anket soruları araştırmanın amacını belirleyen araştırma problemindeki değişkenlere uygun nitelikte ve anketi cevaplayanların anlayabileceği bir nitelikte olmalıdır (Arseven, 2001:124). Ancak Büyüköztürk ve diğ. (2009:137) göre anket uygulama biçimi yüz yüze uygulama, posta ile uygulama, telefonla uygulama ve bilgisayarla uygulama olarak dörde ayrılabilir. Anketin ön uygulamaları sürecinde görüldüğü üzere özellikle eğitim seviyesi düşük ailelerde anketin

katılımcı tarafından doldurulmasında ciddi sorunlar görülmüştür. Bu sebeple ankette yüz yüze uygulama yöntemi tercih edilmiştir. Yüz yüze görüşmenin araştırmacının uygulamaya ilişkin kontrolünü arttırmakla birlikte araştırmaya çeşitli yükler getirmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin idarecileri ile görüşülmüş ve belirlenen ölçütlerde çocuğa sahip ebeveynlerin tahmini sayıları, kuruma geldikleri gün ve saatler belirlenmeye çalışılmıştır. Bazı kurumlar araştırmaya çok ilgi göstermiş, kendi velilerini arayarak ya da kendi araçları ile getirerek çalışmaya destek olmuşlardır. Ancak bazı kurumlar ise kurumda araştırmaya katılacak velilerle araştırmacının görüşmesini ve ikna etmesini istemişlerdir. Bu kapsamda bazı merkezlerde uygulamalar haftalar boyunca sürmüştür. Bu durum araştırmanın süre ve maliyetini fazlasıyla arttırmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen velilere, araştırmacı kendini samimi ve dostça tanıtmış, araştırmanın adı, amacı ve anketin içeriği açıklamıştır. Bu kapsamda anket formunun ilk sayfasında bulunan metin uygun bir dille velilere aktarılmıştır. Çalışmanın 10 dakika civarında süreceği de belirtilmiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gelen aileler genellikle 40-45 dakika kadar bir süre çocuklarının eğitimlerinin bitmesini beklemektedirler. Bu yüzden bir saat içerisinde en fazla üç veli ile görüşülebilmektedir. Araştırma süresince yapılan ilk görüşmelerde velilerin büyük çoğunluğu ankete katılmaya gönüllü olmuştur. Ancak bazı veliler araştırmaya katılmak istemediklerini belirtmişler, bu velilere de kesinlikle ısrar edilmemiş ve yalnızca ilgileri için teşekkür edilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçek verileri bilgisayara girilerek SPSS paket programı ile t-testi, ki-kare gibi ölçeğin özelliğine göre kullanılacak olan yöntemlerle analiz edilmiştir. Çalışmada yer alana ebeveynlerin kendilerinin, eşlerinin, engelli çocuklarının ve aile yapılarının demografik özelliklerine ilişkin dağılımları frekans ve yüzde şeklinde ifade edilmiştir. Ebeveynlerin kendilerinin, eşlerinin, engelli çocuklarının ve aile yapılarının demografik özelliklerine göre ölçeklerden elde edilen algı ve yeterlikler arasında anlamlı farklılık olup olmama durumlarına 2 kategorili değişkenler için bağımsız örneklem (Independent-Sample) t-testi ile 2 den fazla kategorili değişkenler için tek yönlü varyans (One-Way Anova) analizi ile bakılacaktır. Demografik özelliklere göre bazı anket maddelerindeki dağılım düzeyleri arasındaki farklılığa ki-kare analizleri ile bakılacaktır. Açık uçlu sorular ise içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi. İçerik analizi (Content Analysis), yazılı bir kaynağın (kitap, makale, reklam

veya benzeri) verdiği mesajların ayırıcı özelliklerini, sistemli ve objektif olarak belirlemek ve mesajla ilgili çıkarsamalar (inference) yapmak için kullanılan bir tekniktir (Arseven, 2001).

BÖLÜM III

BULGULAR

Birinci Alt Problem

Görme engelli çocuğun formu dolduran ebeveyne göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 9.

Görme Engelli Çocuğun Ebeveynine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Ebeveyn	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	Anne	88	22,60	5,41	-1,01	108	,315
	Baba	22	23,91	5,49			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Anne	88	9,63	2,29	-2,11	108	,037*
	Baba	22	10,82	2,67			
Yardım ve Kabul Görme	Anne	88	8,38	2,00	-,89	108	,373
	Baba	22	8,77	1,15			
İlgi ve Anlayış Görme	Anne	88	8,23	2,07	-2,51	108	,013*
	Baba	22	9,45	1,97			
Ölçeğin Geneli	Anne	88	48,83	6,51	-2,71	108	,008*
	Baba	22	52,95	5,78			

*p<,05

Tablo 9'a bakıldığında görme engelli çocuğun formu dolduran ebeveyne göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=-1,01$, $p=,315>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=-2,11$, $p=,037<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık annelerin toplumun olumsuz tutum ve merak görme

davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X} = 9,63$), babaların toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X} = 10,82$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)} = -0,89$, $p = 0,373 > 0,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)} = -2,51$, $p = 0,013 < 0,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık annelerin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X} = 8,23$), babaların toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X} = 9,45$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)} = -2,71$, $p = 0,008 < 0,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık annelerin toplum davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X} = 48,83$), babaların toplumun toplum davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X} = 52,95$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

İkinci Alt Problem

Zihin engelli çocuğun formu dolduran ebeveyne göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 10.

Zihin Engelli Çocuğun Ebeveynine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Ebeveyn	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	Anne	82	15,57	5,31	,53	108	,600
	Baba	28	14,96	5,24			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Anne	82	11,35	2,48	1,14	108	,259
	Baba	28	10,75	2,27			
Yardım ve Kabul Görme	Anne	82	11,43	2,36	-,15	108	,882
	Baba	28	11,50	1,84			
İlgi ve Anlayış Görme	Anne	82	12,06	2,65	-,87	108	,388
	Baba	28	12,54	2,03			
Ölçeğin Geneli	Anne	82	50,41	7,91	,39	108	,699
	Baba	28	49,75	7,58			

* $p < 0,05$

Tablo 10'a bakıldığında zihin engelli çocuğun formu dolduran ebeveyne göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=,53$, $p=,600>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=1,14$, $p=,259>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=-,15$, $p=,882>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=-,87$, $p=,388>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Toplumsal Algı Ölçeğinin geneline ilişkin annelerin toplumsal algıları ile babaların toplumsal algıları arasında $t_{(108)}=,39$, $p=,699>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Üçüncü Alt Problem

Görme engelli çocuğun annesinin yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 11.

Görme Engelli Çocuğun Annesinin Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	30-39	72	23,32	5,33	1,22	108	,227
	40 ve Üzeri	38	22,00	5,58			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	30-39	72	10,19	2,42	2,01	108	,047*
	40 ve Üzeri	38	9,24	2,28			
Yardım ve Kabul Görme	30-39	72	8,04	1,67	-3,34	108	,001*
	40 ve Üzeri	38	9,24	1,98			
İlgi ve Anlayış Görme	30-39	72	8,04	1,96	-3,08	108	,003*
	40 ve Üzeri	38	9,29	2,13			
Ölçeğin Geneli	30-39	72	49,60	6,66	-,13	108	,900
	40 ve Üzeri	38	49,76	6,45			

* $p<,05$

Tablo 11'e bakıldığında görme engelli çocuğun annesinin yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri

yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=1,22$, $p=,227>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=2,01$, $p=,047<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan annenin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=10,19$), 40 ve Üzeri yaşında olan annenin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,24$) daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına karşı genç annelerin algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

“Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-3,34$, $p=,001<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan annenin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=8,04$), 40 ve Üzeri yaşında olan annenin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,24$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin daha yaşlı olan annelerin algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-3,08$, $p=,003<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan annenin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=8,04$), 40 ve Üzeri yaşında olan annenin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,29$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin daha yaşlı olan annelerin algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ölçeğin geneline bakıldığında 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-,13$, $p=,900>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Dördüncü Alt Problem

Zihin engelli çocuğun annesinin yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları

arasında farklılık var mıdır?

Tablo 12.

Zihin Engelli Çocuğun Annesinin Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	30-39	80	14,94	4,89	-1,57	108	,119
	40 ve Üzeri	30	16,70	6,08			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	30-39	80	11,09	2,43	-,79	108	,431
	40 ve Üzeri	30	11,50	2,45			
Yardım ve Kabul Görme	30-39	80	11,45	2,29	,04	108	,972
	40 ve Üzeri	30	11,43	2,10			
İlgi ve Anlayış Görme	30-39	80	12,03	2,51	-1,07	108	,285
	40 ve Üzeri	30	12,60	2,47			
Ölçeğin Geneli	30-39	80	49,50	7,86	-1,65	108	,102
	40 ve Üzeri	30	52,23	7,40			

*p<,05

Tablo 12’ye bakıldığında zihin engelli çocuğun annesinin yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-1,57$, $p=,119>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}= -,79$, $p=,431>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}= ,04$, $p=,972>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}= -1,07$, $p=,285>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında $t_{(108)}= -1,65$, $p=,102>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların annelerinin yaş düzeyleri arttıkça toplum davranışlarına yönelik algı düzeyleri de artmaktadır.

Beşinci Alt Problem

Görme engelli çocuğun babasının yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 13.

Görme Engelli Çocuğun Babasının Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	30-39	50	23,58	5,44	1,27	108	,208
	40 ve Üzeri	60	22,27	5,39			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	30-39	50	9,96	2,51	,38	108	,703
	40 ve Üzeri	60	9,78	2,33			
Yardım ve Kabul Görme	30-39	50	7,88	1,64	-3,06	108	,003*
	40 ve Üzeri	60	8,93	1,92			
İlgi ve Anlayış Görme	30-39	50	7,82	1,76	-3,10	108	,003*
	40 ve Üzeri	60	9,02	2,21			
Ölçeğin Geneli	30-39	50	49,24	7,12	-,60	108	,548
	40 ve Üzeri	60	50,00	6,09			

*p<,05

Tablo 13'e bakıldığında görme engelli çocuğun babasının yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=1,27$, $p=,208>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=,38$, $p=,703>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-3,06$, $p=,003<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan babanın toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,88$), 40 ve Üzeri yaşında olan babanın toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,93$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin daha yaşlı olan babalarının algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-3,10$, $p=,003<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan babanın toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,82$), 40 ve Üzeri yaşında olan babanın toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,02$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin daha yaşlı olan babaların algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-,60$, $p=,548>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen görme engelli çocukların babalarının yaş düzeyleri arttıkça toplum davranışlarına yönelik algı düzeyleri de artmaktadır.

Altıncı Alt Problem

Zihin engelli çocuğun babasının yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 14.

Zihin Engelli Çocuğun Babasının Yaşına Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	30-39	67	14,57	4,64	-2,15	108	,034*
	40 ve Üzeri	43	16,74	5,94			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	30-39	67	10,91	2,39	-1,57	108	,120
	40 ve Üzeri	43	11,65	2,46			
Yardım ve Kabul Görme	30-39	67	11,52	2,37	,45	108	,653
	40 ve Üzeri	43	11,33	2,01			
İlgi ve Anlayış Görme	30-39	67	12,09	2,57	-,48	108	,631
	40 ve Üzeri	43	12,33	2,41			
Ölçeğin Geneli	30-39	67	49,09	8,10	-1,96	108	,052
	40 ve Üzeri	43	52,05	7,02			

* $p<,05$

Tablo 14’e bakıldığında zihin engelli çocuğun babasının yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve

üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-2,15$, $p=,034<, .05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık 30-39 yaşında olan babanın toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=14,57$), 40 ve Üzeri yaşında olan babanın kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=16,74$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin daha yaşlı olan babalarının algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-1,57$, $p=,120>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=,45$, $p=,653>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-,48$, $p=,631>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin 30-39 yaşında olan babanın toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan babanın toplumsal algısı arasında $t_{(108)}=-1,96$, $p=,052>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların babalarının yaş düzeyleri arttıkça toplum davranışlarına yönelik algı düzeyleri de artmaktadır.

Yedinci Alt Problem

Görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 15.

Görme Engelli Çocukların Annelerinin Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Yeri	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	Köy-Kasaba	47	23,04	4,78	1,30	,276	
	İlçe	27	21,48	5,46			
	Şehir-Büyükşehir	36	23,67	6,12			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Köy-Kasaba	47	10,23	2,25	1,24	,293	
	İlçe	27	9,33	2,54			
	Şehir-Büyükşehir	36	9,78	2,49			
Yardım ve Kabul Görme	Köy-Kasaba	47	8,47	1,80	4,36	,015*	2>3, 1>3
	İlçe	27	9,22	1,89			
	Şehir-Büyükşehir	36	7,86	1,76			
İlgi ve Anlayış Görme	Köy-Kasaba	47	8,81	2,27	4,95	,009*	2>3, 1>3
	İlçe	27	9,04	1,43			
	Şehir-Büyükşehir	36	7,61	2,06			
Ölçeğin Geneli	Köy-Kasaba	47	50,55	5,80	,77	,465	
	İlçe	27	49,07	6,66			
	Şehir-Büyükşehir	36	48,92	7,41			

*p<,05 Kategoriler: 1= Köy-Kasaba; 2= İlçe; 3= Şehir-Büyükşehir

Tablo-11'e bakıldığında görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,30$, $p=,276>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Olumsuz Tutum ve Merak Görme" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,24$, $p=,293>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

"Yardım ve Kabul Görme" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=4,36$, $p=,015<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, doğum yeri "Şehir-Büyükşehir" olan annenin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,86$), doğum yeri "ilçe" olan annenin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,22$) ve doğum yeri "köy-kasaba" olan annenin

toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,47$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=4,95$, $p=,009<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, doğum yeri “Şehir-Büyükşehir” olan annenin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,61$), doğum yeri “ilçe” olan annenin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,04$) ve doğum yeri “köy-kasaba” olan annenin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,81$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocuğun annelerinin doğum yerlerine göre algıları arasında $F_{(107-2)}=,77$, $p=,465>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen şehir-büyükşehir’de doğan annelerin toplum davranışlarına yönelik algı düzeylerinin daha düşük olduğu ve köy-kasaba da doğan annelerin algı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sekizinci Alt Problem

Zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 16.

Zihin Engelli Çocukların Annelerinin Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Yeri	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	Köy-Kasaba	35	15,94	6,01			
	İlçe	23	16,13	4,41	,80	,453	
	Şehir-Büyükşehir	52	14,75	5,11			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Köy-Kasaba	35	11,37	2,37			
	İlçe	23	11,61	2,08	,79	,455	
	Şehir-Büyükşehir	52	10,90	2,62			
Yardım ve Kabul Görme	Köy-Kasaba	35	11,66	1,70			
	İlçe	23	11,00	1,78	,63	,535	
	Şehir-Büyükşehir	52	11,50	2,68			
İlgi ve Anlayış Görme	Köy-Kasaba	35	12,74	2,15			
	İlçe	23	11,61	2,37	1,56	,214	
	Şehir-Büyükşehir	52	12,06	2,74			
Ölçeğin Geneli	Köy-Kasaba	35	51,71	7,25			
	İlçe	23	50,35	4,18	1,08	,343	
	Şehir-Büyükşehir	52	49,21	9,21			

*p<,05 Kategoriler: 1= Köy-Kasaba; 2= İlçe; 3= Şehir-Büyükşehir

Tablo 16'ya bakıldığında zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,80$, $p=,453>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,79$, $p=,455>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,63$, $p=,535>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların annelerinin doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,56$, $p=,214>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocuğun annelerinin doğum yerlerine göre algıları arasında $F_{(107-2)}=1,08$, $p=,343>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların şehir-büyükşehir'de doğan annelerin toplum davranışlarına yönelik algı düzeylerinin daha düşük

olduğu ve köy-kasaba da doğan annelerin algı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dokuzuncu Alt Problem

Görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 17.

Görme Engelli Çocukların Babalarının Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Yeri	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	Köy-Kasaba	46	23,48	4,98	1,24	,293	
	İlçe	18	21,11	5,38			
	Şehir-Büyükşehir	46	22,93	5,83			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Köy-Kasaba	46	10,39	2,47	1,96	,147	
	İlçe	18	9,39	2,52			
	Şehir-Büyükşehir	46	9,52	2,24			
Yardım ve Kabul Görme	Köy-Kasaba	46	8,72	1,85	8,27	,000*	2>3, 1>3
	İlçe	18	9,61	1,91			
	Şehir-Büyükşehir	46	7,74	1,58			
İlgi ve Anlayış Görme	Köy-Kasaba	46	8,67	2,13	7,65	,001*	2>3, 1>3
	İlçe	18	9,83	1,15			
	Şehir-Büyükşehir	46	7,74	2,07			
Ölçeğin Geneli	Köy-Kasaba	46	51,26	5,91	3,09	,051	
	İlçe	18	49,94	6,18			
	Şehir-Büyükşehir	46	47,93	7,02			

*p<,05 Kategoriler: 1= Köy-Kasaba; 2= İlçe; 3= Şehir-Büyükşehir

Tablo 17’ye bakıldığında görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,24$, $p=,293>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,96$, $p=,147>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına

ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=8,27$, $p=,000<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, doğum yeri “Şehir-Büyükşehir” olan babaların toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,74$), doğum yeri “ilçe” olan babalarının toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,61$) ve doğum yeri “köy-kasaba” olan babalarının toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,72$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=7,65$, $p=,001<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, doğum yeri “Şehir-Büyükşehir” olan babalarının toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,74$), doğum yeri “ilçe” olan babalarının toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,83$) ve doğum yeri “köy-kasaba” olan babalarının toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,67$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocuğun babalarının doğum yerlerine göre algıları arasında $F_{(107-2)}=3,09$, $p=,051>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen görme engelli çocukların şehir-büyükşehir’de doğan babalarının toplum davranışlarına yönelik algı düzeylerinin daha düşük olduğu ve köy-kasaba da doğan babalarının algı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Onuncu Alt Problem

Zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 18.

Zihin Engelli Çocukların Babalarının Doğum Yerlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Yeri	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	Köy-Kasaba	31	15,81	5,27	1,72	,184	
	İlçe	23	16,91	6,50			
	Şehir-Büyükşehir	56	14,59	4,62			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Köy-Kasaba	31	11,13	2,20	,03	,967	
	İlçe	23	11,30	3,11			
	Şehir-Büyükşehir	56	11,20	2,28			
Yardım ve Kabul Görme	Köy-Kasaba	31	11,39	2,11	2,24	,111	
	İlçe	23	10,65	3,07			
	Şehir-Büyükşehir	56	11,80	1,80			
İlgi ve Anlayış Görme	Köy-Kasaba	31	12,71	1,94	2,91	,059	
	İlçe	23	11,13	3,47			
	Şehir-Büyükşehir	56	12,32	2,22			
Ölçeğin Geneli	Köy-Kasaba	31	51,03	6,51	,22	,805	
	İlçe	23	50,00	12,36			
	Şehir-Büyükşehir	56	49,91	5,99			

*p<,05 Kategoriler: 1= Köy-Kasaba; 2= İlçe; 3= Şehir-Büyükşehir

Tablo 18'e bakıldığında zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,72$, $p=,184>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,03$, $p=,967>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,24$, $p=,111>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,91$, $p=,059>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocuğun babalarının doğum yerlerine göre algıları arasında $F_{(107-2)}=,22$, $p=,805>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların şehir-büyükşehir'de doğan babalarının toplum davranışlarına yönelik algı düzeylerinin daha düşük

olduğu ve köy-kasaba da doğan babalarının algı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

On Birinci Alt Problem

Görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?”

Tablo 19.

Görme Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Aylık Net Gelirlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Aylık Net Gelir	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	2000 ve Altı	39	21,00	5,77			
	2001-3500	44	23,32	4,77	4,47	,014*	1<3, 1<2
	3501 ve Üstü	27	24,81	5,26			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	2000 ve Altı	39	8,87	2,24			
	2001-3500	44	10,18	2,42	6,19	,003*	1<3, 1<2
	3501 ve Üstü	27	10,78	2,17			
Yardım ve Kabul Görme	2000 ve Altı	39	8,33	2,02			
	2001-3500	44	8,93	1,93	3,04	,052	
	3501 ve Üstü	27	7,85	1,29			
İlgi ve Anlayış Görme	2000 ve Altı	39	7,74	2,44			
	2001-3500	44	8,91	1,67	3,86	,024*	1<3, 1<2
	3501 ve Üstü	27	8,81	1,98			
Ölçeğin Geneli	2000 ve Altı	39	45,95	6,50			
	2001-3500	44	51,34	5,86	11,74	,000*	1<3, 1<2
	3501 ve Üstü	27	52,26	5,42			

*p<,05 Kategoriler: 1= 2000 ve Altı; 2= 2001-3500; 3= 3501 ve Üstü

Tablo 19’a bakıldığında görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=4,47$, $p=,014<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, görme engelli çocukların “2000 ve Altı” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=21,00$), “3501 ve Üstü” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=24,81$) ve “2001-3500” gelir düzeyine sahip olan

ebeveynlerinin toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =23,32) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

“Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=6,19$, $p=,003<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, görme engelli çocukların “2000 ve Altı” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}$ =8,87), “3501 ve Üstü” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =10,18) ve “2001-3500” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =10,78) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,04$, $p=,052>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,86$, $p=,024<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, görme engelli çocukların “2000 ve Altı” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}$ =7,74), “3501 ve Üstü” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =8,81) ve “2001-3500” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =8,91) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=11,74$, $p=,000<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, görme engelli çocukların “2000 ve Altı” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun davranışlarına ilişkin algılarının ($\bar{X}$ =45,95), “3501 ve Üstü” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun davranışlarına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =52,26) ve “2001-3500” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun davranışlarına ilişkin algılarından ($\bar{X}$ =51,34) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

On İkinci Alt Problem

Zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 20.

Zihin Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Aylık Net Gelirlerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Aylık Net Gelir	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	2000 ve Altı	28	14,54	5,61	,65	,522	
	2001-3500	32	16,09	5,06			
	3501 ve Üstü	50	15,48	5,25			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	2000 ve Altı	28	10,36	2,95	2,81	,065	
	2001-3500	32	11,81	2,01			
	3501 ve Üstü	50	11,28	2,28			
Yardım ve Kabul Görme	2000 ve Altı	28	10,75	3,00	2,06	,132	
	2001-3500	32	11,88	1,79			
	3501 ve Üstü	50	11,56	1,91			
İlgi ve Anlayış Görme	2000 ve Altı	28	12,57	3,14	1,32	,272	
	2001-3500	32	12,50	1,72			
	3501 ve Üstü	50	11,76	2,50			
Ölçeğin Geneli	2000 ve Altı	28	48,21	10,67	2,09	,129	
	2001-3500	32	52,28	6,76			
	3501 ve Üstü	50	50,08	6,21			

*p<,05 Kategoriler: 1= 2000 ve Altı; 2= 2001-3500; 3= 3501 ve Üstü

Tablo 20'ye bakıldığında zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,65$, $p=,522>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,81$, $p=,065>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,06$, $p=,132>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,32$, $p=,272>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı

görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,09$, $p=,129>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aylık net geliri düşük olan ebeveynlerinin toplum davranışlarına yönelik algılarının düşük olduğu görülmektedir.

On Üçüncü Alt Problem

Görme engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 21.

Görme Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	Kız	47	23,94	5,07	1,81	108	,073
	Erkek	63	22,06	5,59			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Kız	47	10,34	2,40	1,81	108	,072
	Erkek	63	9,51	2,37			
Yardım ve Kabul Görme	Kız	47	8,45	1,78	-,04	108	,970
	Erkek	63	8,46	1,94			
İlgi ve Anlayış Görme	Kız	47	8,00	1,76	-2,07	108	,041*
	Erkek	63	8,83	2,27			
Ölçeğin Geneli	Kız	47	50,72	6,49	1,48	108	,141
	Erkek	63	48,86	6,55			

* $p<,05$

Tablo 21'e bakıldığında görme engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktöründe görme engelli kız çocukların ebeveynleri ile görme engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,81$, $p=,073>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Olumsuz Tutum ve Merak Görme" alt faktöründe görme engelli kız çocukların ebeveynleri ile görme engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,81$, $p=,072>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Yardım ve Kabul Görme" alt faktöründe görme engelli kız çocukların ebeveynleri ile görme engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}= -,04$, $p=,970>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "İlgi ve Anlayış Görme" alt faktöründe görme

engelli kız çocukların ebeveynleri ile görme engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=-2,07$, $p=,041<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, görme engelli olan kız çocuğun ebeveyninin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algı düzeylerinin ($\bar{X}=8,00$), engelli olan erkek çocuğun ebeveyninin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algı düzeylerinden ($\bar{X}=8,83$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların cinsiyetlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,48$, $p=,141>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

On Dördüncü Alt Problem

Zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 22.

Zihin Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	Kız	33	15,09	5,05	-,43	108	,672
	Erkek	77	15,56	5,39			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Kız	33	11,24	2,11	,12	108	,905
	Erkek	77	11,18	2,57			
Yardım ve Kabul Görme	Kız	33	11,76	2,03	,96	108	,338
	Erkek	77	11,31	2,31			
İlgi ve Anlayış Görme	Kız	33	12,67	2,17	1,34	108	,185
	Erkek	77	11,97	2,62			
Ölçeğin Geneli	Kız	33	50,76	5,68	,45	108	,654
	Erkek	77	50,03	8,57			

* $p<,05$

Tablo 22'ye bakıldığında zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe zihin engelli kız çocukların ebeveynleri ile zihin engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=-,43$, $p=,672>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe zihin engelli kız çocukların ebeveynleri ile zihin engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=,12$, $p=,905>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

05'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Yardım ve Kabul Görme" alt faktöründe zihin engelli kız çocukların ebeveynleri ile zihin engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=,96$, $p=,338>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "İlgi ve Anlayış Görme" alt faktöründe zihin engelli kız çocukların ebeveynleri ile zihin engelli erkek çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,34$, $p=,185>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların cinsiyetlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=,45$, $p=,654>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

On Beşinci Alt Problem

Görme engelli çocukların yaşlarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 23.

Görme Engelli Çocukların Yaşlarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	6-10	46	21,98	6,08	2,19	,117	
	11-14	40	22,73	4,86			
	15-18	24	24,79	4,67			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	6-10	46	9,33	2,40	2,01	,139	
	11-14	40	10,25	2,49			
	15-18	24	10,25	2,15			
Yardım ve Kabul Görme	6-10	46	8,33	1,85	,44	,649	
	11-14	40	8,68	1,94			
	15-18	24	8,33	1,81			
İlgi ve Anlayış Görme	6-10	46	7,67	2,24	7,03	,001*	1<2, 1<3
	11-14	40	8,83	1,63			
	15-18	24	9,42	2,02			
Ölçeğin Geneli	6-10	46	47,30	6,67	6,63	,002*	1<2, 1<3
	11-14	40	50,48	6,35			
	15-18	24	52,79	5,09			

* $p<,05$ Kategoriler: 1= 6-10; 2=11-14; 3= 15-18

Tablo 23'e bakıldığında görme engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların yaşlarına göre

ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,19$, $p=,117>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,01$, $p=,139>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,44$, $p=,649>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=7,03$, $p=,001<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, 6-10 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,67$), 11-14 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,83$) ve 15-18 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,42$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=6,63$, $p=,002<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, 6-10 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=47,30$), 11-14 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=50,48$) ve 15-18 yaş düzeyine sahip olan görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=52,79$) daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Çocuğun yaş düzeyi arttıkça ebeveynin toplum davranışına ilişkin algı düzeylerinin arttığı görülmektedir.

On Altıncı Alt Problem

Zihin engelli çocukların yaşlarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 24.

Zihin Engelli Çocukların Yaşlarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	6-10	59	15,37	4,96	,06	,943	
	11-14	26	15,23	6,41			
	15-18	25	15,72	4,89			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	6-10	59	11,51	2,12	1,03	,361	
	11-14	26	10,81	3,19			
	15-18	25	10,88	2,22			
Yardım ve Kabul Görme	6-10	59	11,69	1,91	1,99	,142	
	11-14	26	10,69	3,00			
	15-18	25	11,64	1,89			
İlgi ve Anlayış Görme	6-10	59	12,12	2,44	,12	,886	
	11-14	26	12,12	3,10			
	15-18	25	12,40	1,98			
Ölçeğin Geneli	6-10	59	50,69	5,61	,54	,582	
	11-14	26	48,85	11,85			
	15-18	25	50,64	7,15			

*p<,05 Kategoriler: 1= 6-10; 2=11-14; 3= 15-18

Tablo 24'e bakıldığında zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,06$, $p=,943>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,03$, $p=,361>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,99$, $p=,142>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,12$, $p=,886>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,54$, $p=,582>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

On Yedinci Alt Problem

Görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları

arasında farklılık var mıdır?

Tablo 25.

Görme Engelli Çocukların Kaç Kardeş Olduklarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Ebeveyn Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1	24	24,83	4,90	2,67	,074	
	2	45	22,91	5,17			
	3 ve Üzeri	41	21,66	5,76			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1	24	10,13	2,19	,41	,666	
	2	45	9,62	2,40			
	3 ve Üzeri	41	9,98	2,56			
Yardım ve Kabul Görme	1	24	7,54	1,35	6,40	,002*	1<2, 1<3
	2	45	8,31	1,70			
	3 ve Üzeri	41	9,15	2,06			
İlgi ve Anlayış Görme	1	24	7,88	2,11	1,68	,192	
	2	45	8,44	1,93			
	3 ve Üzeri	41	8,85	2,23			
Ölçeğin Geneli	1	24	50,38	6,21	,21	,810	
	2	45	49,29	6,84			
	3 ve Üzeri	41	49,63	6,56			

*p<,05 Kategoriler: 1= 1; 2=2; 3= 3 ve Üzeri

Tablo 25'e bakıldığında görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=2,67$, $p=,074>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Olumsuz Tutum ve Merak Görme" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,41$, $p=,666>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Yardım ve Kabul Görme" alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=6,40$, $p=,002<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, 1 kardeşi olan çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=7,54$), 2 kardeşi olan çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=8,31$), 3 ve üzeri kardeşi olan çocukların ebeveynlerinin

toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,15$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,68$, $p=,192>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,21$, $p=,810>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

On Sekizinci Alt Problem

Zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 26.

Zihin Engelli Çocukların Kaç Kardeş Olduklarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Ebeveyn Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1	29	14,97	5,76	,31	,732	
	2	53	15,83	4,89			
	3 ve Üzeri	28	15,11	5,59			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1	29	11,14	3,37	,49	,614	
	2	53	11,42	1,96			
	3 ve Üzeri	28	10,86	2,14			
Yardım ve Kabul Görme	1	29	11,28	2,94	1,33	,269	
	2	53	11,23	2,01			
	3 ve Üzeri	28	12,04	1,69			
İlgi ve Anlayış Görme	1	29	11,83	3,15	,45	,640	
	2	53	12,38	2,23			
	3 ve Üzeri	28	12,18	2,28			
Ölçeğin Geneli	1	29	49,21	11,69	,41	,663	
	2	53	50,85	4,61			
	3 ve Üzeri	28	50,18	7,81			

* $p<,05$ Kategoriler: 1= 1; 2=2; 3= 3 ve Üzeri

Tablo 26’ya bakıldığında zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,31$, $p=,732>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne

ilişkin zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,49$, $p=,614>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,33$, $p=,269>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,45$, $p=,640>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların kaç kardeş olduklarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,41$, $p=,663>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

On Dokuzuncu Alt Problem

Görme engelli çocukların doğum Sıralarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 27.

Görme Engelli Çocukların Doğum Sıralarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Sırası	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1	50	24,32	4,86	7,28	,001*	
	2	37	23,05	5,76			
	3 ve Üzeri	23	19,39	4,64			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1	50	10,18	2,51	,82	,444	
	2	37	9,54	2,12			
	3 ve Üzeri	23	9,70	2,62			
Yardım ve Kabul Görme	1	50	8,16	1,66	3,90	,023*	1<3
	2	37	8,27	1,94			
	3 ve Üzeri	23	9,39	1,95			
İlgi ve Anlayış Görme	1	50	8,72	1,94	3,03	,053	
	2	37	7,81	2,01			
	3 ve Üzeri	23	9,00	2,37			
Ölçeğin Geneli	1	50	51,38	6,32	3,57	,032*	1>3
	2	37	48,68	7,23			
	3 ve Üzeri	23	47,48	5,04			

* $p<,05$ Kategoriler: 1= 1; 2=2; 3= 3 ve Üzeri

Tablo 27'ye bakıldığında görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre

ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=7,28$, $p=,001<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ilk doğan çocukların ebeveynlerinin kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=24,32$) ve ikinci doğan çocukların ebeveynlerinin kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=23,05$), Üçüncü ve üzeri doğum sırasına sahip olan çocukların ebeveynlerinin kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=19,39$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,82$, $p=,444>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,90$, $p=,023<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ilk doğan çocukların ebeveynlerinin yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=8,16$), üçüncü ve üzeri doğum sırasına sahip olan çocukların ebeveynlerinin yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=9,39$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,03$, $p=,053>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,57$, $p=,032<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ilk doğan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=51,38$), üçüncü ve üzeri doğum sırasına sahip olan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=47,48$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Yirminci Alt Problem

Zihin engelli çocukların doğum Sıralarına göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 28.

Zihin Engelli Çocukların Doğum Sıralarına Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Doğum Sırası	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1	51	15,75	5,48	,20	,822	
	2	32	15,25	4,79			
	3 ve Üzeri	27	15,00	5,58			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1	51	11,33	2,80	,88	,420	
	2	32	11,44	2,05			
	3 ve Üzeri	27	10,67	2,09			
Yardım ve Kabul Görme	1	51	11,33	2,44	,20	,823	
	2	32	11,44	2,26			
	3 ve Üzeri	27	11,67	1,80			
İlgi ve Anlayış Görme	1	51	12,04	2,70	,27	,761	
	2	32	12,16	2,62			
	3 ve Üzeri	27	12,48	1,99			
Ölçeğin Geneli	1	51	50,45	9,51	,06	,944	
	2	32	50,28	4,17			
	3 ve Üzeri	27	49,81	7,75			

*p<,05 Kategoriler: 1= 1; 2=2; 3= 3 ve Üzeri

Tablo 28'e bakıldığında zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,20$, $p=,822>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Olumsuz Tutum ve Merak Görme" alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,88$, $p=,420>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "Yardım ve Kabul Görme" alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,20$, $p=,823>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. "İlgi ve Anlayış Görme" alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,27$, $p=,761>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,06$, $p=,944>,05$ 'e göre anlamlı olmadığı görülmektedir. Zihin engelli çocukların doğum sıraları yükseldikçe ebeveynlerinin toplum davranışlarına yönelik algıları azalmaktadır.

Yirmi Birinci Alt Problem

Görme engelli çocukların öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 29.

Görme Engelli Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Sınıf Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1-4	40	22,53	6,05	,55	,581	
	5-8	43	22,58	5,78			
	9-12	27	23,81	3,65			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1-4	40	9,83	2,62	1,37	,260	
	5-8	43	9,51	2,34			
	9-12	27	10,48	2,12			
Yardım ve Kabul Görme	1-4	40	8,48	1,88	3,25	,043*	1>3, 2>3
	5-8	43	8,88	1,94			
	9-12	27	7,74	1,53			
İlgi ve Anlayış Görme	1-4	40	8,13	2,37	1,03	,362	
	5-8	43	8,56	1,74			
	9-12	27	8,85	2,20			
Ölçeğin Geneli	1-4	40	48,95	7,07	,71	,493	
	5-8	43	49,53	6,65			
	9-12	27	50,89	5,62			

*p<,05 Kategoriler: 1= 1-4; 2=5-8; 3=9-12

Tablo 29'a bakıldığında görme engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,55$, $p=,581>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,37$, $p=,260>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,25$, $p=,043<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, sınıf düzeyi 1-4 olan çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=8,48$) ve sınıf düzeyi 5-8 olan çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarının ($\bar{X}=8,88$), sınıf düzeyi 9-12 olan çocukların

ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=7,74$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin görme engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=1,03$, $p=,362>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların doğum sıralarına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,71$, $p=,493>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen çocukların sınıf düzeyleri arttıkça ebeveynlerinin toplum davranışına ilişkin algı düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Yirmi İkinci Alt Problem

Zihin engelli çocukların öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre toplumun davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 30.

Zihin Engelli Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin One-Way Anova Sonuçları

	Sınıf Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F (107/2)	p	Post Hoc (Tukey)
Kötü Muamele ve Dışlanma	1-4	53	15,13	5,05	,22	,804	
	5-8	30	15,93	6,16			
	9-12	27	15,41	4,77			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	1-4	53	10,94	2,12	,61	,544	
	5-8	30	11,53	3,12			
	9-12	27	11,33	2,18			
Yardım ve Kabul Görme	1-4	53	11,58	1,88	,24	,787	
	5-8	30	11,23	3,13			
	9-12	27	11,41	1,67			
İlgi ve Anlayış Görme	1-4	53	11,62	2,45	3,03	,053	
	5-8	30	12,43	2,87			
	9-12	27	13,00	1,90			
Ölçeğin Geneli	1-4	53	49,28	5,00	,78	,463	
	5-8	30	51,13	11,88			
	9-12	27	51,15	6,63			

* $p<,05$ Kategoriler: 1= 1-4; 2=5-8; 3=9-12

Tablo 30’a bakıldığında zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,22$, $p=,804>,05$ ’e göre anlamlı farklılık

olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,61$, $p=,544>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,24$, $p=,787>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktörüne ilişkin zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=3,03$, $p=,053>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların sınıf düzeylerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $F_{(107-2)}=,78$, $p=,463>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların sınıf düzeyleri arttıkça ebeveynlerinin toplum davranışına ilişkin algı düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Yirmi Üçüncü Alt Problem

Görme engelli çocuğun engel durumuna göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 31.

Görme Engelli Çocuğun Engel Durumuna Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Engel Durumu	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	İlk Bakışta Anlaşılır	83	23,16	5,58	,99	108	,323
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	21,96	4,91			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	83	10,05	2,40	1,42	108	,159
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	9,30	2,37			
Yardım ve Kabul Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	83	8,34	1,79	-1,16	108	,250
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	8,81	2,08			
İlgi ve Anlayış Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	83	8,55	2,28	,71	108	,477
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	8,22	1,42			
Ölçeğin Geneli	İlk Bakışta Anlaşılır	83	50,10	6,76	1,24	108	,217
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	27	48,30	5,81			

* $p<,05$

Tablo 31’e bakıldığında görme engelli çocuğun engel durumuna göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe görme engellilik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların

ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile görme engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=.99$, $p=.323>.05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe görme engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile görme engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1.42$, $p=.159>.05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe görme engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile görme engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=-1.16$, $p=.250>.05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe görme engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile görme engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=.71$, $p=.477>.05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile görme engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1.24$, $p=.217>.05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Yirmi Dördüncü Alt Problem

Zihin engelli çocuğun engel durumuna göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 32.

Zihin Engelli Çocuğun Engel Durumuna Göre Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Engel Durumu	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	İlk Bakışta Anlaşılır	36	15,64	4,93	,31	108	,761
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	74	15,31	5,46			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	36	11,83	2,22	1,93	108	,057
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	74	10,89	2,49			
Yardım ve Kabul Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	36	11,72	2,02	,99	108	,366
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	74	11,31	2,32			
İlgi ve Anlayış Görme	İlk Bakışta Anlaşılır	36	12,58	1,93	1,18	108	,242
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	74	11,99	2,73			
Ölçeğin Geneli	İlk Bakışta Anlaşılır	36	51,78	5,27	1,44	108	,152
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	74	49,50	8,71			

*p<,05

Tablo 32'ye bakıldığında zihin engelli çocuğun engel durumuna göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe zihin engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=,31$, $p=,761>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Olumsuz Tutum ve Merak Görme” alt faktöründe zihin engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,93$, $p=,057>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe zihin engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=,99$, $p=,366>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe zihin engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engellik durumu biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,18$, $p=,242>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engellik durumu ilk bakışta anlaşılan çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engellik durumu

biraz zaman geçtikten sonra anlaşılan çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(108)}=1,44$, $p=,152>,05$ 'e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Yirmi Beşinci Alt Problem:

Görme Engelli ve Zihin engelli çocuğun ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında farklılık var mıdır?

Tablo 33.

Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocuğun Ebeveynlerin Toplumsal Algı Ölçeğinin Alt Faktörlerine ve Geneline Ait Algıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Independent-Sample T-Testi Sonuçları

	Engel Türü	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Kötü Muamele ve Dışlanma	Görme Engelli	110	22,86	5,43	10,32	218	,000*
	Zihin Engelli	110	15,42	5,27			
Olumsuz Tutum ve Merak Görme	Görme Engelli	110	9,86	2,41	-4,10	218	,000*
	Zihin Engelli	110	11,20	2,43			
Yardım ve Kabul Görme	Görme Engelli	110	8,45	1,87	-10,80	218	,000*
	Zihin Engelli	110	11,45	2,23			
İlgi ve Anlayış Görme	Görme Engelli	110	8,47	2,10	-11,92	218	,000*
	Zihin Engelli	110	12,18	2,50			
Ölçeğin Geneli	Görme Engelli	110	49,65	6,56	-,61	218	,544
	Zihin Engelli	110	50,25	7,80			

* $p<,05$

Tablo 33'e bakıldığında görme engelli ve zihin engelli çocuğun ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği görülmektedir. "Kötü Muamele ve Dışlanma" alt faktöründe görme engelli çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(218)}=10,32$, $p=,000<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algıları ($\bar{X}=22,86$), zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun kötü muamele ve dışlanma davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=15,42$) daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

"Olumsuz Tutum ve Merak Görme" alt faktöründe görme engelli çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(218)}=-4,10$, $p=,000<,05$ 'e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun

olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algıları ($\bar{X}=9,86$), zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun olumsuz tutum ve merak görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=11,20$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır.

“Yardım ve Kabul Görme” alt faktöründe görme engelli çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(218)}=-10,80$, $p=,000<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algıları ($\bar{X}=8,45$), zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun yardım ve kabul görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=11,45$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır.

“İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe görme engelli çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları ile zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplum davranışlarına ilişkin algıları arasında $t_{(218)}=-11,92$, $p=,000<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık görme engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algıları ($\bar{X}=8,47$), zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun ilgi ve anlayış görme davranışına ilişkin algılarından ($\bar{X}=12,18$) daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır.

Ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin görme engelli çocukların ve zihin engelli çocukların ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında $t_{(218)}=-,61$, $p=,544>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen zihin engelli çocukların ebeveynlerinin toplumun davranışına ilişkin algı düzeyleri, görme engelli çocukların ebeveynlerinin algı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde EÇOA anketi ve Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği ile 220 katılımcıdan elde edilen bulgular alan yazınla karşılaştırılarak tartışılmış ve sunulan önerilere yer verilmiştir.

Tartışma Ve Sonuç

Veri toplama araçlarının yardımıyla engelli çocuğa sahip ailelerin yapısı, işleyişi, toplumsal ve eğitsel sorunlarına yönelik kapsamlı bulgular elde edilmiştir. Araştırma amaçları ve alt problemleri ışığında elde edilen veriler, bulgular ve yorum kısmında ayrıntılı olarak sunulmuştur. Tartışma ve sonuç kısmında bu veriler ana başlıklar altında ve Görme Engelli ve Zihin Engelli Çocuğun Ebeveynlerinin Toplumsal Algı Ölçeğinin Kötü Muamele ve Dışlanma, Olumsuz Tutum ve Merak Görme, Yardım ve Kabul Görme, İlgi ve Anlayış Görme alt amaçları ve Ölçeğin Geneli olmak üzere Görme Engelli çocuğa sahip aileler ve Zihin Engelli çocuğa sahip aileler arasındaki farklar karşılaştırılmış ve tartışılmıştır.

Ailelerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı ailelerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımları incelendiğinde; formu dolduran görme yetersizliğinden etkilenmiş çocukların ebeveynlerinden 88'i (%80) anne ve 22'si (%20) babadır. Aynı şekilde zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların ebeveynlerine baktığımızda ise 82'si (%74,5) anne ve 28'i (%25,5) babadır. Bu durumun nedeni yapılan bu araştırmanın özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve bu çocukların eğitim gördüğü okullarda yapılmış olmasındandır. Araştırma kapsamında bu merkez (Özel Örs Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi) ve okullara resmi olarak açık oldukları mesai saatlerinde gidilmiştir. Araştırma bulgularına göre engelli çocuğa sahip ailelerde eve en yüksek geliri

getirenin 185 kişi ile (%89,2) çocuğun babası olduğu görölmektedir. Buna göre babalar genelde çalışmakta iken, annelerin büyük çoğunluğunun ise ev hanımı olduğu görölmektedir. Bu nedenle çocukların eğitimi ile genelde anneler ilgilenmekte ve çocukları özel eğitim merkezine ve okula gittiğinde çeşitli sebeplerle onlara eşlik etmektedirler.

Araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen nicel bulgulardaki yaş dağılımına bakıldığında; her iki engel gurubundan çocuğa sahip annelerin büyük çoğunluğu 30-39 yaş aralığında olduğu görölmektedir. Bu noktada ölçeğin alt faktörlerinden: Olumsuz Tutum ve Merak Görme, Yardım ve Kabul Görme, İlgi ve Anlayış Görmede 30-39 yaşında olan annenin toplumsal algısı ile 40 ve üzeri yaşında olan annenin toplumsal algısı arasında göre anlamlı farklılık olduğu görölmektedir. 30-39 yaş aralığındaki annelerin toplumsal algıları 40 yaş ve üzeri annelerin algılarından düşüktür. Buna ise genç annelerin problem çözme becerilerinin ve tecrübelerinin az olması ile açıklayabiliriz. Bu durum görme yetersizliğinden etkilenmiş babalarda da aynıdır. Diğer taraftan ise zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip 30-39 yaş aralığındaki babaların 67 (%60,9) kişi iken, görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip 30-39 yaş aralığındaki babaların 50 (%45,5) kişi olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de engelli çocuğa sahip ailelerin eşler arasında yaş durumunda babaların annelerden genel olarak daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Yine zihin engelli çocuğun babasının ve annesinin yaşına göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında alt faktörlerde anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Araştırmamız kapsamında görüşülen velilerin büyük çoğunluğunun evli olduğu ve çok azının boşanmış olduğu görölmektedir. Oysa engelli çocuğun varlığının aile içi ilişkileri etkileyeceği ve bu nedenle boşanmaların daha sık rastlanabileceği düşünölebilir. Kazak ve arkadaşları (1986), engelli çocukların ailelerinde boşanma oranının genel nüfusun iki katı daha yüksek olduğunu, zihinsel engelli çocukların anne-babalarının boşanma oranının ise normal çocuğu olan anne-babaların üç katı olduğunu bildirmişlerdir (akt. Aslanoğlu, 2004:21). Bu kapsamda bizim de araştırma sonuçlarımız engelli çocuğa sahip ailelerde boşanma oranının çok düşük olduğunu ortaya koymuştur. TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2014 yılında evlenenlerin sayısı 599 bin 704, boşanan çift sayısı ise 130 bin 913 civarında gerçekleşmiştir. Bu anlamda, evlenen çiftlerin sayısı önceki yıla göre %0,1 artmasına rağmen, boşanan çiftlerin sayısı % 4,5 artmıştır. 2010’lu yılların başında 90 binlerde olan boşanma sayısının son 10 yılda önemli ölçüde arttığı görölmektedir. Boşanmaların %39,6’sının evliliğin ilk 5 yılında, %21,7’sinin ise evliliğin 6-10 yılları arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır (TUİK, 2015). Türkiye’deki genel istatistiklere bakıldığında ise engelli

çocuğu olan ebeveynlerin genel ortalamanın çok uzağında bir boşanma oranına sahip oldukları görülmektedir. Buraya kadar ele aldığımız bilgiler ışığında engelli çocuğa sahip olmanın boşanmada genel bir etkisi olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Anne eğitim durumuna göre dağılıma bakıldığında; görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip annelerden ilkokul mezunu 44 (%40) anne, ortaokul mezunu 20 (%18,2) anne, lise mezunu 28 (%25,5) anne ve ön lisans-lisans-lisansüstü mezunu 18 (%16,4) anne bulunmaktadır. Baba eğitim durumuna göre dağılıma bakıldığında; ilkokul mezunu 22 (%20) baba, ortaokul mezunu 13 (%11,8) baba, lise mezunu 43 (%39,1) baba ve ön lisans-lisans-lisansüstü mezunu 32 (%29,1) baba bulunmaktadır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip annelerin Anne eğitim durumuna göre dağılıma bakıldığında ise; ilkokul mezunu 50 (%45,5) anne, ortaokul mezunu 17 (%15,5) anne, lise mezunu 31 (%28,2) anne ve ön lisans-lisans-lisansüstü mezunu 12 (%10,9) anne bulunduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim durumuna göre dağılıma bakıldığında; ilkokul mezunu 32 (%29,1) baba, ortaokul mezunu 17 (%15,5) baba, lise mezunu 35 (%31,8) baba ve ön lisans-lisans-lisansüstü mezunu 26 (%23,6) baba bulunmaktadır. Bulgular incelendiğinde hem görme hem de zihinsel yetersizliğe sahip ailelerin eğitim sonuçlarının alan yazınla tutarlı olduğu görülmektedir (Albaş, 1999:58; Doğan, 2010; Ergenekon, 1996:19; Izgar, 2009; Orhan, 2004; Sarısoy, 2011:28; Yavuz, 2016). Bu kapsamda engelli çocuğa sahip ailelerin çoğunlukla düşük eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda annelerin eğitim düzeylerinin babalardan daha düşük olması mevcut ülke gerçekleri ile paralel bir görünüm arz etmektedir. Alan yazındaki birçok araştırmalarda da babaların eğitim düzeyi annelere göre daha yüksektir (ASPB, 2011, 2014; Başbakanlık, 2010a, 2010b; Eren, 1994). Fakat Şanlı (2012)' nın yaptığı çalışmada annelerin eğitim düzeylerinin babaların eğitim düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir. Bu kapsamda engelli çocuk sahibi olmanın eğitim düzeyine etkisi bulunmamaktadır.

Bireyin doğduğu yer ve hayatının büyük kısmını geçirdiği yer onun sosyo-demografik özelliklerinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bu kapsamda araştırmamız bulgularına göre engelli çocuğa sahip annelerin %40'a yakının köy-kasaba doğumlu olduğu görülmektedir. Babalarda da durum benzer şekildedir. Ancak Albaş (1999) yaptığı araştırmada köyde doğan ebeveynlerin oranını yaklaşık %50 civarında bulmuştur. Bu tez araştırmasında ise ebeveynlerin yaşamlarının büyük kısmının geçtiği yerlere ilişkin istatistiklerle doğum yeri istatistikleri kıyaslandığında ortaya ilginç bir bulgu çıkmaktadır. Buna göre köy ve ilçede doğan anne-babaların oranı kadar kişinin hayatının büyük kısmını büyük şehirde geçirdiği görülmektedir. Bu da kırsal kesimden, büyükşehre doğru bir göç

olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Ankara’da araştırma kapsamında görüşülen ailelerin yarıya yakının taşrada doğan ve farklı sebeplerle Ankara’ya göçmüş kırsal kökenli insanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu göçün temelinde engelli bir çocuğa sahip olmanın etkisinin de olabileceği düşünülmektedir. Görme engelli çocukların anne ve babalarının doğum yerlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasındaki farklılıkların incelendiği Yardım ve Kabul Görme, İlgi ve Anlayış Görme alt faktörlerinde şehir ve büyükşehir de doğan ebeveynlerin toplumsal algıları ile köy kasabada ve ilçede doğan ebeveynlerin algısı ile anlamlı farklılıklar görülmektedir. Şehirde doğan ebeveynlerin algılarının diğer yerlerde doğanlara göre düşük olduğu görülmektedir. Bu farklılık gibi bir durum zihin engelli çocuğa sahip ailelerde görülmemektedir. Zihin engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan çalışmalarda bunu destekler niteliktedir.

Araştırmamız kapsamındaki katılımcılardan 165 (%77) annenin ev hanımı olduğu görülmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan başka araştırmalarda annelerin büyük çoğunluğunun ev hanımı oldukları görülmektedir (Burcu, 2007; Çetingöz, 1990:35; Eren, 1994:205; Ergenekon, 1996:20; Hicran, 2014;Göktepe, 2002). Katılımcı babaların büyük çoğunluğunun ise özel sektörde ücretli çalışan ve serbest meslek sahiplerinden olduğu anlaşılmaktadır. Anketler incelendiğinde bu babaların fabrika işçisi, şoför, hizmetli, güvenlik görevlisi, garson vb. çeşitli meslekleri icra ettikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 220 ebeveyn den 88 tanesinin ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunu olmasına rağmen yine anketlerden anlaşılabacağı üzere birkaç uzmanlık gerektiren meslek dışında ücretli çalışanların tamamına yakının düşük ücretli ve özel nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştıkları görülmektedir. Serbest meslek sahibi olanların ise en fazla inşaat sektöründe çalışan babalar olduğu görülmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında serbest meslek sahibi olanların daha çok “yardımcı uzmanlık alanlarında” faaliyet gösteren, kısmi nitelik gerektiren ve yine düşük ve orta gelirli işlerde çalıştıkları söylenebilir. Yavuz (2016)’un yaptığı çalışmada çalışmaya katılan 60 babadan 8’inin çiftçi, 13’ünün memur, 24’ünün işçi ve 15’inin ise serbest çalışan olduğu görülmektedir. Engelli çocuğu olan ailelerle ilgili yapılan alan yazındaki diğer araştırmalar da babaların meslekleri konusunda araştırma bulgularını desteklemektedir (Aslanoğlu, 2004; Burcu, 2007; Eratay, 2000; Gülsu, 2003:61; Meral, 2011; Orhan, 2004; Yavuz,2016).

Buraya kadar elde edilen demografik bulgular genel olarak literatürde yer aldığı gibi engelli çocuğa sahip ailelerin alt sosyo-ekonomik gruptan oluştuğu iddiasını destekler

görünümündedir. Bu kapsamda katılımcıların sosyo-ekonomik özelliklerine de bakmakta fayda görülmektedir.

Ailelerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin genellikle alt ve orta sosyo-ekonomik seviyede yoğunlaştıkları görülmektedir. Araştırma bulgularına engelli çocuğa sahip ailelerde eve en yüksek geliri getirenin 185 kişi ile (%89,2) çocuğun babası olduğu görülmektedir. Ailelerin gelir düzeylerine bakıldığında; aylık geliri görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerde “2000 ve Altı” düzeyinde olan 39 (%35,5) ebeveyn, aylık geliri “2001-3500” düzeyinde olan 44 (%40) ebeveyn ve aylık geliri “3501 ve Üstü” düzeyinde olan 27 (%24,5) ebeveyn bulunmaktadır. Yine Ailelerin gelir düzeylerine bakıldığında; aylık gelirin zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerde “2000 ve Altı” düzeyinde olan 28 (%25,5) ebeveyn, aylık geliri “2001-3500” düzeyinde olan 32 (%29,1) ebeveyn ve aylık geliri “3501 ve Üstü” düzeyinde olan 50 (%45,5) ebeveyn bulunmaktadır. Aylık geliri “2001 ve Üstü” olan 153 katılımcının gelir düzeyleri biraz daha ayrıntılı incelendiğinde “2501-3500 TL” arası geliri olanların 76 kişi olduğu görülmektedir. Geliri “3501 ve üstü” olan 77 katılımcı aile bulunduğu görülmektedir. Tüm katılımcıların gelirleri incelendiğinde en fazla gelir beyan eden ailenin 16000TL gelir beyan ettiği görülmektedir. Bu kapsamda bakıldığında engelli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun yoksulluk sınırı altında ve yaklaşık dörtte birinin açlık sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Alanyazında yer alan bazı araştırmalarda da engelli çocuğa sahip ailelerin gelir düzeylerinin benzer olduğu görülmektedir (Albaş, 1999; Hicran, 2014; Meral, 2011; Sarısoy, 2001) “2000 ve Altı” gelir düzeyine sahip olan Görme engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre 2001-3500 ve 3501 ve Üstü” gelir düzeyine sahip olan ebeveynlerinin toplumun davranışlarına ilişkin algılarından Kötü Muamele ve Dışlanma, Olumsuz Tutum ve Merak Görme, Yardım ve Kabul Görme, İlgi ve Anlayış Görme ve Ölçeğin Genelinde düşük görülmektedir. Öte yandan ebeveynlerin toplumsal algı ölçeğinin geneline ilişkin zihin engelli çocukların ebeveynlerinin aylık net gelirlerine göre ebeveynlerin toplum davranışına ilişkin algıları arasında göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aylık net geliri düşük olan ebeveynlerinin toplum davranışlarına yönelik algılarının düşük olduğu görülmektedir. Gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine ilişkin ifadelerine bakıldığında; “Bu gelirle ailenizin temel ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorsunuz? ” diye sorduğumuzda çalışmaya katılan görme yetersizliğinden etkilenmiş

çocuğa sahip düşük ve sosyo ekonomik düzeye sahip 83 aileden 72'sinin mevcut gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlanmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan 27 aileden ise 19'unun mevcut gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlanmadıklarını belirttikleri görülse de mevcut gelirle temel ihtiyaçlarının karşılamakta zorlananların oranı da azımsanmayacak düzeydedir. Yine çalışmaya katılan zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip düşük ve sosyo ekonomik düzeye sahip 55 aileden 43'ünün mevcut gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlanmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan 55 aileden ise 21'inin mevcut gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlanmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Görme yetersizliği ve zihinsel engeli olan çocuğa sahip aileler arasında bu konuda bir karşılaştırma yapacak olursak görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin mevcut gelirle temel ihtiyaçlarını karşılama oranının (% 82,7) zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan velilerden (%58,1) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin ise Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylerin sürekli bakım maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanmış olabileceği varsayılabilir.

Ebeveynlerin yarısından fazlasının 137 (%62,3)'sinin gelir kaynağı olarak çalıştıkları işi gösterdikleri görülmektedir. Ailelerin yaklaşık dörtte birinin de “evde bakım ücreti” adı altında devletten yardım aldığı görülmektedir. Bu aileler aldıkları bu yardımla benzer gelire sahip ailelerden daha avantajlı bir konuma geçmektedirler. Bulgular incelendiğinde akrabalarından, yakınlarından, sivil toplum örgütlerinden, hayırseverlerden, kaymakamlık ya da belediye gibi diğer kamu kurumlarından ek gelir ya da yardım alan aile sayısının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aileler gelirlerini evde çalışan kişinin maaşından ve devlet yardımlarından sağlamaktadır.

Yine TÜİK'in “Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2014” isimli raporunun 2014 yılı verilerine göre “yoksulluk sınırı” 5554 TL olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmamıza katılan ailelerin 189'u bu gelirin altında gelir beyan etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında katılımcı ailelerin %86'sının “yoksulluk sınırı” altında yaşadığı görülmektedir. Yine 2014 yılı verilerine göre Türkiye'de yoksulluk oranı %15 olarak açıklanmaktadır. TÜİK bu rakamları %50'lık bir payla açıklamaktadır. Bu pay arttıkça yoksulluk sınırı da artmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013). Ancak buradan da anlaşılabileceği üzere engelli çocuğa sahip ailelerin Türkiye'nin alt %15'lik diliminde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin büyük işçi sendikalarından biri olan Türk-İş'in araştırmasının temmuz 2018 ayı

sonucuna göre; ise Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.738,37 TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 5.662,46 TL'dir. Bunu yanı sıra bir çalışanın sadece kendisinin yapması gereken yaşama maliyeti ise aylık 2.136,28 TL'dir (TÜRK-İŞ, 2018).

Bu kapsamda araştırmamızın veri toplama sürecinde görüşülen ailelerin beyan ettikleri gelirlerle 2017-2018 yılları arasındaki açlık sınırını 1738,37 TL olarak kabul edip karşılaştırdığımızda ortaya ilginç bir sonuç daha çıkmaktadır. Buna göre araştırmamıza katılan ailelerin 67 (%30,1)'sinin da açlık sınırı altında yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu gelirlerle ve ihtiyaçlarını karşılamaya ilişkin ilişkilerine bakıldığında düşük gelirli olmalarına rağmen büyük çoğunluğunun bu durumdan yakınmadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların yalnızca üçte birinin bu gelir düzeyi ile temel gereksinimlerini karşılamakta zorlandıklarını belirtmeleri ancak diğer çoğunluğun durumdan memnun olmaları ilginç görülmektedir. Bu durumun üstüne bir de kredi ödeme gibi ekstra giderler eklendiğinde ve engelli çocuğun ihtiyaçları dikkate alındığında engelli çocuğa sahip ailelerin "imkansız başarıma" gibi bir özellikleri olduğu söylenebilir. İstatistiki verilerle konunun anlaşılması oldukça zor görünmektedir. Bu nedenle sosyolojik analizlerin faydası bulunmaktadır. Bu kapsamda aileler modern ailenin biçimsel özelliklerini taşıyalar da geleneksel kapalı toplumun sosyal ve ekonomik özelliklerine benzeyen bir harcama ve yaşama biçimine sahip oldukları söylenebilir. Sosyo-kültürel özellikleri ile ilgili bulguları dikkate aldığımızda ailelerin modern yaşamın getirdiği birçok gereksinimi elde edemedikleri ve birçok etkinliği gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Daha açık söylemek gerekirse hem görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip aileler hem de zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip aileler, kendi ihtiyaçlarından, zevk ve isteklerinden kısarak hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Ailelerin Sosyo-Kültürel Özellikleri

Araştırmamız kapsamındaki ailelerin sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri belirlendikten sonra sosyo-kültürel özellikleri de ele alınmıştır. Bu nedenle engelli çocuğa sahip ebeveynlerin alışkanlıkları, katıldıkları sosyal etkinlikler ve toplumsallaşma çabaları

anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip anne ve babalarının alışkanlıkları da belirlenmeye çalışılmıştır.

Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğu olan ailelerin Çocuksuz olarak dışarı çıkma (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) konusunda alışkanlıkları incelendiğinde, her gün çocuksuz olarak dışarı çıkan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 1 (0,9) ebeveyn, haftada birkaç kez çocuksuz olarak dışarı çıkan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 11 (%10) ebeveyn, ayda birkaç kez çocuksuz olarak dışarı çıkan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 19 (%17,3) ebeveyn, yılda birkaç kez çocuksuz olarak dışarı çıkan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 21 (%19,1) ebeveyn bulunmaktadır. Hiçbir zaman çocuksuz olarak dışarı çıkmayan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 58 (%52,7) ebeveyn bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ebeveynlerin büyük çoğunluğu hayatlarını çocuklarına adanmış olarak görmektedir. Kendi başlarına dışarı çıkma ve kendilerine zaman ayırma gibi ayrıcalıklardan büyük oranda yararlanamamaktadırlar.

Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin çocuksuz olarak dışarı çıkma (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) konusunda alışkanlıkları incelendiğinde, her gün çocuksuz olarak dışarı çıkan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 3 (%2,7) ebeveyn, hiçbir zaman çocuksuz olarak dışarı çıkmayan (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) 49 (%44,5) ebeveyn bulunmaktadır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin çocuksuz olarak dışarı çıkmaları Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelere oranla çok az da olsa yüksek olmakla birlikte benzer özellikler göstermektedir. Bu konuda da alanyazında çok sınırlı çalışma olduğu görülmektedir. Buna rağmen Çetingöz'ün (1990) araştırmasında ebeveynlerin çocuksuz olarak dışarı çıkmasına bakmış; annelerden %41'i babalardan ise %30'unun eğlenmek için dışarı çıktığını belirlemiştir. Ebeveynlerin sosyal yaşamlarını ele alan sınırlı sayıdaki araştırmalardan bir diğeri de Orhan'ın (2004) araştırmasıdır. Orhan, 54 katılımcıya “boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini” sormuştur. Sonuçlar incelendiğinde zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin en fazla yaptıkları 3 etkinlik; televizyon izleme (%16,6), komşu ziyaretleri (%11,1) ve kahveye gitme (11,1) olduğu görülmektedir (Orhan, 2004:108). Katılımcıların %37'si çocukla ilgilenmekten boş zamanları olmadığını belirtmişlerdir (Orhan, 2004). Gazete okuma, arkadaş ziyaretleri, spor yapma, bahçe ile uğraşma gibi etkinlikleri yapan çok az sayıda katılımcı olmasına rağmen sinema, tiyatro ve konserlere, çay partisi vb. davetlere gitme gibi etkinlikleri gerçekleştiren ebeveyn olmadığı görülmektedir. Orhan'a (2004) göre bu durum her iki yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ebeveynlerin çevrelerinden iyice soyutlandıklarının bir göstergesi olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde engelli çocuğa sahip anne ve babaların alışkanlıkları birbirine çok benzemektedir. Annelerin sosyo-kültürel özellikleri incelendiğinde, engelli çocuğa sahip anneler, kendilerine zaman ayıramamakta, basılı yayınları okumamakta, yeterince eğlenememekte, kişisel gelişimlerini ve fiziksel sağlıklarını geliştirici etkilere katılmamakta ve daha geniş bir deyimle sosyalleşememektedirler. Genellikle evde vakit geçiren anneler çoğunlukla televizyon izlemektedirler. Bu açıdan bakıldığında annelerin sosyo-kültürel açıdan sınırlı imkn ve görünüme sahip oldukları söylenebilir. Engelli ocuğa sahip anne ve babaların sosyo-kültürel özelliklerinin genel olarak birbirlerine benzediği söylenebilir. Bu kapsamda eşler arasında yukarıda yorumladığımız uyum ve benzerliğin sosyo-kültürel özelliklerde de ortaya çıktığı söylenebilir. Babaların bilgilendirici eğitimler, spor, eğlence ya da oyun için dışarı çıkma oranları annelerden anlamlı düzeyde farklı göstermemektedir. Engelli ocuk ile ilgili sorumlulukların büyük çoğunluğu annelerin üzerinde görünse de babaların annelerden farklı bir yaşam biçimine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğun bakımı, eğitimi, sağlık işleri gibi konularda annelerin sorumluluk alması toplumsal yapının bir yansıması şeklinde görülebilir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların sosyolojik özelliklerine benzer özelliklere sahip ancak normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerde de çocuklarla ilgili bahsi geçen sorumlulukların yine annelerin üzerinde olduğu söylenebilir (ASPB, 2014). Bu kapsamda engelli çocuğa sahip ebeveynlerin benzer sosyo-ekonomik ve kültürel seviyede olan ailelerden çok da farklı olmadığı görülmektedir.

Engelli ocuğun varlığının ebeveynlerin bireysel alışkanlıkları üzerinde çok fazla bir etkisinin olmadığı görülse de engelli ocuk ile birlikte yapılan etkinliklerin engelliğin doğası gereği böyle çocuğa sahip aileleri etkileyebileceği dşnlebilir. Bu nedenle araştırma kapsamında engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikler de anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre; zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip aileler büyük oranda (%70 üzeri) sinemaya, tiyatroya, konser, gazino müzikli mekânlara, derneklere, vakıflara gitme, opera, bale, dans gösterisine gitmedikleri görülmektedir. Bu oran görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerde ise çok daha yüksek (%90) oranda gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra Görme engelli çocuğa sahip tanıdıkları diğer aileleri ziyarete 39 (%35,5) ebeveynin hiç gitmediği ama 71 (%64,5) ebeveynin en az ayda birkaç defa gittikleri görülmektedir. Özellikle bu anlamda zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelere oranla çok daha fazla ziyarete bulundukları ortaya çıkmıştır. Yapılan

araştırmada zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerden bu ziyaretleri sadece 6 (%5,4) ailenin ayda birkaç defa yaptığı görülmüştür.

Ailelerin engelli çocukları ile birlikte spor yapma, maça gitme 26 (%23,6) çocuğun okuldan arkadaşları ve ailelerine ziyarete gitme oranlarının 14(%12,7) da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ailelerden sadece 4 kişi lokanta, restorana hiçbir zaman gitmezken, 91 kişi (%82,8) yılda birkaç kez gidebilmektedir. Ailelerin yarıdan fazlası pikniğe ya da doğaya ya hiç gitmemekte ya da yılda birkaç kez gidebilmektedirler. Ailelerin tatil ya da gezme amacıyla şehir dışına gitme durumlarına bakıldığında 86(%78,1)'inin yılda birkaç kez şehir dışına gittikleri görülmektedir. Görüşmeler sırasında anlaşıldığı üzere aileler genellikle yaz ve dini bayram tatillerinde şehir dışına çıkmakta ve çoğunlukla kendi memleketlerine gitmektedirler. Ancak bu ailelerin yaklaşık üçte biri şehir dışına tatile çıkamamaktadır. Bu bilgiler Türkiye genelinde yapılan aile yapısı araştırmalarıyla kıyaslandığında engelli çocuğa sahip ailelerin genele oranla bu faaliyetleri daha az yaptıkları anlaşılmaktadır (Başbakanlık, 2010b; ASPB, 2011).

Engelli çocuğa sahip ailelerin %80'a yakınının çocukları ile genellikle haftada birkaç kez parklara ve çocuk oyun alanlarına, market, çarşı, pazar ya da alışveriş merkezlerine gittikleri görülmektedir. Ailelerin yarıdan fazlasının ayda ya da haftada birkaç kez komşu ve arkadaş ziyaretine gittikleri görülmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerin büyük oranda 74 %67,2 ayda ya da haftada birkaç kez yakın akrabalarını ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında engelli çocuğu olan aileler yakın çevrelerinde vakit geçirmekte ve alışveriş gibi günlük aktiviteleri arasında çocukları ile birlikte dışarı çıkmaktadırlar. Bu anlamda biraz dar bir çevre içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. Maddi külfeti olan ve zaman gerektiren faaliyetlerden uzak durdukları, tanımadıkları insanların olabileceği aktivitelere fazla katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun nedeni ailelerin ekonomik durumları, engelli çocuğun fiziksel ya da davranışsal özellikleri olabilir. Çapa (2009), zihin engelli çocuğa sahip aileler ile otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerini karşılaştırdığı araştırmasında zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin, çocukları ile birlikte yaya olarak bir yerden başka bir yere giderken; toplu taşıma araçlarında; komşu ve akraba ziyaretlerinde; düğün, nişan gibi yerlerde; parklarda; sinema, tiyatro ya da konserlerde; maçlarda; spor yaparken; otel, pansiyon, plaj, havuz gibi yerlerde; süpermarketlerde, küçük dükkânlarda, giyim mağazalarında; dışarıda yemek yediklerinde; umumi tuvaletlerde; hastanelerde; berber ya da kuaförlerde güçlüklerle karşılaştıkları belirlenmiştir.

Güllüpınar’a (2013:43) göre, “engelli bireye sahip aile fertleri iş yaşamından, gündelik yaşamın bütün ayrıntılı pratiklerine kadar engelli hale gelmekte, daha doğrusu, engellileştirilmektedirler. Başka bir deyişle, engelli birey ve ailesi sosyal hayatın dışında kalmak zorunda bırakılmakta ya da sosyal hayattan dışlanmaktadır.” Engellilik olgusunun ailenin geneline ve ebeveynlere etkisi olduğu bir gerçektir. Ancak Güllüpınar’ın iddia ettiği gibi bir zorlamadan bahsetmek çok olası görülmemektedir. Güllüpınar’a (2013:43) göre, sorun yalnızca engelli bireyin maruz kaldığı organik ve biyolojik kaynaklı olumsuzluklardan daha farklı olarak sosyolojik, kurumsal ve yapısal bir problemidir.

Burada ayrıca değinilmesi gereken bir başka tespitimiz daha bulunmaktadır. Toplumda engelli çocuğa sahip aileler ile ilgili genel bazı yargılar olduğu görülmektedir. Buna göre engelli çocuğa sahip ailelerde aile içi ilişkiler bozuk, boşanma oranı yüksek ve akraba evliliği yaygın olarak bilinmektedir. İlgili araştırmalarda ele alındığı üzere Turan’ın 1976 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında buna benzer sonuçlar bulunmaktadır (Turan, 1983). Bu tez araştırmasının sonuçların hem görme, hem de zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili genel kabule aykırı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Turan’ın 1976 yılındaki araştırma sonuçlarındaki aile yapısı ve işleyişi ile 40 yıl sonra bu tez araştırmasındaki ailelerde önemli bir değişim olduğu görülmektedir. Belki de engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili bu bilimsel ve toplumsal yargılar Turan’ın araştırmasından etkilenmiştir. Ancak bilimsel bilginin birikimli ve güncel ilerlemesi gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmamızın bazı sonuçlarının konu ile ilgili bilgileri güncellemeye önemli katkıları olduğu söylenebilir.

Ailelerin Toplumsal İlişkileri

Engelli çocuğa sahip ailelerin toplumsal ilişkilerinin anlaşılması araştırmamızın temel amaçlarından biridir. Bu nedenle ailelerin engellilik olgusu ile karşılaştıkları günden günümüze kadar geçen süre içerisinde yaşadıklarının toplumsal boyutu da ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ailelerin bu süreçlerde toplumsal gruplardan gördükleri destekler, devletin sunduğu hizmetlerden memnuniyet durumları ve beklentileri ile toplumsal ilişkilerde karşılaştıkları güçlükler incelenmiştir. Yine bu araştırmada Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip aileler ile zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip aileler arasındaki benzer ve farklılık gösteren beklenti durumları karşılaştırılmıştır.

Araştırmamıza göre Devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin %82,7 düzeyinde “memnun” ve “kısmen memnun” oldukları görülmektedir. Buna karşılık zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa

sahip ailelerde ise bu oranın %72,2 olduğu görülmektedir. Bu kapsamda nitel bulguların ışığında son yirmi yılda engellilerle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin önemli etkileri olduğu söylenebilir. Özellikle 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu'nun kamusal duyarlılığı arttırdığı ve engelli bireylerin yaşam standartlarını geliştirdiği görülmektedir. Özellikle belli bir engel derecesinin üzerinde olan ve belli bir gelirin altında bulunanlara verilen “Evde Bakım Ücreti”, ya da “Engelli Maaşı” gibi maddi desteklerin artması, ücretsiz okul servisi imkanı ve çevresel düzenlemelerin yaygınlaşması gibi birçok düzenlemenin engelli çocuğa sahip aileler açısından beğenildiği görülmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2017 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de 18 yaş altı engelli yakını maaşı alan yaklaşık 94.268 kişi bulunmaktadır (ASPB, Nisan 2017). Bu maaş aynı yıl 324 TL’dir. Yine aynı istatistiklere göre evde bakım ücretinden yararlanan 284.625 kişi bulunmaktadır. Bunların arasında bakıma muhtaç yaşlılar, süregelen hastalığı olanlar ve engelliler bulunmaktadır. Bu kapsamda böyle maddi desteklerin engelli çocuğu olan ebeveynlerce iyi karşılandığı anlaşılmaktadır.

Ailelerin memnuniyet düzeylerine bazı değişkenler ışığında bakıldığında; engellilik derecesi düştükçe her iki engel grubundan çocuğa sahip ailelerin de memnuniyet derecelerinin düştüğü görülmektedir. Bunun nedeni ise yukarıda değinildiği üzere Türkiye’de engelli haklarından yararlanabilmek için ağır düzeyde yetersizliğe sahip olanların daha avantajlı olması gösterilebilir. Örnek verilecek olursa, Engelli Sağlık Kurulu raporunda özür oranı %20 ve üzeri olanlar özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden ücretsiz yararlanabilmekteyken, aynı raporda özür oranı %90’ın altında olanlar özel araç satın aldıklarında birçok vergiyi ödemek zorundadırlar. Oysa bu oranın üstünde engelli yakını olanlar birçok vergi muafiyeti ve avantaja sahip olmaktadır. Araştırmamızın sonuçlarına göre hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocukları olan ailelerin devletin sunduğu imkânlardan daha az memnun olmalarının nedeni bu durum olabilir.

Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin devletten bekledikleri hizmet ve desteklere bakıldığında; görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ebeveynler devletten en çok eğitim kalitesinin, görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuklar için özel basılmış kaynak kitapların, yardımcı teknolojik desteklerin, öğretmen yeterliliklerinin ve çevresel düzenlemelerin arttırılmasını beklemektedir. Bunun dışında ise maddi desteğin son sıralarda gelen bir kategori olduğu görülmektedir. Yine en fazla beklenenler arasına giren önemli bir konunun ise sosyal güvenlik ve istihdam olduğu görülmektedir. Ailelerin en az beklediği kategorilerin başında ise psikolojik destek ve bilgilendirme konularında olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ailelerin

en fazla bekledikleri alan olan eğitim kalitesinin ve yardımcı materyal desteğinin artırılması üzerinde durmakta fayda bulunmaktadır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin ise temel önceliklerinin ilk sırasını ise yine eğitim almakta iken maddi desteğin ikinci sırada olduğu rehabilitasyon hizmetlerinin seans sayısının artırılması üçüncü öncelik olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Ailelerin genel olarak özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden memnun oldukları görülmektedir. Ancak kanun gereği devlet, haftada 2 ya da 3 seansın ücretini karşılamaktadır. Ebeveynler ise bu sürenin çocuklarının eğitimini desteklemede yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle en çok bu seansların artırılmasını beklemektedirler. Bu konuda alanyazında da benzer beklentilerin bulunduğu araştırmalar olduğu görülmektedir (Orhan, 2004; Evcimen, 1996). Ebeveynlerin bir bölümü de çocuklarının devam ettiği resmi eğitim kurumlarının kalitesinden şikâyet etmektedirler. Bu kapsamda okul personellerinin tutumu, kaynaştırma ortamlarındaki diğer ailelerin yaklaşımları gibi birçok konudan şikâyetçi olabilmektedirler. Güllüpınar da (2013) araştırmasında engelli çocuğa sahip ailelerin “engelli çocukların normal karşılanmasını, dışlanmamaları ve acıyarak bakılmamasını” istediklerini ve eğitime maddi destek beklediklerini bulgulamıştır. Ancak bu tez araştırmasının sonuçları incelendiğinde her iki engel grubunda da öğretmenlerin sunduğu eğitimin niteliği konusunda da ailelerin tereddütleri olduğu görülmektedir. Bu nedenlerle aileler eğitim kalitesi ve seansların artırılarak çocuklarının geleceğe daha iyi hazırlanmasını beklemektedirler. Ailelerin eğitim kalitesi konusundaki beklentilerinin yüksek olması engelli çocuğa sahip ailelerin bu konudaki bilinç düzeylerinin iyi olduğunu göstermektedir. Bu durum ise istenen bir durumdur ve Türkiye’de özel eğitimin gidişatı açısından olumlu olarak değerlendirilmelidir.

Araştırma kapsamında birçok soruda ailelerin maddi gereksinimleri ile ilgili bulguya rastlanmıştır. Bu kapsamda ailelerin önemli bir bölümü devletten maddi destek beklemektedir. Devletin engelli çocuğa sahip aileleri desteklemek için ödediği farklı ücretler bulunmaktadır. Ancak bu ödeneklerin çeşitli koşulları bulunmaktadır. Yukarıda da ele alındığı üzere bazı aileler ya çocuklarının engel derecesi yetmediğinden ya da ailede kişi başına düşen gelir belirlenen ortalamadan daha fazla olduğundan “evde bakım ücreti” gibi bazı yardımlardan yararlanamamaktadırlar. Bu noktada görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip aileler ile zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin beklenti konusunda düşüncelerinin farklılaştığı görülmektedir. Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin devletten maddi destek beklentisinin zihin engelli çocuğa sahip ailelere göre daha az olduğu görülmektedir.

Devletin sunduğu bazı maddi imkânların “özür oranına” göre sunulmasının ailelerin büyük kısmını memnun etmediği görülmektedir. Bu durum engelliliği açıklayan modeller çerçevesinde incelenirse, devletin maddi destekleri medikal model bakış açısıyla sunduğu görülmektedir. Oysa engellilik sorunu yalnızca işlev kaybıyla ve bu durumun bireyler üzerindeki etkisiyle sınırlı olmayıp, bu bireylerin normal insanlarla kurduğu ilişki üzerinde de etkili olmaktadır (Giddens, 2012). Sosyal model, engelliliği medikal modelin tek yönlü tanımından uzak bir şekilde sosyal anlam içinde ele almaktadır. Sosyal modele göre engellilik; aktivite sınırlılığının yarattığı avantajsız durumu yaşayan bireylerin engelli olmayan toplum üyeleri tarafından göz ardı edilmesi, toplumsal aktivitelerden uzak tutulması halidir (Burcu, 2007). Bu yüzden engellilik toplumun engelliliğe yarattığı tepkisinin bir ürünüdür (Winter, 2005). Bu anlamda engellilik, engelli olmayan insanların ayrımcı ve etiketleyici görüşleriyle ortaya çıkan, sınırlayıcı yasalar, politikalar ve kurumsallaşmış alışkanlıkların sonucu olarak toplumun yarattığı bir durumdur (Özgöbek, 2007). Bu nedenle engelliler ile ilgili maddi destek bekleyen ebeveynler sosyal modele yakın bir beklenti içerisindeyler. Çünkü her ailenin ve çocuğun farklı gereksinimleri ve sorunları olmaktadır. Bu kapsamda özür oranı yerine ailelerin özelliklerine göre bir yardım modeli ailelerce beklenmektedir. Zihin engelli bireylerle ilgili zekâ bölümüne göre yapılan sınıflandırmalardan sonra destek ihtiyacına göre sınıflama AAMR tarafından 1992 yılında önerilmiştir (Tekinarslan-Çiftçi, 2008). Bu yaklaşım bireyin gelişimini, eğitimini ve kişisel olarak iyi durumda olmasını arttırmayı sağlayan kaynak ve stratejilerden oluşan yardımlara dayalı yeni bir sınıflama olarak karşımıza çıkmaktadır (Eripek ve Vuran 2010). Gereksinim duyulan yardımların yoğunluk düzeyine göre sınıflama; aralıklı, sınırlı, yoğun ve yaygın olmak üzere dört türde yapılmaktadır (Eripek ve Vuran 2010). Bu açıdan bakıldığında aileler ihtiyaç duydukları yardımların yoğunluk düzeyine göre verilmesini ifade etmeye çalışmışlardır.

Ailelerin bir kısmı da toplumsal servisler ve toplum bilincinin arttırılmasına yönelik beklentileri olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda aileler engellilere yönelik olumsuz tutumların azaltılması için devletin toplumu bilinçlendirici faaliyetler yapmasını istemektedirler. Ayrıca engelliliği öğrendikleri süreçten itibaren onlara destek sağlayacak uzmanlara gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Bazı aileler ise çocukları ile birlikte rahatlıkla gidebilecekleri ve sosyalleşebilecekleri yerler olmasını istemektedirler. Bundan kasıt, ulaşım ve erişebilirlik imkânlarının arttırılmasıdır. Çünkü bazı aileler toplu ulaşım araçlarını kullanmakta sıkıntı çekebilmektedirler. Ankara gibi büyük bir şehirde bile çocukları ile birlikte katılabilecekleri etkinliklerin sınırlı olduğunu düşünmektedirler. Bu etkinlikler olsa

da buna ulaşmak ya da bu mekânlarda çeşitli ihtiyaçlarını gidermek onlar için bazen sorun yaratabilmektedir. Örnek verilecek olursa, sürekli bağırma davranışı olan bir çocukla halk otobüsünde uzun süre yolculuk yapmak ebeveynleri zor duruma düşürebilmektedir. Ya da bir etkinlik alanında çocukları ihtiyaç gösterdiğinde şartları uygun olmayan tuvaletlere gitmek ebeveynleri fazlasıyla yorabilmektedir.

Sosyal güvenlik ve istihdam ile ilgili olarak ise Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin devletten beklentisinin zihin engelli çocuğa sahip ailelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Oysa çocuklarının eşit ve bağımsız bir yaşama ulaşmaları için eğitimlerini tamamladıktan sonra bir meslek sahibi olmaları gerekmektedir. Özellikle zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerin bu durumun çok da farkında olmadıkları anlaşılmaktadır. Bazı ailelerin temel kaygısının *“kendileri öldüğünde çocuklarına kimin bakacağı”* sorusu olduğu görülmektedir. Çünkü çocuklarının kendi başlarına hayatlarını sürdüremeyeceğini düşünmektedirler. Bu nedenle de devletin böyle çocukların korunacağı ve bakılacağı yerleri olması gerektiğini düşünenler ve devletten bunu isteyenler bulunmaktadır. Orhan'ın (2004) araştırmasına göre “ebeveynlerin öldükten sonra çocuklarına kimsenin bakmayacağı” konusu, ebeveynleri (%55,5) diğer konulara göre daha fazla kaygılandırmaktadır. Yine Şanlı (2012) çalışmasında, çocuklarının gelecekleriyle ilgili olarak çalışmaya katılan 441 anne-babadan, %59'unun kaygılı, %24'ünün huzursuz,%17'sinin ise rahat duygu durumu içerisinde olduklarını ortaya koymuştur. Aslında Türkiye’de korunmaya ve bakıma muhtaç engelliler; yaş sınırı olmaksızın devlet tarafından güvence altındadır. Bu nedenle ailelerin kendilerinin ve çocuklarının yasal haklarını bilme konusunda sınırlı oldukları söylenebilir. Zaten araştırmamızda da ailelerin devletten bilgilendirme konusunda beklentilerinin çok düşük olduğu görülmüştür. Yukarıdaki bulgularda da görüldüğü üzere aileler duygusal destek ve bilgilendirme konusunda yeterli desteği görememektedirler. Ancak buna rağmen psikolojik destek ve bilgilendirme beklentileri de en düşük beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki bu alanda daha fazla gereksinim belirtmeleri beklenmiştir. Bunun nedeni ise görüşme yapılan ailelerin engelli çocuklarının okul çağında olması olabilir. Öyle ki psikolojik destek, bilgilendirme ve yönlendirme daha çok engelliliğin ilk öğrenildiği dönemlerde gerekmektedir. Aileler zamanla bu dönemleri atlatmakta ve konuyla ilgili tecrübe kazanmaktadırlar. Yukarıda da görüleceği üzere artık aileler çocuklarının eğitime yönelmişlerdir. Ancak yine de ailelerin bazı değişkenlere göre beklentilerinin farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır.

Ailelerin devletten beklentilerinin ekonomik özelliklerine göre değişebileceği tahmin edilebilir. Ancak bulgulara bakıldığında ailelerin gelir düzeyleri, ev sahibi olma durumu ve temel ihtiyaçlarını karşılama durumları ile devletten beklentileri arasında bir ilgi olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda beklentilerle ilgili yukarıda yapılan yorumlamaların daha kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında elde edilen nitel bulgularda ailelerin devletten bekledikleri hizmet ve desteklerin; eğitim kalitesinin ve niceliğinin artırılması, devletin maddi destekleri artırması, yorucu ve yıpratıcı prosedürlerin azaltılması, sosyal güvence imkânlarının sağlanması, istihdamın artırılması, toplumsal bilincin geliştirilmesi gibi çeşitli başlıklar altında toplandığı görülmektedir. Burada dile getirilen beklentiler nicel bulgulardaki beklentilerle paralellik göstermektedir. Bunların yanı sıra bazı aileler; yasal haklardan yararlanılması için özür oranları yerine daha gerçekçi ve ailelerin ihtiyaçlarını temel alan bir değerlendirme sistemi gerektiğini, bazı aileler engelli çocuklarını bırakabilecekleri güvenli bir merkeze ihtiyaç duyduklarını, bazı aileler ise fiziksel düzenlemeler olsa da bunun yararlı olması için toplumsal duyarlılığa ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

Engelli çocuğu olan aileleri anlamak için onların özellikleri, geçirdikleri aşamaları bilmek kadar onların gereksinimlerini de bilmekte fayda bulunmaktadır. Ailelerin gereksinimlerini bilmek ise onlara sunulacak hizmetlerin türü, içeriği, niteliği ve yönteminin belirlenmesinde oldukça yararlıdır (Batmaz, 2011; Sucuoğlu, 1995). Ailelerin engelli çocuktan etkilenme düzeyleri ne olursa olsun her birinin belli konularda gereksinimler bulunmaktadır. Bailey ve Simeonsson (1998) engelli çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimleri hakkında ilk ve önemli çalışmalardan birini gerçekleştirmişlerdir. Onlara göre engelli çocuğu olan aileler, bilgi, destek, diğerlerine açıklama yapma, toplumsal servisler, maddi destek alanlarında yardıma gereksinim duymaktadırlar. Bailey ve Simeonsson bu verileri toplamak için geliştirdikleri araç, Türkiye’de de bazı akademisyenler tarafından uygulanmış ve çeşitli engel gruplarının ailelerindeki ihtiyaçlar belirlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de ailelerin gereksinimi ile ilgili yapılan araştırmalarda başta bilgi gereksinimin ve maddi destek gereksinimlerinin en başta geldiği görülmektedir (Evcimen, 1996; Mert, 1997; Sucuoğlu, 1995). Ancak bu tez araştırmasında bilgi gereksinimi destek ve beklenti düzeyinde düşük çıkmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında ailelerin eğitsel konulardaki yeterliliklerini ölçmek amacıyla ayrı bir ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçekteki sonuçlar ileride tartışılmıştır.

Engelli bir çocuğa sahip olmak, aileleri birçok konuda etkileyebilmektedir. Bu kapsamda engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları durumlar ve sorunlar

araştırmamız kapsamında incelenmiş ve ailelerin diğer sosyolojik özellikleri ile bu durum ve sorunların ilişkisi irdelenmiştir. Engelli çocuğa sahip ailelerin toplumun kendilerine yaklaşımı ile ilgili algılarını ölçmek amacıyla kullanılan ölçek sonuçları bulgular kısmında ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bu kapsamda elde edilen önemli bulgular bu kısımda tartışılmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekteki dört alt faktörden “Kötü Muamele ve Dışlanma” alt faktöründe ebeveynlerin algı düzeylerinin kötü muamele ve dışlanmaya karşı yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “İlgi ve Anlayış Görme” alt faktöründe ebeveynlerin algı düzeylerinin ilgi ve anlayış “görmeye karşı düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.” Diğer iki faktörde de ise bu oranlar orta düzeyde çıkmıştır. Bu bulgular ele alındığında engelli çocuğa sahip aileler toplumdan dışlandıklarını, kötü muamele ve davranışlara maruz kaldıklarını, ilgi ve anlayış görmediklerini düşünmektedirler. “Ebeveynlerin engelli çocuğa yönelik toplum davranışı ölçeğinin geneline ilişkin algı düzeylerinin “kararsız” cevabında yoğunlaştığı görülmektedir.” Bu açıdan bakıldığında engelli çocuğa sahip aileler toplumun kendilerine yönelik yaklaşım ve tutumlarını orta düzeyde görmektedirler. Şanlı’nın, (2012) yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan engelli çocuğu olan ailelerin %68 düzeyinde aile dışındaki bireyler tarafından kabul görmediklerini düşündüklerini ve sosyal yalnızlık yaşadıklarını ortaya koymuştur. Yavuz’un (2016) yaptığı çalışmada ise çalışmaya katılan annelerle yapılan görüşmelerde kendi aileleri dışında, eşinin ailesi de dâhil olmak üzere herhangi bir destek görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine Izgar’ın (2009) yaptığı çalışmada çevresel desteklerde anne tarafı akrabaların daha yapıcı ve destekleyici olduğu bulunmuştur. Araştırma kapsamında birçok yerde görüldüğü üzere engellilik ile ilgili toplumsal yaklaşımların “kişiden kişiye değiştiği gerçeğini doğrulamaktadır. Fakat toplumdan olumsuz tutum ve davranış görmenin birçok katılımcının algısında yer ettiği anlaşılmaktadır. Bazı değişkenler ışığında ebeveynlerin toplum algısı incelendiğinde ise; anne yaşına göre toplumsal algıya ilişkin ölçeğin genelinde ve alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Buna rağmen annenin yaş düzeyi arttıkça toplumun engelli çocuğa yönelik davranışına ilişkin algılarında düşüş olduğu görülmektedir. Yaptığımız çalışmada ortaya çıkan bulgulara göre 30-39 yaş aralığındaki her iki yetersizlik grubundan etkilenmiş annelerin bu yaş grubundan yüksek yaş grubundaki annelere göre toplumsal algılarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Lüle ’de (2008) yaptığı çalışmada bireyin yaşı arttıkça ebeveynlerin kendine güvenli olma düzeylerinin arttığını bulgulamıştır. Ölçek sonuçlarına göre ilkökul mezunu annelerin, ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenim görmüş annelere nazaran toplumsal yaşamda daha fazla olumsuz tutum ve merak algıladıkları anlaşılmaktadır. Izgar’ın (2009) yaptığı Engelli Çocuğu

Olan Ailelerin Sosyal Problem Çözme Becerileri Ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi çalışmasında ilköğretim ve altı eğitime sahip babaların lise ve üstü eğitime sahip babalara oranla daha kaçınan bir yaklaşıma sahip olduğu, eğitimi yüksek babaların problem yerine çözüm odaklı olduklarını, eğitimi düşük babaların ise çözümden daha çok maddi destek beklemekte olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum diğer alt kategorilerde de benzer bir görünüm arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitim seviyesi düştükçe insanların kendilerine yönelik yaklaşımlarından anneler daha fazla etkilenmektedir. Ailelerin eğitim düzeyi arttıkça kendine güvenme düzeyleri artmakta, iyimser yaklaşım sergilemekte ve çaresizliğe düşmeleri daha az düzeyde olmaktadır. (Lüle, 2008). Bu açıdan bakıldığında bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi hayattaki her türlü sorunla başa çıkmada etkili bir değişken olarak bu tez araştırmasında da ispatlanmaktadır. İlçede doğan anneler yardım ve kabul görme konusunda şehir merkezinde doğanlardan daha olumlu algısı olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen ölçeğin geneline ilişkin annenin yerleşim yerine (hayatının büyük kısmını geçirdiği yer) göre toplumun davranışına yönelik algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çocuğun engel derecesi de ailelerin toplum davranışını algılama düzeylerini etkilemektedir. Bu kapsamda zihinsel yetersizlikten etkilenmiş ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin, hafif ve orta derecede yetersizliğe sahip olan annelere nazaran daha fazla olumsuz tutum ve davranış algıladıkları görülmektedir. Aynı durum çocuğun engel durumunun anlaşılabilirliğinde de ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda engel durumu “ilk bakışta anlaşılan” çocuğa sahip ebeveynler daha çok olumsuz tutum ve davranışa maruz kalmaktadırlar. Görme yetersizliğinden ve ek bir yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ebeveynlerin ise zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ebeveynlerden daha yüksek düzeyde olumsuz tutum ve davranışa maruz kaldıkları görülmektedir. Engelli olduğu zor anlaşılan çocuğa sahip ebeveynler toplumsal yaşamda çok daha az problemle karşılaşmaktadırlar. Engelli çocuğun yaşı da annelerin algılarını etkilemektedir. Çocuğun yaşı düştükçe annelerin olumsuz algıları artmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğu 6-10 yaş döneminde olanlar olumsuz tutum ve davranışlardan daha fazla etkilenmektedirler. Ancak çocukların yaşı arttıkça bu oran düşmektedir. Fakat hem görme hem de zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerde engelli çocuğun cinsiyetinin ölçeğin genelinde ve alt faktörlerde herhangi bir etkisi görülmemektedir. Ebeveynlerin çocuk sayısı arttıkça kötü muamele ve dışlanma konusunda daha olumsuz bir algıları olduğu görülmektedir. Engelli çocuğun kaçınıcı sınıfa devam ettiğine göre ebeveynlerin toplum davranışına yönelik algıları, çocuğun yaşına göre algılarına benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda hem görme hem de zihinsel yetersizliğe sahip ilköğretim

birinci kademedede çocuğu bulunan anneler daha fazla olumsuz tutum ve davranış görmektedirler. Yine aynı şekilde çocuğun sınıf düzeyi yükseldikçe annelerin toplum davranışlarına ilişkin algı düzeylerinin olumlu yönde değiştii anlaşılmaktadır. Bunun nedeni ise yetersizlikten etkilenmiş çocukların okula başlama süreçlerinde bazı idarecilerin çocukları okula kayıt etmek istememeleri, bazı öğretmenlerin çocukları sınıflarında istememeleri, bazı normal gelişim gösteren öğrencilerin engelli çocuğu dışlamaları ve dalga geçmeleri ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip bazı ailelerin engelli çocuğun ailesine karşı olumsuz tutum ve tepkileri örnek olarak verilebilir.

Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin toplum algısıyla toplumun engelli algısının kıyaslanması da önemli bir durumdur. Kumtepe (2001) Ankara’da yaşayan bireylerin demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel nitelikleri ile engellilere yönelik tutumları arasında ilişkinin olup olmadığını belirlemeye çalıştığı araştırmasına göre; Ankara ilinde engellilere yönelik tutumlar olumludur. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” isimli araştırma sonuçları topluca değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde engellilere yönelik tutumların, algıların ve düşüncelerin genelde “olumlu” olduğu görülmüştür. Bununla birlikte engellilere acıma belirli sosyal ortamlarda özürlüleri tercih etmeme, eğitim ortamlarda belirli engel gruplarının ayrı okullarda eğitim görmeleri gibi gizli olumsuz tutumların varlığı da belirlenmiştir (ÖZİDA, 2009). Bu sonuç, engellilere yönelik tutumların olumlu yönde değişmekte olduğunu göstermekle birlikte engellilerin toplumsal yaşama tam katılımlarının sağlanması için tutumların değiştirilmesi konusunda çalışmaların devam etmesi gerektiğine de işaret etmektedir (ÖZİDA, 2009). Bu olumsuz toplumsal tutumlar araştırma kapsamında görüştüğümüz engel türü fark etmeksizin birçok ailenin toplum algısını etkilemiş görünmektedir.

Araştırmanın bulgularında görülen tecrübelerden de anlaşılacağı üzere çocuğun özelliğine göre ailelere bazen olumsuz tepkiler ya da yıpratıcı sorular sorulduğu anlaşılmaktadır. Nitel görüşmeler genel olarak değerlendirildiğinde engelli çocuğa sahip ailelerin toplumsal yaşamda belli güçlüklerle karşılaştıkları ancak bu durumun geneli çok fazla yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yaşanan olumsuz örneklerin ise bireysel tecrübe farklılıklara dayandığı, engelli bireylere yönelik yaklaşımların kişiden kişiye değiştii anlaşılmaktadır. Ancak engellilere yönelik ayrımcılık, dışlama, etiketleme gibi olumsuz durumların önüne geçilmesi için aileler hem kamu kurumlarının hem de sivil toplum kuruluşlarının bir şeyler yapması gerektiğini düşünmektedirler. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip bir katılımcının görüşüne göre, bireysel görev ve sorumluluklarıyla uğraşan bu aileler, kendi

haklarını ve konumlarını güçlendirici faaliyetlere katılamamakta ve içe kapanmaktadırlar. Araştırma kapsamında elde edilen diğer bulgular da bunu destekler niteliktedir. Ancak araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere Ankara özelinde zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sivil toplum kuruluşlarına neredeyse tamamının üye olmadığı görülmektedir. Fakat bu durum görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerde farklılık göstermektedir. Görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin sivil toplum kuruluşlarına katılımlarının ve üye olma durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedenin ise Ankara ili genelinde görme yetersizliğinden etkilenmiş çocukların eğitim gördükleri iki köklü okulun olması ve bu okullar sayesinde bu tür faaliyetleri daha etkili ve katılımı yüksek düzeyde gerçekleştirdikleri düşünülmektedir fakat her ne kadar bu oran bu yetersizlik grubunda yüksek olsa da ailelerin sosyalleşme süreçlerinde ve toplumsal organizasyonlara katılma bakımından oldukça sınırlı işlevlere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tüm araştırma bulguları dikkate alındığında toplumda engelli çocuklara ve ailelerine karşı olumsuz tutum ve davranışların çok da yaygın olmadığı görülmektedir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde toplumun beklenen düzeyden daha bilinçli olduğu ama tamamıyla bilinçli bir toplumdan bahsedilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde;

Elde edilen sonuçları yeniden ele alınırsa engelli çocuğa sahip ailelerin durumu çok daha iyi anlaşılacaktır. Mills'e (1991) göre tarih, biyografi ve bunların toplum içindeki kesişme noktasını dikkate almayan hiçbir toplumsal inceleme, fikri çerçevesini tamamlamış sayılamaz. Yine Mills'e (1991) göre bir toplum araştırmacısı hangi özel sorunlara eğilirse eğilsin ve incelediği sosyal gerçeğin özellikleri ne kadar dar veya geniş olursa olsun belli sorulara yanıt aramaktadır. Mills'e göre ilgilenilen konu ister büyük bir süper devlet olsun isterse önemsiz bir edebi akım, veya bir aile, bir hapishane veya bir dini mezhep olsun, iyi bir sosyal bilimci bu soruları sormalıdır (Mills, 1991). Araştırmamızın sorularını hazırlarken Mills'in bu bakış açısından da yararlanılmıştır. Bu kapsamda araştırmamızda incelediğimiz grubun bir bütün olarak sosyal yapısını ortaya koymaya, bu yapının temel parçalarını, birbirleriyle ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz grubun Türkiye içinde Ankara özelindeki durumu araştırılmış, elde edilen sonuçların Türkiye'deki makro araştırmaların sonuçları ile kıyaslaması yapılmıştır. Araştırma soruları ve alt problemlerin doğrultusunda engelli çocuğu olan ailelerin çeşitli başlıklar altındaki dağılımları ortaya koyulmuş, beklentileri karşılayan ya da karşılamayan dağılımlar tartışılmıştır. Bu bağlamda engelli çocuğa sahip aileler sosyalleşme süreçleri ve toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama biçimleri

dışında Türk toplumun genel özelliklerini taşımaktadırlar. Sosyolojik anlamda engelli çocuğa sahip ailelerin bir alt kültür, karşı kültür ya da azınlık özelliği taşıdığı kesinlikle söylenemez. Buna karşın engelli çocuğa sahip aileleri sosyolojik bir kavramla açıklamak gerekirse bu aileler toplumsal bir gruptur. Toplumsal gruplar arasında yer alan sosyal, istatistiki ya da örgütsel gruplardan ziyade topluluk grupları arasında gösterilebilirler. Çünkü topluluk grupları yaş, cinsiyet, deri rengi gibi dış görüntülerle ayrılmakta, insanlar arasındaki bu tip benzerlik ya da farklılıklar ilişkileri belirlemektedir (Doğan, 2011:119). Bu gruplardaki en önemli özellik bilinçlenme ve buna bağlı olarak sosyal ilişkilerin kurulmasıdır. Bu kapsam engelli çocuğa sahip aileler engellilik olgusunun etkisiyle kendilerini toplumun genelinden farklı görmektedirler. Ancak Türkiye özelinde bazı küçük organizasyonlar dışında bu ailelerin örgütsel ve sosyal bir grup özelliği taşımadığı söylenebilir. Toplumsal kategoriler açısından ise engelli çocuğa sahip ailelerin toplumsal bir kitle olduğu ifade edilebilir.

Engelli çocuğa sahip aileler ile ilgili bu sosyolojik kavramlaştırmalar araştırma sonuçlarına dayanmaktadır. Çünkü Türkiye’de aile yapısı ve sorunları ile ilgili yapılmış olan akademik çalışmalar ile araştırmamızın sonuçları kıyaslandığında görme ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş engelli çocuğa sahip ailelerin büyük oranda Türk aile yapısının özelliklerini yansıttığı anlaşılmıştır. Türkiye’de aile yapısı konusunda en kapsamlı araştırmaların ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TÜİK gibi kamu kuruluşlarınca ya da bunların desteği ile yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda en güncel çalışmalardan biri 2006 yılında gerçekleştirilen Türk Aile Yapısı Araştırması’dır. Bu araştırmayı ise aynı formatta takip eden TAYA araştırmaları izlemiştir. 2006 yılında yapılan araştırma ile sonra yapılan araştırmaların ise benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Araştırmamızın tartışma kısmında bu araştırmaların bulguları ile kendi araştırmamızın bulguları gerektiğinde kıyaslanmıştır. Ancak genel bir özet verilecek olursa (Doğan, 2009:174);

- Türk ailesi çekirdek ailedir.
- Türk ailesinin en büyük sosyal aktivitesi akrabalar ve komşularla bir arada olmaktır. Aile üyeleri için sanılanın aksine hane dışı sosyal etkinlikler içinde yer alan dışarıda birlikte yemek yeme ve pikniğe gitme gibi aktiviteler öncelikler arasında yer almamaktadır. Bu tercihleriyle Türk aile bireylerinin akraba ilişkilerini öne çıkaran kapalı bir sosyalleşmeyi tercih ettikleri ve sürdürdükleri anlaşılmaktadır.
- Ailelerin boş zaman etkinliklerinin hane dışında sınırlı bir tabloya sahip olduğu görülmektedir.

- Tiyatro, sinema, spor, dernek, lokal gibi çağdaş sosyal mekanlar anlamlı bir ortalama verecek kadar Türk ailesinin modern yaşam biçiminde önde gelen etkinlikler arasında yer almamaktadır. (Doğan, 2009:176)

Bu kapsamda araştırmamız kapsamında ele alınan engelli çocuğa sahip ailelerin de aynı özellikleri taşıdığı görülmektedir. Engelli çocuğa sahip babalarda ise kahvehane vb. yerlerde zaman tüketme çok sınırlı görülmektedir. Doğan'a (2009:176) göre 2006 yılında gerçekleştirilmiş olan Türk Aile Yapısı araştırması seçtiği ana başlıklar çerçevesinde Türk aile yapısının sosyolojik gerçekliğini ortaya koyan geleneksel ve güncel karakteristiklerini; değişim karşısında yaşadığı sorunları tümüyle kapsayacak detaylar ortaya koymaktan uzaktır. Zaten bu tez araştırmasında ise benzer kategoriler olmakla birlikte odaklanılan konu ailelerin toplumsal ve eğitsel sorunları ile yapılarının ilişkisidir. Doğan'a (2009) göre aile yapısı ile ilgili bahsi geçen araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu kapsamda ilgili araştırmalarda değişim, modernleşme ve sınıfsal konumdan kaynaklanan farkların izlenmesi güç olmaktadır. Bu nedenle kendi araştırmamızda bu ayrıntıları belirleyecek sorular sormaya özen gösterilmiştir. Yine Doğan'a (2009) göre bahsi geçen araştırmada Türk ailesinde cinsel sorunlar, dini ve siyasal eğilimleri harekete geçiren aile içi ve dışı dinamikler; eski ve yeni değerlerin aile ortamında yarattığı olası çatışma ve iletişim sorunları izlenememektedir. Bu sınırlılık bizim de araştırmamızda kendini göstermektedir. Son derece iyi tasarlanmış ve ayrıntıları dikkate alınmış sosyolojik araştırmalar da bile bilgi için seçilen hedef kitlenin soruları, doğru, nesnel ve samimi olarak yanıtladıklarını öne sürmek mümkün değildir (Doğan, 2009:174). Araştırmacı uygulama sürecinde bu içerikleri de öğrenmek istemiş ancak katılımcıların çoğunluğunun kadın olması ve bu tip sorulara yanıt vermekten kaçınmaları nedeniyle ilgili sorular çıkarılmıştır. Bu kapsamda sonraki araştırmacıların bu boyutları da içerecek çalışmalar yapmaları yararlı olacaktır.

Araştırma sonuçları "sosyolojik temelli aile kuramları ışığında" da yorumlanabilir. Amerikan sosyolog Talcott Parsons ailenin toplumsallaşma ve kişiliğin dengelenmesi olarak iki temel işlevi olduğunu iddia etmektedir (Giddens, 2012). Ona göre toplumsallaşma çocukların içinde doğmuş oldukları toplumun kültürel normlarını öğrenmeleri, kişiliğin dengelenmesi ise ailenin üyelerine duygusal olarak yardımcı olma rolüdür (Giddens, 2012). Çünkü sanayileşme sonrası ortaya çıkan çekirdek aile, geleneksel ailedeki kadar akraba bağlarından yararlanamamaktadır. Bu kapsamda da araştırma sonuçlarımız ailenin akraba bağlarından yeterince yararlanmadığını ve toplumsallaşma konusunda engelli çocuklar için önemli bir işlevi olduğunu doğrulamaktadır. Ancak çocuktaki kişiliğin dengelenmesi ve çocuğa

toplumsal değer ve normların aktarılması bakımından engelli çocuğa sahip ailelerin işlevlerinde sınırlılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise engellilik olgusunun genel bir sonucudur.

Çatışmacı görüşe göre ailenin işlevi çocuklarını kendisi gibi eğiterek gelecekte kendi yerlerini alacak ucuz işgücünü yetiştirerek kapitalizmin yeniden üretilmesini sağlamaktır (Kasapoğlu, 2011). Engelli bir çocuğun gelişiminde çevresel faktörler kadar onun ailesinin de özellikleri etkili olmaktadır. Araştırmamız kapsamında görüldüğü üzere ailelerin büyük çoğunluğu alt sosyo-ekonomik seviyeden gelmekte ve çocukları ile ilgili birçok konuda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle engelli çocuklar ailelerince daha az uyararı, sosyal etkinlik ve bireysel destek görmektedirler. Ergun'a (2015) göre alt sosyal tabakalarda yetişen çocuklar bu tabakanın norm, beklenti, değer ve inançlarından etkilenererek st tabakadaki çocuklardan geri kalırlar. Engelli ocukların da alt sosyal tabakada yoğunlaştığı dikkate alınırsa akademik başarısızlıklarının sadece yetersizliğin bir sonucu olmadığı söylenebilir.

Araştırmamız kapsamında elde ettiğimiz bulgular dikkate alındığında engelli çocuğa sahip ailelerde aile içi ilişkilerin işlevsel ve uyumlu olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Ancak eşiitsiz bir durum olduğu da ortadadır.

Araştırma sonucunda denilebilir ki engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin yapısını, işleyişini, toplumsal ilişkilerini ve eğitsel süreçlerini etkilemektedir. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerin bu özellikleri benzer sosyo-ekonomik ve kültürel tabakadaki ailelerden çok da farklı bir görünüm taşımamaktadır.

Araştırmamızın genelinde elde ettiğimiz bulgular bize göstermektedir ki, engellilik sadece bir sebep değil aynı zamanda da bir sonuçtur.

neriler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular kapsamında kamu ve sivil toplum kuruluşlarındaki uygulamacılar ve alandaki araştırmacılar için bazı öneriler aşağıda sunulmaktadır.

Uygulamacılar ve Kamu alışanları için neriler

- Engelli ocuğa sahip ebeveynlerin konferans, panel vb. bilgilendirici etkinliklere de katılmadıkları görülmektedir. Bunun birçok nedeni olabilmektedir. Ancak ailelerin

temel neden olarak çocuklarını bırakabilecek yerleri olmadığını ileri sürdükleri görülmektedir. Bu kapsamda çocukları örgün eğitim ortamındayken ya da özel eğitim merkezindeyken ailelere danışmanlık ve eğitim sunacak tedbirler alınabilir. Ayrıca doğrudan evlere danışmanlık hizmeti götürülebilir.

- Aileler çocuksuz olarak dışarı çıkamamaktadır. Bu kapsamda çocuklarını bırakabilecekleri güvenli yerlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ailelerin çeşitli iş ve gereksinimlerini karşılamak için çocuklarını kısa süreli emanet edebilecekleri profesyonel mekânlar oluşturulabilir. Bir de ailelerin tatil ya da daha farklı gereksinimleri için çocuklarını daha uzun süre bırakabilecekleri yerlere ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu kapsamda bu merkezler hem kısa süreli hem de uzun süreli hizmet verecek şekilde düzenlenebilir.
- Engelliler ile ilgili maddi destek bekleyen ebeveynler sosyal modele yakın bir beklenti içerisindeyler. Çünkü her ailenin ve çocuğun farklı gereksinimleri ve sorunları olmaktadır. Bu kapsamda özür oranı yerine ailelerin özelliklerine göre bir yardım modeli ailelerce beklenmektedir. Bu kapsamda gereksinim duyulan yardımların yoğunluk düzeyine göre sınıflamada olduğu gibi aralıklı, sınırlı, yoğun ve yaygın olmak üzere dörtlü bir biçimde yapılması sağlanabilir.
- Engelli çocuğa sahip ailelerin sivil toplum kuruluşlarına üye olmadıkları görülmektedir. Oysa STK üyeliği ailelere çok yardımcı olabilecek imkânlar sunabilmektedir. Bu kapsamda hem uygulayıcıların hem de araştırmacıların ailelerin STK üyeliğini arttırıcı önlemler almaları ya da bunun nedenlerini araştırmaları gerekmektedir.
- Toplumsal algı her ne kadar beklenen düzeyden daha iyi çıksa da engellilere yönelik tutumların iyileştirilmesi için kamu kuruluşlarının etkinliklerinin arttırılmasında ve sürdürülmesinde fayda bulunmaktadır.
- Araştırma sonuçlarına göre ailelerin birçok konuda bilgi ve beceri gereksinimi bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak haklar ve sorumluluklar (sağlık, eğitim, ekonomik, sosyal vb.) konusunda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesini, ailelere yaşadıkları psikolojik durumla baş etme becerileri kazandırılması ve ailelerin desteklenmesi amacıyla profesyonel hizmetler sağlanmasını, çocukların gelişimlerini ve eğitimlerini desteklemek amacı ile ailelere bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasını sağlayacak eğitim ve desteklerin sağlanması gerekmektedir. Bu

konuda yasal düzenlemeler bulunmasına rağmen ilgili kurumlar konusunda bir karışıklık olduğu ve bu kurumların yeterli hizmet sunamadıkları görülmektedir. Bu nedenle engelli çocuğa sahip ailelere sunulacak bu hizmetin tek merkezden sunulmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu kapsamda RAM'lara sağlanacak kadrolar ile bunun RAM'lar üzerinden gerçekleştirilmesi olası olduğu gibi yetkin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine de bu görev verilebilir.

- Ailelerin eşleri, engelli çocukları ya da diğer çocukları ile ilgili yaşadıkları psikolojik sorunlar için gerekli psikolojik desteğin sağlanması önemli görünmektedir. Bu kapsamda engelli çocuğu olan ailelere ücretsiz psikolojik danışma sunulacak tedbirlerin alınmasında pozitif ayrımcılık gereği bir sakınca olmayacağı düşünülebilir. Ancak bu hizmeti verecek danışmanların bu konuda yetkin ve tecrübeli olmasına özen gösterilmelidir.
- Örgün eğitime devam etmeyen engelli öğrencilerle ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Engel derecesi ağır da olsa özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidebilen öğrencilerin resmi eğitim kurumlarına da gitmesi sağlanabilir. Bu kapsamda okullaşma oranları arttırılabilir. Örgün eğitime devam etmeyen aileler ikna edilerek çocuklarının devamı sağlanabilir.
- Engelli bir çocuğu sınıfında ya da okulunda istememek eğitimcilere yakışmayan bir tutumdur. Çünkü eğitim kurumları yalnızca normal gelişim gösteren bireyler için açılmış kurumlar değildir. Öğretmenlerin ve idarecilerin bu durumu anlamaları için gerekenler konusunda uygulamacılara önemli görevler düşmektedir. Bu konuda üniversite programlarındaki derslerin içeriği ve saatleri yapılandırılabilir. Hizmetiçi eğitimler verilmeye devam edilebilir. Ayrıca yasal konularda eğitimci ve idarecilere yaptırımlar uygulanabilir.
- Hem eğitim kurumlarının hem de fiziksel ve sosyal çevrenin engelli çocukların gereksinimlerine göre düzenlenmesine özen gösterilmelidir. Bu kapsamda kaynaştırma okullarında klozet, asansör, ders materyalleri vb. ihtiyaçların ivedilikle giderilmesi gerekmektedir.
- Kaynaştırma ortamlarında eğitimcilerin, idarecilerin, normal gelişim gösteren öğrencilerin, diğer öğrenci velilerinin, engelli çocuğun ve ailesinin uyumu için hazırlayıcı tedbirlerin alınmasında fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda özel eğitim

hizmetleri yönetmeliği ve MEB'in ilgili diğer mevzuatında düzenlemeler yapılarak gerekli tedbirlerin alınmasının sağlanması gerektiği önerilebilir.

- Her eğitim kademesi arasındaki geçişlerde ailelerin doğru yönlendirilmesi ve çocuklara uygun eğitim ortamlarının seçilmesinde kaynaştırma ve bütünleştirme temelinde hareket edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ailelerin istek ve görüşlerinin dikkate alınması önemlidir.
- Okul öncesi eğitim kurumlarında ve özellikle özel kreş ve anaokullarında rehberlik hizmetleri sunacak, özel gereksinimli çocuklar konusunda bilgi personellerin görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Niteliksiz ve sürekliliği olmayan öğretmen istihdamının bazı ailelerin eğitsel süreçlerinde sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda dışarıdan kısa sertifikalarla öğretmen atanmasının engelli çocuklara yarardan çok zarar verdiği görülmektedir. Bu nedenle engelliler ile ilgili ayrı eğitim kurumları ve sınıflarında kesinlikle özel eğitim alan mezunlarının çalıştırılması gerekmektedir. Kaynaştırma öğrencisi olan sınıf öğretmenlerine ise özel eğitim danışmanlığı sunulabilir, yardımcı öğretmen sağlanabilir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

- Bu araştırma yalnızca Ankara ili örneğinde ve görme ve zihinsel yetersizliğe sahip 240 aileyle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda daha geniş bir örneklemle Türkiye evrenini temsil edecek şekilde yeni araştırmalar yapılabilir.
- Araştırma diğer yetersizlik türlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir ve bunlar arasındaki farklara bakılabilir.
- Farklı yetersizlik türleri arasında tek bir yetersizlikten etkilenmiş bireyler ile çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin aileleri arasındaki farklara bakılabilir.
- Araştırma kapsamında ailelerin devlet tarafından desteklenmesinin engellilerin sosyalleşmesi ve toplumsal yaşamda görünürlüğü arttırdığı iddiası tartışılmıştır. Bu konu araştırmamızın kapsamı dışında olmakla birlikte son dönemlerde engelli bireylerin toplumsal yaşamda görünürlüğünün artıp atmadığı ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınabilir

- Görme yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin yardımcı materyal kullanımının akademik başarı artışını sağlayıp sağlamadığı ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.
- Araştırma sonuçlarına göre zihinsel engelli bireylerin önemli bir bölümünün örgün eğitime devam etmediği anlaşılmaktadır. Özel eğitim alanındaki ve Türkiye'deki tüm gelişmelere rağmen yukarıda ele alınan nedenlerle çocukların örgün eğitime devam etmemesi çok da kabul edilebilir görünmemektedir. Bu durum daha ayrıntılı bir şekilde araştırılabilir.
- Katılımcıların çoğunluğunun kadın olması ve araştırmacının erkek olması aile içi ilişkilerdeki cinsellik, bireysel sorunlar gibi diğer başlıklarda soru sorulmasını güçleştirmiştir. Ayrıca araştırmada ailelerin siyasi ve dini görüşleri kapsam dışında bırakılmıştır. Bu nedenle engelli çocuğa sahip ailelerin bu araştırma kapsamına alınmayan diğer özelliklerini de içerecek yeni ve farklı araştırmalar yapılabilir.
- Araştırma kapsamında katılımcılar arasında üst düzey sosyo-ekonomik seviyeden kimseye anket uygulanamamıştır. Bu nedenle bu seviyede engelli çocuğu olan aileler bulunabilir ve bu ailelerin yaşadıkları süreçler de araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Abrams, T. (2009). *Infernal liberation? Emancipatory research and the social model of disability* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Carleton University, Canada.
- Acar, H. (1998). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu'nda özürlü çocuğa sahip ailelerle ilgili olarak yapılan araştırmaların ortak bulguları*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu Ankara: Aydınlar.
- Acar, H. (2001). Neo-Liberal (Yeni Sağ) Politikalar ve Engelliler. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 1 (2), 55-64.
- Acar, E. (1999). *Sosyal yapı ve değişme ekseninde alt kültür-üst kültür ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ahmadi Kh., Khodadadi Gh., Anisi J., and Abdolmohammadi E. (2011). Problems of families with disabled children. *Iranian Journal of Military Medicine*, 13 (1), 49-52.
- Akandere, M., Acar, M., ve Baştuğ, G. (2009) Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Akçamete, A. G. (2010). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök.
- Akçamete, G. ve Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 (2), 7-24.
- Akçamete, G., ve Kaner, S. (1999). Cumhuriyetin 75 Yılında Çocuğa Yönelik Özel Eğitim Çalışmaları. B. Onur (Ed.), 2. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk* içinde (395-405), Ankara.

- Akçora, Ç. (2004). *Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Çocuklarının Gittikleri Okul Türü, Kaygı ve Başa Çıkma Düzeyleri Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akgül Macaroğlu, E. (2012). Otizmle yaşamı ne kadar anlıyoruz?. *Sakarya University Journal of Education*, 2 (1), 7-13.
- Akıncı, A. (1991). *Öğretilbilir düzeyde zihinsel özürlü çocukların annelerinin ve öğretmenlerinin eğitim hedefleri ile ilgili düşüncelerinin araştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akıncı, G. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akkök, F. (1989). Özürlü bir çocuğa sahip anne babaların kaygı ve düzeyini ölçme aracı'nın güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 26-38.
- Akkök, F. (2003). Farklı özelliğe sahip çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar. özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ankara: Gündüz.
- Akkök, F., Aşkar, P., ve Karancı, N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (2), 8-12.
- Akmeşe Piştav, P., Kayhan, N., ve Mutlu, A. (2011). Serebral Palsi'li çocuğa sahip olan annelerin aile ortamını algılama düzeylerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22 (1), 105-114.
- Aksoy, V. ve Diken, İ. H. (2009). Annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları ile gelişimi risk altında olan bebeklerin gelişimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10 (1), 59-68.
- Aksütoğlu, O. (1997). İlkokul öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına karşı tutumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aktaş, Y. (1997). Çalışan annelerin karşılaştıkları sorunlar ve okulöncesi eğitim kurumlarının önemi. 10. *Ya-pa Okulöncesi Eğitim ve Yaygınlaştırılması Semineri* içinde (s.237-248). İstanbul.

- Aktaş, A. M. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. *Aile ve Toplum: Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2 (7), 33–42.
- Akyüz, Y. (2006). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem A.
- Albaş, B. (1999). *Öğretilebilir-eğitilebilir düzeyde zihinsel özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik durumlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Alptekin, K. (2004). Ana hatlarıyla özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarında aile eğitim programlarının yapılandırılması. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 4 (1), 47-58.
- Altuğ, Ö., Özkahraman S., ve Çallı F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yasadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (9), 69–78.
- Anastasiou, D. and Kauffman J.M. (2011). A social constructionist approach to disability: implications for special education. *Council for Exceptional Children*, 77 (3), 367-384.
- Ardıç, A. (2012). Özel gereksinimli çocuk ve aile. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği* (s. 19-52). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Arıkan, Ç. (2002.) Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 11-25.
- Armstrong, F. (2007). Disability, Education and Social Change in England since 1960. *History of Education*, 36(4–5), 551–568.
- Arseven, A., D. (2001) *Alan Araştırma Yöntemi. İlkeler, Teknikler, Örnekler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği) *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.449-462). <http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/aslan-seker.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2013). *Engelli Bireylere İlişkin İstatistikî Bilgiler*. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- ASPB (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011*. Ankara: Uzerler.
- ASPB (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. İstanbul: Çizge.
- ASPB ve TÜİK (2010). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Yayın No: 3636. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

- Aslan, K. (2002). Değişen toplumda aile ve çocuk eğitiminde sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi* 1 (2), 25-33.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, zihinsel, işitme, görme ve bedensel engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin aile içi ilişkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ataman, A. (Ed.) (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Y.
- Ataman, A. (2004). Özel eğitim alanına öğretmen yetiştirme sorunları: özel eğitimden yansımalar. A. Konrot (Ed.), *13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kök.
- Ataman, A. (1998). Üstün Yetenekliler. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* (s. 173–194). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ataman, A. (1997). Türkiye’de özel eğitime yeni yaklaşımlar. *Millî Eğitim Dergisi*, 136, (22-23).
- Ataman, A., Çitil, M., Atbaşı, Z., Ceyhun, A. T., ve Sanır, H. (2011). Türkiye’de eğitsel tanılama ve yerleştirme süreci (RAM Örneği), 21. Ulusal Özel Eğitim Kongresi’nde sunulan bildiri, K.K.T.C.
- Avcı, N. (1999). *Normal sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocuklar ve kaynaştırmalarına ilişkin tutumlarını ve yeterliliklerini değiştirmede farklı eğitim tekniklerinin etkisinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*, Ankara: Vadi.
- Aydoğan, A. A. (1999). *Özürlü çocuğa sahip anne babaların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bahar, H. İ. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Birikim.
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, A. H., ve Parlar, S. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle basa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (11), 97-112.
- Baker, H. E. (2009). *A life course disability model for understanding aging with a chronic condition* (Yayımlanmamış doktora tezi). Miami University, Oxford, Ohio

- Bakkaloğlu H. (2010) Özel Gereksinimi Olan Bireyler İçin Geçiş Hizmetleri. A.G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök.
- Balcı, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma / yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, I. (2001). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çalışma koşulları. *Ege Eğitim Dergisi*, 1 (1), 41-53.
- Başbakanlık (2009). *Türkiye’de Özürlüler Araştırması (2002)*. (2. Baskı). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı. Yayın Nu: 2913. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Başbakanlık (2010a). *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 145, Ankara.
- Başbakanlık (2010b). *Aile Yapısı Araştırması (2006)*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 146, Ankara.
- Başbakanlık (2011). *Türkiye’de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 149, Ankara.
- Batu, S., ve Uysal, A. (2010). Günümüz Sınıflarında Engelli Çocukların Gelişimini Destekleme. A. G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök.
- Bilton, T., K. Bonnet, P. Jones, T.Lawson, D, Skinner, M. Stanworth, A. Webster. (2008) *Sosyoloji*. Çev. Editörü: Kemal İnal. Ankara: Siyasal.
- Bircan, G.(2004). *Otistik çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Birkan, B. (2010). Erken Çocukluk Eğitimi. A.G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök.
- Bıçak, N. (2009). *Otizmlili çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Bozkurt, F. (2009). *Zihinsel yetersiz tanısı alan çocukların tanılama süreçlerinin betimlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Burcu, E. (1992). *Sosyal değişme süreci içinde farklı sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya sahip aileler arasında sosyal kontrolün etkinliği ve bazı sapmış davranışların nedenlerine ilişkin sosyolojik değerlendirmeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Burcu, E. (2007) Türkiye’de özürlü birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Burcu, E., (2002) üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: hacettepe -beytepe kampusu öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Dergisi*, 19 (1), 85-103.
- Burcu, E. (2014). Türkiye’de Engelli Bireylerin Sosyolojik Profili. PPT sunu. <http://slideplayer.biz.tr/slide/2449525/> adresinden erişilmiştir.
- Burcu, E., (2011). Engelli bireyi anlamak için. *Popüler Bilim Dergisi*, 208, 62-67.
- Burcu, E., (2005). Görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerinde ailelerinin sosyo - ekonomik düzeyinin önemi. *Ankara Örneği, Sosyoloji Konferansları* içinde (s.37- 54) Yayın no:587, İstanbul Üniversitesi.
- Burcu, E., (2010) Engellilik Modelleri Üzerine, (içinde) Öğr. Gör. Hüseyin Yalçın’a Armağan: Sosyoloji Yazıları 3 , N. Güngör Ergen, E. Burcu, B. Şahin, (Ed.) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, ss:69 - 81,
- Burton-Smith, R., McVilly, K. R., Yazbeck, M., Parmenter, T. R., and Tsutsui, T. (2009). Service and support needs of australian carers supporting a family member with disability at home. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(3), 239–247.
- Büyüköztürk,Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., ve Çakmak E., K. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemA.
- Canarslan, H. (2014). *Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, İstanbul.
- Canatan, K. ve E. Yıldırım (2011). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Canpolat, T. (2001). Öğretmen-aile işbirliği ile ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Cavkaytar, A. (Ed.), (2012). *Toplum ve aile özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Vize.
- Cavkaytar, A. (2008). Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim. H.İ. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: PegemA.
- Cavkaytar, A., Ceyhan, E. Adıgüzel, O. C., Uysal, H. Garan, O. (2012). Investigating education and support needs of families who have children with intellectual disabilities. *The Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 3(4), 83-103.
- Cavkaytar, A., Batu, S., ve Çetin, O. B. (2008). Perspectives of turkish mothers on having a child with developmental disabilities. *İnternational Journal of Special Education*, 23(2), 102-109.
- Cavkaytar, A. ve Özen, A. (2010) Aile Katılımı ve Eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* Ankara: Kök.
- Cesur Kılıçarslan, S. (2006). *İnegöl bölgesi'nde yaşayan Bulgaristan göçmeni ve yerli ailelerin aile yapısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cengiz, R. (1993). *Kasabada aile yapısı (Başçiftlik Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Ceyhun, A. T. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklarla çalışan öğretmenlerde iş stresi, algılanan sosyal destek ve iş doyumunu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Connely, C. L. (2011). *A survey of ethics committees' perspectives on disability: Implications for future education and practice* (Yayımlanmamış doktora tezi). Drew University, Madison New Jersey.
- Coşkun, M. K. (2010). *Engellilere yönelik hizmetler (Amasya Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Coşkun Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10 (1), 213-227.
- Çağlar, D. (2004). Türkiye'de Özel Eğitim Tarihçesi. Özel Eğitimden Yansımalar. A. Konrot. (Ed.). *13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri içinde* Ankara: Kök.

- Çağlar, D. (1997). Türkiye’de özel eğitime muhtaç çocuklar. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 34–38.
- Çağlar, D. (1990). Türkiye’de Özel Eğitimin Bugünkü Durumu ve Sorunları. *Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi*. Ankara Üniversitesi.
- Çağlar, D. (1974). *Türkiye’de özel eğitim alanına personel yetiştirme sorunları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çam, O. ve Özkan, Ö. (2009). Otistik çocuk sahibi ailelerin yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Öz-Veri Dergisi* 12 (6) <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8455/12> sayfasından erişilmiştir.
- Çapa, B. (2009). *Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yasadıkları güçlüklerin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çelebi, Y. (2003). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan grupla psikolojik danışma ve grup rehberliğinin kaygı, depresyon ve aile yapısına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, R. R. (2003). *Zihin engelli çocuğu olan anne-babaların okulda anne-baba katılımına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çelik, D (2004). *İşitme engelli çocuğa sahip olmanın aile işlevlerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendrom’lu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi* 10 (2), 1–22.
- Çetingöz, S. (1990). *Down sendromlu çocukların sosyal gelişimi, aile yapısı ve anne baba tutumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çitil, M. (2012). *Yasalar ve özel eğitim*. Ankara: Vize.
- Çitil, M. (2009) *Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’de özel eğitim* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çitil, M., Özdemir, S., ve Atbaşı, Z., (2012). Türkiye’de erken çocuklukta eğitsel tanılama ve yerleştirme süreci (RAM örneği), *Uluslararası Katılımlı I. Ulusal Disiplinlerarası Erken Müdahale Kongresi*, Antalya.

- Çitil, M. Tavil, Z., (2011). Engelli çocuğa sahip ailelere yasal hakları konusunda bilgilendirici aile eğitimi programı uygulaması. *21.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, K.K.T.C.
- Çitil, M., (2010) görme engelliler öğretmenliği lisans programı ders içeriklerinin milli eğitim bakanlığının belirlediği yeterliliklerle karşılaştırılması: Öğretmen yetiştirme, 20. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Gaziantep.
- Çıkılı, Y. (1996) *Özel eğitime muhtaç çocukların Türk milli eğitim sistemi içerisindeki yeri ve önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çoban-İçağasıoğlu, A. (2008). Engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda yaşam kalitesi yaklaşımının önemi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 8(1-2), 47-58.
- Çoklu, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyükoztürk, Ş. (2010). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik, SPSS ve LISREL Uygulamaları. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Danış, M. Z. (2006). Zihin engelli çocuğa sahip annelerin yaşadığı duygular, çocukların geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17 (2), 91-107.
- Davis, K., and Gavidia-Payne, S. (2009). The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(2), 153–162.
- Demirbilek, M. (2005). Aile politikaları çerçevesinde özürölüler ve aile tedavisi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5 (2), 14-29.
- Demirbilek, M. (2005). Zihin engelli bireylerde ebeveynlik becerileri. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5 (2), 35-48.
- Demirhan, H. (2014). *Zihinsel engelli ve sınır zeka kapasitesine sahip çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinde aile yükü ve yaşam kalitesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Diken H. İ., (Ed.), (2010) *.Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim*. Ankara: PegemA.
- Diken, H.,İ. (2006). Turkish mothers' interpretations of the disability of their children with mental retardation. *International Journal Of Special Education*, 21 (2), 8-17.
- Diken, Ö., Topbaş, S., ve Diken, İ. H. (2009). Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği (eddö) ile çocuk davranışını değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik

- çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10 (2), 41-60.
- Dikili, G. (2010). *Zihin yetersizliği tanılı çocuğa sahip ailelerin bakış açısından uzmanların aileler ile etkileşimlerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dodd, D.C. H., Zabriskie R. B., Widmer M. A., and Eggett D. (2009). Contributions of family leisure to family functioning among families that include children with developmental disabilities. *Journal of Leisure Research*, 41(2), 261-286.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve eğitim sorunları üzerinde felsefi ve sosyolojik tahliller*. Ankara: PegemA.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyoloji (kavramlar ve sorunlar)*. Ankara: PegemA.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel.
- Doğan, İ. ve Çitil, M. (2011). Engelli Çocuk ve Ergenlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. Engelli. A. Kulaksızoğlu (Ed.). *Çocuk ve Ergenlerin Hakları El Kitabı. (Anne-Baba ve Öğretmenler İçin)*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Doğan, M. (2001). *İşitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çeşitli psikolojik değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, S. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olana ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dönmezer, S. (1994) *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Drudy, S. and Kinsella, W. (2009). Developing an inclusive system in a rapidly changing european society. *International Journal of Inclusive Education*, 13(6), 647–663.
- Duman, H. (1995). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların kaygı düzeylerinin karşılaştırılarak çocuğa yönelik beklentilerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Durugönül, E. (2004). Sosyal hareket ve engellilik. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 4 (1), 39-45.
- Duyan, V. (2005). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Problemlerle Başa çıkma Tarzları. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5 (2), 4-13.

- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (52), 37-52.
- Duygun, T. (2001) *Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Emerson, E. and Hatton, C. (2007). Poverty, socio-economic position, social capital and the health of children and adolescents with intellectual disabilities in britain: a replication. *Journal of Intellectual Disability Research*. 51(11), 866–874.
- Enç, M. (1983). *Bitmeyen Gece (Evrenin Tüm Karanlığı Bir Tek Mum Işığını Bile Köreltemez)*. Ankara: Tekışık.
- Enç, M. (2005) *Görme özürlüler (gelişim, uyum ve eğitimleri)*. Ankara: Gündüz Eğitim ve.
- Enç, M., Çağlar, D., ve Özsoy, Y. (1987). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Eratay, E. (2000). *Zihinsel engelli çocukların aileleri tarafından fiziksel ihmal ve istismarı ile buna bağlı olarak ortaya çıkan davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Erdemoğlu, M. ve Kale, A. (2007). Genetik amaçlı amniyosentez uygulanan 183 olgunun prospektif analizi. *Dicle Tıp Dergisi*, 34 (3), 170-175.
- Erdil, M. (2010) *Türkiye ve Polonya'daki engelli ailelerin sosyal sorunlarının sosyolojik olarak karşılaştırılması "Fenilketonüri Örneğinde"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Erdoğan Özudoğlu, H. N. (2010) Engelliler ve ailelerinin yaşadığı sorunlar. *Öz-Veri Dergisi*, 7 (2), 1635-1650.
- Eren, Ö. (1994). *Türkiye'de otistik çocukların aile yapıları üzerine sosyolojik bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erer, O. (2002). *Orta kademe memurlarda iş stresi ile aile-içi uyum arasındaki ilişki ve bu ilişkinin zihinsel engelli çocuğu olan ailelerdeki durumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Ergenekon, Y. (1996). *Öğretilebilir zihinsel engelli çocukların ailelerinin karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi: bir pilot çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ergin, O. (1977). *İstanbul mektepleri ve ilim, terbiye ve san'at müesseseleri dolayısıyla türkiye maarif tarihi*.(3-4). İstanbul: Eser.
- Ergin, D., Şen, N., Eryılmaz, N., Pekuslu, S., ve Kayacı, M. (2007) Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (1), 41-48.
- Ergun, M.(2015). Eğitim sosyolojisi. E-Kitap.
<http://rojbas.2.files.wordpress.com/2012/06/egitim-sosyolojisi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Eripek, S. (1998). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eripek, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* Ankara: Gündüz.
- Eripek, S. ve Vuran, S. (2010). Zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi. A.G. Akçamete (Ed.). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* Ankara: Kök.
- Erseven, A.D. (2001). *Alan araştırma yöntemi (ilkeler, teknikler, örnekler)*. Ankara: Gündüz.
- Ersoy , Ö., Avcı, N. (1981). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri*. İstanbul: YA-PA.
- Evcimen, E. (1996). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Farmer, T. W., Leung M., Weiss, M. P., Irvin, M. J., Meece, J. L. and Hutchins, B. C. (2011). Social network placement of rural secondary students with disabilities: affiliation and centrality. *Council for Exceptional Children*, 78 (1), 24-38.
- Fırat, A. (1994). *Normal çocuğu olan anne-babalar ile zihinsel özürlü çocuğu olan anne-babaların zihinsel özüre karşı tutumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Fiscus E. D, ve C., J. Mandell (2002) Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi BEP. (2. Baskı) (Çevirenler: G. Akçemete, H., G. Şenel ve E. Tekin) Ankara:

- Foley, D. and Chowdhury, J. (2007). Poverty, social exclusion and the politics of disability: care as a social good and the expenditure of social capital in Chuadanga, Bangladesh. *Social Policy & Administration*, 41(4), 372-385.
- Fitzgerald, H. and Kirk, D. (2009). Identity work: young disabled people, family and sport. *Leisure Studies*, 28(4), 469-488.
- Fulcher, J., and J. Scott. (2011). *Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Gazi Üniversitesi Öğretim Elemanları Profili (2003). Araştırma Projesi. Ankara : Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi .
- Gelles R. J., & A. Levine. (1995). *Sociology. an introduction*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Giddens, A. (1997). Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım (Çev. M. R. Esengün ve İ. Öğretir) 4. Baskı, İstanbul Birey.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (Yayıma Hazırlayan: Cemal Güzel). Kırmızı:İstanbul
- Girli, A. (1995). *Normal zekâlı kardeşlerin zihinsel engelli kardeşe yönelik kabul düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Goodley, D. and Roets, G. (2008). The (be)comings and goings of “developmental disabilities”: the cultural politics of impairment. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 29 (2), 239-255.
- Gök, S. (1958). *Dünyada ve Türkiye’de sağır, dilsiz, okulları tarihçesi ve eğitim sistemi*. İstanbul: Hüsnütabiat.
- Gökcan, M. (1987). *Aile eğitiminin işitme engelli çocukların ailelerinin beklentileri üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumları*. Ankara: Savaş.
- Gökçe, B. (2011). Türk Toplumunda Aile Yapısı *Aile Sosyoloji*. (Ed. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner) TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303 Eskişehir.
- Gökçe, F. (2002). Özel eğitimin sorunları. *Çoluk Çocuk Dergisi*. 14, 32.
- Gökmen, F. (2007). Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi. *Öz-Veri Dergisi*, 8.Sayı Cilt 4, Sayı2 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8459/8> sayfasından erişilmiştir.

- Göktepe, E. O. (2002). *İşitme engelli çocuğu olan annelerin stres ve aile içi uyum düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gölalınış, E. G. (2005). *Zihin engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık sürecinde aile katılımının rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (1), 17-30.
- Gülderen, N. (1997). *Normal çocuğa sahip anne-babaların işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Güleryüz, Ş. O. (2009). *Kaynaştırma eğitime devam eden engelli öğrencilerin akranları ile ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Güllüpnar, F. (2013). Toplumsal ilişkiler kısılacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir’de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (1), 41-64.
- Gülsu, İ. (2003). *İşitme engelli çocukların sosyal hayata intibakı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güneş, F. (2011). Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane. *Aile Sosyoloji*. (Ed. A. Kasapoğlu ve N. Karkiner) TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303 Eskişehir.
- Güney, A. (2009). *İlköğretim okulu öğrencilerinin akademik başarıları ile algılanan aile yapısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Gürsel, O. (2010) Özel eğitimde değerlendirme. H. İ. Diken (Ed.), *özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* Ankara: PegemA.
- Gürsel, S., ve Uysal-Kolaşın, G. (2010). İstihdamda Dezavantajlı Grupların İş Gücüne Katılımını Arttırmak. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Araştırma Raporu.

- Güzel, Ş. (2006). *Dört altı yaş grubu çocuğa sahip annelerin aile eğitimine yönelik ihtiyaç duydukları konuların belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hatton, C., Emerson, E., Kirby, S., Kotwal, H., Baines, S., Hutchinson, C., Dobson C., and Marks, B. (2010). Majority and minority ethnic family carers of adults with intellectual disabilities: perceptions of challenging behaviour and family impact. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 63–74.
- Heiman, T. (2002). Parents Of children with disabilities: resilience, coping and future expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14 (2), 159-171.
- Hocaoğlu, A. Y. (2009). *Zihinsel engelli ergenlerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve davranış problemleri ile anne-babaların sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Hughes, J. N. (2007) Prereferral Intervention. Encyclopedia of Special Education. (Ed. Reynolds, C. R, ve E. Fletcher-Janzen) (Third Edition). New Jersey: John Wiley & Sons
- İçöz, A. (2001). *Zihinsel engelli bir çocuğa sahip aile bireylerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- İkizoğlu, M. (2005). Özürlü, özürlü ailesi ve toplum ilişkisi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, Cilt 5 (1), 47-60.
- İkizoğlu, M. (2001). Yoksulluk ve özürlülük ilişkisi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 1 (2), 83-94.
- İlhan, K. (2014). *Engelli çocuğu olan anne ya da babalarda aile desteği ve aile stresi ile ilgili değişkenlerin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- İmamoğlu, A. (1995) *Orta III. sınıfa devam eden normal ve ileri derecede işitme engelli öğrencilerin anne ve babalarını algılamalarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Irvine, P., Wrigt, E., B., ve Applequist, K. (2007) History of Special Education. Encyclopedia of Special Education. (Ed. Reynolds, C. R, ve E. Fletcher-Janzen) (Third Edition). New Jersey: John Wiley & Sons

- Işıksan, V. (2005a) Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 16 (2), 35-52.
- Işıksan, V. (2005) Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Izgar, A. (2009) Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal problem çözme becerileri ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Jacobs, P. G. (2007). Potansiyeli Arttırma: Özürlülük Araştırmalarında Mikro-Sosyal Yaklaşım. (Çeviren: Metin Ergün ve Meryem Şakar Jefferies) (Disability Studies Quarterly Winter 2002, Volume 22, No. 1 59-73’den alınmış orijinal makale //www.cds.hawaii. edu //) *Öz-Veri Dergisi*, 8.Sayı 2007, Cilt 4, Sayı2 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8459/8> sayfasından erişilmiştir.
- Kahriman, İ. ve Bayat, M. (2008). Özürlü Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadıkları Güçlükler ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri. *Öz-Veri Dergisi*, 9.Sayı, Cilt 5, Sayı 1 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8458/9> sayfasından erişilmiştir.
- Kaner, S. (2003). Aile destek ölçeği: faktör yapısı, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 4(1), 57-72.
- Kaner, S., ve Bayraklı, H. (2010). Aile yılmazlık ölçeği: geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(2), 47-62.
- Kaner, S., Bayraklı, H. ve Güzeller, O. C. (2011). Aile yılmazlık ölçeği: geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği anne-babaların yılmazlık algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(2), 63-78.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tekışık web ofset.
- Kara, E. (2003). *Engelli çocuğu olan ebeveynlerin bu konuyla ilgili dini tutumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Prev Med Bull* 2009, 8(4):315-322.
- Karasar. N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karataş, K. (2002). Engelli bireylerin toplumla bütünleşme sorunları: bir sosyal politika yaklaşımı. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (2), 43-55.
- Kargın, T. (1997). *Farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin işitme engeline ilişkin bilgi düzeyleri ile işitme engelli çocuklar ve anne-babalarına yönelik tutumlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kargın, T. (2007) Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (1), 1-13.
- Kargın, T (2010) Özel gereksinimi olan öğrencilerin yerleştirilmesi ve bep. G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* Ankara: Kök.
- Karkıner, N. (2009). Kadın, Aile ve Toplum. Sosyolojiye Giriş. (Ed. Nadir Suğur) TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1951. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1031 Eskişehir
- Karyelioğlu, S. (2002). *Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerde iletişim sorunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kasapoğlu, A. (2011). Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları. Aile Sosyoloji. (Ed. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner) TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303 Eskişehir.
- Kay, B. (2002). *Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kazak, A. E., and Marvin, R. E. (1984). Differences, difficulties and adaptation stress and social networks in families with handicapped child. *Family Relations*, 33, 67-77.
- Keskin, G., Bilge, A., ve Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 11(1), 30-37.
- Kendirli, C. (1997). *Toplumsal bir problem olarak alkolizm ve toplumsal yapı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- KHK. (1997) 573 sayılı Özel Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

- Kırcaali-İftar, G. (1997). Türkiye’de özel eğitime bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 44–48.
- Koca, F. (2003). *Fizik engelli insanların toplumsal konumu (İstanbul Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Koçman, A., ve Tufan, İ. (2005). Engelliler için normal bir yaşam. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 5 (2), 49-53.
- Koçman, A., ve Tufan, İ. (2005). Engellileri için nasıl aramıza alabiliriz?. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 5 (2), 30-34.
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 71-91.
- Kuloğlu-Aksaz N. (1990). Otistik çocukların ve öğretilebilir zihinsel özürlü çocukların anne-babalarının kaygı düzeyleri. *Psikoloji Dergisi*, 7 (25), 14-20.
- Kumtepe, H. (2001). *Ankara ilinde yaşayanların engellilere yönelik tutumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kurt, A.S., Tekin A., Koçak V., Kaya Y., Özpulat, Ö., ve Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 17(3), 158–163.
- Kurt, O. (2001). *Zihinsel özürlü çocuk annelerinin aile özelliklerine ilişkin algılamaları ile çeşitli ailesel değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kutlu, M. (1998). *Özürlü çocuğu olan anne babaların umutsuzluk düzeyleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ve ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (3), 23-29.
- Litvack, M. S., Ritche, K. C. and Shore, B. M. (2011). High' and average-achieving students' perceptions of disabilities and of students with disabilities in inclusive classrooms. *Council for Exceptional Children*, 77 (4), 474-487.
- Lustig, D. C., and Strauser, D. R. (2007). Causal relationships between poverty and disability. *Rehabilitation Counseling Bulletin* 50(4), 194–202.

- Lüle, F. (2008). *Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Malgalit, M.; Ankonina, D. B. (1993). Positive and negative affect in parenting disabled children. *Counseling Psychology Quarterly*, 4(4).
- McLoughlin, J. A., ve Lewis, R. B. (2005) Özel Gereksinimli Öğrencilerin Ölçümlenmesi Türkçesi: Filiz Gencer, Teknik Editör A. Ataman. Ankara: Gündüz Eğitim
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2006). Özel eğitim hizmetleri tanıtım el kitabı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB (1993). Özel Eğitimi Tanıtıcı El Kitabı. Ankara: MEB.
- MEB (1991). Özel Eğitim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı. Ankara: Milli Eğitim .
- M.E.G.S.B. (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı). (1987). Özel Eğitim Kurumları. Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- Meral, B. F. (2011). *Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Mermer, G. (1993). *Zihinsel engelli ergenlerin cinsel eğitim gereksinimleri hakkında anne, baba ve eğitimci görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Mert, E. (1997). *Farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Mills W. (1991). Sosyolojik muhayyile. İ. Sezal (Ed.), *Sosyoloji yazıları* İstanbul: Ağaç.
- Mumuni, S. D. (2010). A Comparison of the Six Principles of the Individuals With Disabilities Education Improvement Act Of The United States And The Persons With Disability Act Of Ghana. Doktora tezi. Graduate School of Tennessee State University.
- Murdock, G. P. (1949). Social Structure, New York: MacMillan
- Nazlı, A. (2010). Ötekilik, Beden ve Engellilik: Sosyolojik Bir Bakış. IV. *Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı*. Ege Üniversitesi, İzmir.

- Nguyen, M. K. T. (2009). Attitudes Toward Intellectual Disability among Southeast and Middle Asians. Yüksek lisans tezi. The University of South Alabama College of Arts and Science.
- Oğultürk, N. (2012). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, aile işlevlerini etkileyen etmenler: Çankaya belediyesinden hizmet alan aileler üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Okuturlar, M. H. (1968). *Özel eğitim*. İstanbul: As Matbaası.
- Okyay, Ö. (2006). *Sınıfında engelli çocuk bulunan ve bulunmayan okul öncesi öğretmenlerinin engelli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Orhan, S. (2004). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin demografik ve psiko-sosyal özelliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- ÖEHY – Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). 31.05.2006 tarihli ve 26184 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren yönetmelik.
- Ölçen, M. (2005) *Özürlüler Yokuşu*. Ali Nejat Ölçen (Ed.), Ankara: Ajans-Türk baskısı.
- Öncül, N. (2012). *Özel Gereksinimli Çocuk Ailesini Tanıyalım*. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Uygulamalı Aile Eğitimi*. Ankara: Vize.
- Öncül, N., ve Batu, E. S. (2005). Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (2), 37-54.
- Özbesler, C. (2008). Farklı gelişimsel özellikleri olan çocuğa sahip ailelerin sorunları. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 8 (1-2), 25-36.
- Özdamar, K., (2004). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi I*, Eskişehir, Kaan
- Özdemir İncesoy, S. (2005). *Erken çocukluk döneminde gelişimsel sorunları olan çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşmalarını etkileyen etmenlerin ve ulaştıkları hizmetlerin niteliğinin değerlendirilmesi* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Özen, Y. (1996). *İşitme engelli çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik yapılarına bağlı olarak çocuklarına gösterdikleri ilgi ile çocuklarının topluma uyum sorunları ve rehberliğin önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Özgöbek, H. R. (2007). *Türkiye'nin engelliler politikası analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özgür, İ. (1993). *Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların ana-baba eğitiminin ana baba ve çocuk üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özhan, G. (2001). *Gestalt yaklaşımına dayalı olarak yapılan bireysel psikolojik danışmanın zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı ve uyum düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özkan, S. (2002). *Zihinsel engelli ve normal çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ÖZİDA, Özürölüler İdaresi Başkanlığı (Başbakanlık) (2009) Toplum Özürölülüğü Nasıl Anlıyor. PDF http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf adresinden erişilmiştir.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1996). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Karatepe.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H.A., Akın, R., ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45 (2), 156-164.
- Öztürk, Y. (2011). *Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Özürölüler Kanunu (2005). 5378 sayılı Özürölüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- Özyurt, Ö. (2011). *Hafif zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları aile işleyişi ve aile yaşam kalitesinin sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

- Piştav Akmeşe, P., Kayhan, N., ve Mutlu, A. (2011). Serebral Palsi'li çocuğa sahip olan annelerin aile ortamını algılama düzeylerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 105-114.
- Powell, S. E. and Bauer, J. W. (2010). Resource use of rural low-income families caring for children with disabilities. *Journal of Children and Poverty*, 16 (1), 67-83.
- Quinn, G. (2009). The united nations convention on the rights of persons with disabilities: toward a new international politics of disability. *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights*, 15(1), 33-52.
- Sarı Eyllenen N, (1999). *Engelli çocuğu bulunan ana-babalara uygulanan "ana-baba eğitim programı"nın etkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sarı, G. (1992). *Türkiye'de özürlülerle ilgili sosyal güvenlik ve istihdam politikaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sarıs, Y. (1992). *Türkiye'de sosyal yapı, sosyal değişim* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Ankara.
- Sarıhan, Ö. C. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sarısoy, M. (2000). *Otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Saygılı, A. (2004). *Ahıska Türkleri'nde sosyal yapı (Kırgızistan Bağış Köyü Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Schaefer, R. T. (2013). *Sosyoloji* (Simten Coşar, Çev.) Ankara: Palme.
- Sert, R. (2009). *Aile bireyleri arasında cinsiyete dayalı zekâ düzeyi algıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Sucuoğlu, B. (1991). *Anne babaların özel eğitim okullarını algılama biçimleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 2 (1), 10-18.

- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 (2), 25-43.
- Sucuoğlu, B. (1997). Özürlü Çocukların Aileleriyle Yapılan Çalışmalar. N. Karancı (Ed.), *Faklılıklarla Yaşamak Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği* Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Sucuoğlu, B. (2009). Otizm ve Otistik Bozukluğu olan Çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* Ankara: Gündüz.
- Şafak, P. (2010) Görme Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler Ve Özel Eğitim* Ankara: Kök
- Şahin, S. (2000). *Engelli çocukları olan annelerin çocuklarına karşı tutumlarının, çocuklarının yeterlik alanları ve sorun davranışları üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, S. (2009). Özel Eğitim Tarihçesi. A. Ataman (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş* Ankara: Gündüz.
- Şahin, H. (2004). Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu?. *Öz-Veri Dergisi*, 1.Sayı, Cilt 1, Sayı 1 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8462/1> internet adresinden erişilmiştir.
- Şanlı, E. (2012) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- San, İ. (2000). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin sorunlarının yıllara göre belirlenmesi ve değerlendirilmesi. *Özel Eğitimde Aile Sempozyumu* içinde .(s. 163-169). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Şen, E. (2004). *Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tam, A. (2010). Extraction and analysis of ethnographic data from an online disability community. Yüksek lisans tezi, York University, Toronto.
- Tavşancıl, E. (2010). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, Dördüncü Baskı, Ankara: Nobel.
- Tekinarslan-Çiftçi, İ. (2008). Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler. H. İ. Diken (Ed.), *Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim* Ankara: PegemA.

- Tezbaşaran, A. (1997). Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. (İkinci baskı), Türk Psikologlar Derneği, Ankara.
- Tolan, B. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi.
- Topses, M. D. (2008). *Modern aile yapısı ve fonksiyonlarının, bireyin elcil davranış düzeyi ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Top-Üstüner, F. (2008). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi. Öz-Veri Dergisi, 10.Sayı, Cilt 5, Sayı2 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8457/10> adresinden erişilmiştir.
- Tufan, İ ve Arun,Ö. (2006) *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi*. Türkiye Bilimsel ve Araştırma Kurumu. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu Proje No: SOBAG-104K077. ANKARA
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2015). Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> TÜİK resmi adresinden erişilmiştir.
- TÜRK-İŞ, (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (2018). Temmuz 2018 Yoksulluk ve Açlık Sınırı Raporu <http://www.turkis.org.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Tufan, İ. (2004). Engelsizlerin Engellilerden Beklentileri ve Engellilerin Bunlara Cevap Verebilme İmkanları. Engelsizler ve Engelliler Arasında Kesitsel Araştırma. 103K029 SBB-3036 Antalya. PDF belge
- Turan, N. (1983). Eğitilebilir geri zekâlı çocukların aile yapısı ve ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (2-3) , 200-237.
- Tümkiye, S. (2001). Engelli çocukların ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri gereksinimi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1 (2), 95-142.
- Türkoğlu, N. (2001). *Zihinsel Engelli Çocukların Anne, Baba ve Kardeşlerinin Kaygı Düzeylerine Etki Eden Etmenlerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ulaşanel, M. (1994). *Anne babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile zihinsel engelli çocuğun kişisel uyum düzeyi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Unruh, L. E. (2007) *Diagnosis in Special Education*. C. R Reynolds ve E. Fletcher-Janzen (Ed.), *Encyclopedia of Special Education* New Jersey: John Wiley & Sons.

- Uğuz, Ş. Toros, F. Yazgan İnanç, B. ve Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7, 42-47.
- Uyaroglu Koçak, A., ve Bodur, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. *TAF Prev Med Bull*, 8(5), 405-412.
- WHO, (2001) International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) <http://www.who.int/classifications/icf/en/> internet adresinden erişilmiştir.
- Winter, J. A. (2005) Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi” (The Development Of The Disability Rights Movement As A Social Problem Solver) Allyn Professor Emeritus Of Sociology Connecticut College (Çeviri:Mehmet Ergün Sosyal Çalışmacı, ÖİB) (www.ozida.tr Türkçe Çevirisi Ankara Bilge Matbaacılık (ISBN 975-19-3672-1) <http://www.onceokuloncesi.com/makale-arastirma-ve-bilimsel-yazilar/toplumsal-bir-sorun-cozumleyici-olarak-ozurlu-haklari-hareketinin-gelisimi-25661.html> adresinden erişilmiştir.
- Vural, F. (2003). *Bir sosyal problem olarak Türkiye’de zihinsel engelliler (İzmir Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yavuz, F. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma. Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, N. (2010). *Kavşut’ta aile yapısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- You, H.-K. and McGraw, L. A. (2011) The intersection of motherhood and disability: being a "good" korean mother to an "imperfect" child. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(4), 579-598.
- Yörükoğlu, A. (1983). *Değişen toplumda aile ve çocuk*, Ankara: Aydın.
- Yumşak, Ş. (2004). *Görme ve ortopedik engelli ergenlerin özsaygı düzeyleri ile kendilerine yönelik toplumsal tutumları algılamalarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Yu-Ren Su (2007). Parenting in A Foreign Land: The Lived Experience of Taiwanese Immigrants with Disabled Children in the United States. Doktora tezi. Faculty of the Graduate School University Of Southern California.
- Yükselen İpek, A. (2003). *Zihinsel engelli çocuk ve adölesanların sosyal yeterlilik ve problem davranışlarının anne-baba ve öğretmen yönünden karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zan, B. ve Özgür, İ. (2004). Engelli çocuk-engelli aile. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (27), 18-27.

EKLER

EK 1. Görme Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri Anketi

GÖRME ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN ÖZELLİKLERİ ANKETİ

Sayın katılımcı, bu anket Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Görme Engellilerin Eğitimi bilim dalında, danışmanlığı Yrd. Doç. Dr. Salih Çakmak tarafından yapılan yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Bu araştırmanın amacı görme engelli çocuğa sahip ailelerin, toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama düzeylerinin belli değişkenlere göre belirlenmesidir. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip ailelerin genel özelliklerini, sosyal yaşamlarını, ve toplumsal ilişkilerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları hem idarecilerin hem de akademisyenlerin yeni ve doğru çalışmalar yapmalarına yardımcı olacaktır. Bu nedenle anketteki sorulara içtenlikle cevap vereceğinizi ümit ediyor ve katkınız için teşekkür ediyorum.

Arş. Gör. Adem CERAN

Formu Dolduran Katılımcı:

(1) Çocuğun Annesi

(2) Çocuğun Babası

(3) Diğer.....

Anketimize katılmaya gönüllü oluyor musunuz?

(1) Evet (2) Hayır

Yaşadığınız İlçe / Semt:.....

1. SOSYO-DEMOGRAFİK VE EKONOMİK DÜZEY BİLGİ FORMU

	A. Engelli Çocuğun Annesi	B. Engelli Çocuğun Babası
1. Yaşınız nedir?		
2. Medeni Durumunuz Nedir?	(1) Bekâr (2) Evli (3) Boşanmış (4) Ayrı yaşıyor (5) Eşini Kaybetmiş (Dul) (6) Diğer	(1) Bekâr (2) Evli (3) Boşanmış (4) Ayrı yaşıyor (5) Eşini Kaybetmiş (Dul) (6) Diğer
3. Öğrenim Durumunuz Nedir?	(1) Okuryazar değil (2) Sadece okuryazar (3) İlkokul mezunu (4) Ortaokul mezunu (5) Lise mezunu (Genel Lise, Anadolu, Yabancı Dil Ağırlıklı Lise) (6) Lise mezunu (Meslek Lisesi, Teknik Lise, İmam Hatip, Sanat Okulu vb.) (7) 2 yıllık ön lisans / yüksekokul mezunu (8) Üniversite mezunu (örgün) (9) Üniversite mezunu (açık öğretim) (10) Lisans-üstü öğrenimli	(1) Okuryazar değil (2) Sadece okuryazar (3) İlkokul mezunu (4) Ortaokul mezunu (5) Lise mezunu (Genel Lise, Anadolu, Yabancı Dil Ağırlıklı Lise) (6) Lise mezunu (Meslek Lisesi, Teknik Lise, İmam Hatip, Sanat Okulu vb.) (7) 2 yıllık ön lisans / yüksekokul mezunu (8) Üniversite mezunu (örgün) (9) Üniversite mezunu (açık öğretim) (10) Lisans-üstü öğrenimli
4. İş / Meslek bilginiz?		
5. Nerede doğdunuz?	(1) Köy (2) Kasaba (3) İlçe (4) Şehir (5) Büyük Şehir (6) Yurt dışı	(1) Köy (2) Kasaba (3) İlçe (4) Şehir (5) Büyük Şehir (6) Yurt dışı
6. Hayatınızın büyük kısmını hangi yerleşim merkezinde geçirdiniz?	(1) Köy (2) Kasaba (3) İlçe (4) Şehir (5) Büyük Şehir (6) Yurt dışı	(1) Köy (2) Kasaba (3) İlçe (4) Şehir (5) Büyük Şehir (6) Yurt dışı
7. Evinize en yüksek geliri getiren birey kimdir? (1) Engelli Çocuğun Annesi (2) Babası (3) Kardeşleri (4) Diğer		
8. Ailenizin toplam net aylık gelir düzeyi kaç Türk Lirası? (.....TL)		
9. Bu gelirle ailenizin temel ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorsunuz? (1) Çok kolay (2) Kolay (3) Orta (4) Zor (5) Çok zor		

2. ENGELLİ ÇOCUK HAKKINDA BİLGİ FORMU

1. Çocuğunuzun görme yetersizliğinden etkilenme derecesi aşağıdakilerden hangisidir? (RAM tanısına göre) (1) Az gören (2) Total görme engelli (3) görme + ek yetersizlik
2. Çocuğunuzun cinsiyeti nedir? (1) Kız (2) Erkek
3. Çocuğunuzun yaşı nedir? (.....) Lütfen noktalı yere yazınız
4. Çocuğunuzun hastane tanısı nedir? Açıklayınız (.....)
5. Çocuğunuzun ek bir yetersizliği (özü) varsa, nedir?
6. Engelli olan çocuğunuzla birlikte kaç çocuğunuz var? (.....)
7. Birden fazla çocuğunuz varsa görme engelli olanın doğum sırası nedir? (.....)
8. Engelli Çocuğunuz (özel eğitim merkezi dışında) resmi ya da özel bir okula devam ediyor mu? (1) Evet (2) Hayır (3) Gitti ve daha sonra ayrıldı (4) Henüz başlamadı
9. Cevabınız EVET'se çocuğunuzun devam ettiği okul türü aşağıdakilerden hangisine girer? (1) Engel türüne göre açılmış ayrı okul (Görme engelliler ilkokulu, vb.) (2) Normal ilkokul ya da ortaokul bünyesinde açılmış özel eğitim sınıfı (alt özel sınıf) (3) İlkokul ya da ortaokulda tam zamanlı kaynaştırma (tam gün normal gelişen akranlarıyla aynı sınıfta) (4) İlkokul ya da ortaokulda yarı zamanlı kaynaştırma (akranlarıyla aynı sınıfta ancak bazı dersleri ayrı sınıfta)
10. Çocuğunuzun devam ettiği okulun adı nedir?(isteyen cevaplayacaktır)
11. Çocuğunuzun kaçınıcı sınıfa devam ediyor? (.....)
12. Çocuğunuzun engel durumu ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi size daha uygundur? (1) Çocuğumun engelli olduğu ilk bakışta anlaşılır (2) Çocuğumun engelli olduğu biraz vakit geçirince anlaşılır (3) Çocuğumun engelli olduğu çok zor anlaşılır

3. AİLELERİN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ BİLGİ FORMU

1. Aşağıda belirtilen etkinlikleri ENGELLİ ÇOCUĞUNUZLA BİRLİKTE ne sıklıkla yaparsınız?		Hiçbir zaman	Yılda birkaç	Ayda birkaç	Haftada birkaç	Her gün
Etkinlikler						
A	Lokanta, restorana gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
B	Sinemaya gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
C	Tiyatroya gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
D	Konser, gazino müzikli mekânlara gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
E	Opera, bale, dans gösterisine gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
F	Derneklere, vakıflara gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
G	Pikniğe, doğaya gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
H	Spor yapma, maça gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İ.	Parklara, çocuk oyun alanlarına gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
J.	Market, çarşı, pazara, AVM'ye alış verişe gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
K	Komşu veya arkadaş ziyareti (çocuğun anne veya babasının ark.)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
L.	Akraba ziyareti (büyükanne, dede, amca, dayı, teyze, hala vb. yakın akrabalar)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
M	Çocuğun okuldan arkadaşları ve ailelerine ziyaret	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
N	Engelli çocuğa sahip tanıdığınız diğer ailelere ziyaret	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
O	Tatil, gezme amacıyla şehir dışına gitme	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

2. Devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden ne düzeyde memnunsunuz?
 (1) Memnunum (2) Kısmen memnunum (3) Memnun değilim

3. Engelli çocuğunuz ile ilgili devletten en çok beklediğiniz şey nedir? Lütfen açıklayınız?

.....

Ek 2. Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği

Engelli Çocuğa Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği

Engellilere Yönelik Toplum Davranışı Ölçeği		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
A.	Çocuğumu severler	(1)	(2)	(3)
B.	Yeni bireylerle tanıştığımızda genellikle çocuğun durumunu merak ederler	(1)	(2)	(3)
C.	Bize karşı iyi niyetle yaklaşırlar	(1)	(2)	(3)
D.	İnsanlar bize acıyarak bakar	(1)	(2)	(3)
E.	İnsanlar bize garipseyerek ve dikkatle bakar	(1)	(2)	(3)
F.	İnsanlar bize yardımcı olmaya çalışıyorlar	(1)	(2)	(3)
G.	İhtiyaç duyduğumuzda yardımcı olurlar	(1)	(2)	(3)
H.	İnsanlar bizi görmezden gelir	(1)	(2)	(3)
İ.	İnsanlar genellikle çocuğumuzun durumuna üzülür	(1)	(2)	(3)
J.	İnsanlar çocuğumun durumunu olağan (normal) karşılar	(1)	(2)	(3)
K.	İnsanlar çocuğumun kendine başına bir şeyi başaramayacağını söyler	(1)	(2)	(3)
L.	Toplum bizi kabullenmez	(1)	(2)	(3)
M.	İnsanlar çocuğumu korumaya çalışır	(1)	(2)	(3)
N.	İnsanlar bize yardımcı olmazlar	(1)	(2)	(3)
O.	İnsanlar çocuğumu aşağılar	(1)	(2)	(3)
P.	Çocuğumuzla ilgili üzücü ve yıpratıcı sorular sorarlar	(1)	(2)	(3)
Q.	Tanıdığımız aileler bizi dışlar, aralarına kabul etmezler	(1)	(2)	(3)
R.	Sadece yakın tanıdıklarımız bize iyi davranır	(1)	(2)	(3)
S.	Komşularım bir araya geldiklerinde bizi davet etmezler	(1)	(2)	(3)
T.	İlgi gösterip sevecen davranırlar	(1)	(2)	(3)
U.	Yetişkinler çocuğumdan korkar / çekinirler	(1)	(2)	(3)
V.	Bazı aileler çocuklarının benim çocuğumla iletişim kurmasını istemez	(1)	(2)	(3)
W.	Çocuğum olumsuz bir davranış sergilerse anlayış gösterirler	(1)	(2)	(3)
X.	Yaşlıları çocuğumdan çekinip yaklaşmazlar	(1)	(2)	(3)
Y.	Diğer çocuklar çocuğuma kötü davranırlar	(1)	(2)	(3)
Z.	Anne-baba olarak genellikle takdir görürüz	(1)	(2)	(3)
AA.	Akranları çocuğuma şiddet uygular	(1)	(2)	(3)
BB.	Yaşlıları çocuğumla oyun oynamak istemez	(1)	(2)	(3)
CC.	Toplum engelliler konusunda bilinçli davranır	(1)	(2)	(3)
DD.	Bireyden bireye değişse de genelde olumlu tepki verirler	(1)	(2)	(3)

2. Engelli çocuğunuz ile ilgili toplumdan en çok beklediğiniz şey nedir? Lütfen açıklayınız?

.....

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..